

Nimistöntutkimusta, komisario Palmu!

Paikannimistö Komisario Palmu -salapoliisiromaaneissa

Milla Juhonen
Pro gradu -tutkielma
Suomen kieli
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
Toukokuu 2020

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistinen tiedekunta		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Suomen kielen ja suomalais-ugrilaisten kielten ja kulttuurien maisteriohjelma
Opintosuunta – Studieriktning – Study Track Suomen kieli		
Tekijä – Författare – Author Juhonen, Milla		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Nimistöntutkimusta, komisario Palmu! Paikannimistö Komisario Palmu -salapoliisiromaaneissa		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 65 + 3 liitesivua
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tutkielman aiheena on <i>Komisario Palmu</i> -romaanien paikannimistö. Ensisijaisena tavoitteena on analysoida paikannimien roolia fiktiivisen Helsinki-kuvan rakentamisessa. Lisäksi pyritään muodostamaan kokonaisvaltainen käsitys siitä, millaisia paikannimiä romaaneissa esiintyy. Tutkimuksen aineistona on <i>Kuka murhasi rouva Skrofin?</i> (1939) ja <i>Komisario Palmun erehdys</i> (1940) -romaanien paikannimet.</p> <p>Tutkimusaineistossa on yhteensä 58 paikannimeä. Näistä 39 nimeä viittaa Helsingissä sijaitseviin paikkoihin. 12 nimistä on ulkomailla sijaitsevien paikkojen nimiä ja seitsemän taas viittaa muualla Suomessa sijaitseviin paikkoihin. Nimistä 52 on autenttisia paikannimiä ja kuusi fiktiivisiä. Suurin osa nimistä viittaa alueisiin (25 nimeä), kulkuväyliin ja rakennelmiin (15 nimeä) tai rakennuksiin (14 nimeä).</p> <p>Tutkielmassa hyödynnetään kirjallisuusnimistön tutkimusta. Paikannimiä tarkastellaan kirjallisuusnimien funktioiden näkökulmasta. Tutkimuksessa käsitellään paikannimien lokalisovaa, assosiativista, narratiivista ja fiktionaalistavaa funktioita. Nimiä tarkastellaan lisäksi kirjallisuudentutkimuksen avulla kun pohditaan, miten nimissä kuvastuu kaupunkikuvauksen ja salapoliisikirjallisuuden traditiot. Autenttiset paikannimet lokalisivat tarinan tapahtumat tiettyyn paikkaan (<i>Punavuori</i>) tai aikaan (<i>Suurkirkko</i>). Fiktiiviset nimet taas tekevät tarkoitteestaan fiktiivisen ja mahdollisesti naamioivat nimien autenttisia vastineita (<i>Rantakatu</i>). Paikannimet myös kuljettavat tarinan juonta eteenpäin (<i>Kapteeninkatu</i>). Nimien assosiaatiot luovat kuvaa tarinan ympäristöstä (<i>Pompeiji</i>) tai henkilöistä (<i>Hotelli Kämp</i>).</p> <p>Tutkielman perusteella voidaan sanoa paikannimien olevan oleellinen osa fiktiivisen maailman ja Helsinki-kuvan rakentamista. Paikannimet luovat yhdessä miljöökuvauksen kanssa kuvaa eheästä kaupunkikuvasta, joka on merkittävä osa romaanien kokonaisuutta. Niissä korostuu realistisen kaupunkikuvan tavoittelu, rikoskirjallisuuden lajikonventio ja kaupunkiriromantiikan traditio.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Nimistöntutkimus, paikannimet, kirjallisuuden nimet, Komisario Palmu, kotimainen kirjallisuus, Mika Waltari		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston keskustakampuksen kirjasto		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

SISÄLLYS

1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkimuskysymykset.....	2
1.2 Aineisto.....	3
1.3 Mika Waltarin <i>Komisario Palmu</i> -romaanit	4
2 Paikannimet kirjallisuudessa	7
2.1 Nimistöntutkimus	7
2.1.1 Paikannimien tutkimus.....	7
2.1.2 Kirjallisuusnimistön tutkimus	9
2.2 Kirjallisuudentutkimus	11
2.2.1 Rikoskirjallisuus.....	11
2.2.2 Kaupunkikuvaus.....	13
2.3 Aiempi tutkimus	15
3 Komisario Palmun Helsinki	17
3.1 Paikannimet ja paikan laji.....	17
3.2 Paikannimien suhde reaaliaimaailmaan.....	23
3.2.1 Autenttinen paikannimistö	24
3.2.2 Fiktiivinen paikannimistö	27
3.3 Kaivopuistosta Etu-Töölöön – Helsinki kartalla	29
4 Helsinki rikospaikkana – paikannimien funktiot	34
4.1 Lokalisoiiva funktio	35
4.1.1 Paikannimi lokalisoi reaaliaimaailmaan	35
4.1.2 Paikannimet ajankuvastajana	37
4.2 Assosiatiivinen funktio	38
4.2.1 Paikannimien assosiaatiot	39
4.2.2 Paikannimet luovat henkilökuva	42
4.3 Narratiivinen funktio	45
4.3.1 Paikannimet romuttavat epäillyn alibin	45
4.3.2 Paikannimet viittaavat aiempaan tapahtumaan	48
4.4 Fiktionaalistava funktio	49
4.4.1 Peitenimet.....	49

4.4.2 Nimettömyys	51
4.5 Paikannimet luovat kaupunkikuvaa	52
4.5.1 Helsinki paikannimissä	53
4.5.2 Mielikuvana dekadentti Helsinki	55
5 Lopuksi.....	57
Lähteet.....	61

Liitteet

- Liite 1. Komisario Palmu -romaanien paikannimet
- Liite 2. Helsingin kartta 1935
- Liite 3. Helsingin kartta 1932

1 Johdanto

Mitäpä siihen olisi voinut sanoa? Astuimme ulos synkästä talosta syksyn harmaaseen iltaan. Hämärä alkoi langeta. Katulyhdyt syttyivät. Mereltä puhalsi raaka tuuli luihin ja ytimiin. – – Lähdimme kävelemään itäisen Kaivopuiston mutkikasta, muurien reunustamaa kujaa kaupunkiin päin. (KPe, 199.)

Näin kuvaa kertoja Helsingin syksyistä iltaa Kaivopuistossa Mika Waltarin rikosromaanissaan *Komisario Palmun erehdys* (1940). Tekstikatkelmassa komisario Palmu ja tämän apuri ovat juuri poistumassa rikospaikalta kuulusteltuaan murhasta epäiltyjä. Tämä lyhyt kuvaus virittää tunnelmaa kuvailemalla koleaa syysiltää Helsingissä. Jo pelkkä kuvaus luo lukijalle kuvaa teoksen miljööstä, mutta paikannimi *Kaivopuisto* auttaa Helsinkiä tuntevaa lukijaa sijoittamaan tekstin tapahtumat kaupungin eteläiseen osaan.

Waltari oli syntyperäinen helsinkiläinen ja asui lähes koko elämänsä Helsingissä. Kirjailija on tunnettu tarkoista Helsinki-kuvauksistaan. (Järvelä 2019: 9–10.) Myös *Komisario Palmu* -romaneissa kaupunki on keskeisessä roolissa: kirjojen tapahtumat sijoituvat 1930-luvun Helsinkiin ja pääosin sen todellisiin, autenttisiin paikkoihin. Palmujen kaupunkikuvaukset ovat nousseet yhdeksi tunnetuimmista Helsingin kuvauksista. (Järvelä & Vallittu 2014: 138.)

Kirjallisuuden ympäristönkuvauksessa paikannimillä on merkittävä rooli: ne sitovat kuvatun ympäristön tiettyyn paikkaan ja aikaan (Ameel & Ainiala 2018: 195). Nimiin voi liittyä myös muita merkityksiä; ne voivat antaa lisätietoa esimerkiksi tarinan juonesta tai tulkintamahdollisuuksista (Ainiala – Saarela – Sjöblom 2008: 332). Nimet siis toimivat tärkeänä osana fiktiivisen maailman ja tarinan rakentamista. Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen paikannimiä Mika Waltarin *Komisario Palmu* -rikosromaanien tarinankerronnassa. Tavoitteenani on tutkia, millaisia paikannimiä romaneissa esiintyy ja mitä funktioita nimet saavat. Kiinnitän erityisesti huomiota siihen, miten nimien funktioiden avulla rakennetaan kuvaa autenttisesta 1930-luvun Helsingistä. Hypoteesini on, että paikannimillä on useita eri funktioita ja ne toimivat näin kiinteänä osana teoksen maailmanrakentamista.

1.1 Tutkimuskysymykset

Tutkin työssäni Mika Waltarin *Komisario Palmu* -romaanien paikannimistöä ja nimien funktioita. Keskityn Palmu-trilogian kahteen ensimmäiseen osaan *Kuka murhasi rouva Skrofin?* (1939) ja *Komisario Palmun erehdys* (1940).

Tutkimukseni tavoitteena on analysoida aineistoni paikannimien roolia romaanien maailman rakentamisessa. Tutkimuskysymykseni ovat: 1) Millaisiin paikkoihin *Palmu*-romaaneissa esiintyvät paikannimet viittaavat? Ovatko nimet autenttisia paikannimiä vai viittaavatko ne fiktiivisiin tarkoitteisiin? 2) Ovatko paikannimet 1930-luvun virallisia ja yleiskielellisiä nimiä, vai käytetäänkö romaaneissa näiden lisäksi myös epävirallista paikannimistöä? 3) Millaisia funktioita romaanien paikannimet saavat, ja mikä on nimien rooli romaanien 1930-luvun Helsinki-kuvan rakentamisessa?

Tutkimustani motivoi haluni yhdistää kielitieteen ja kirjallisuudentutkimuksen aloja. Mielestäni kirjallisuusnimistöä onkin kannattavinta tarkastella molemmista näkökulmista: Kielitiede keskittyy tyypillisesti nimien rakenteen, merkityksen ja tehtävien tarkasteluun. Kirjallisuudentutkimuksessa taas on analysoitu lähinnä nimien vaikutusta kirjallisuusteosten juoniin ja tulkintamahdollisuuksiin. (Ainiala ym. 2008: 332–339.) Yhdistämällä näitä tutkimusnäkökulmia saadaan kirjallisuusnimistöstä mielestäni kattavin kokonaiskuva. Kielitiedettä ja kirjallisuudentutkimusta ovat aiemmin yhdistäneet muun muassa Yvonne Bertills (2003) sekä Emilia Uusitalo (2018) (ks. lisää luku 2.3).

Kirjallisuusnimistön tutkimus on keskittynyt lähinnä kirjallisuuden henkilönnimiin, ja paikannimien tarkastelu on jäänyt huomattavasti vähemmälle (Ainiala ym. 2008: 332–333). Paikannimien tutkimuksessa on tarkasteltu lähinnä fiktiivisiä nimiä eikä autenttisia, reaali maailman tarkoitteeseen viittaavia paikannimiä ole juuri tutkittu (Ameel & Ainiala 2018: 198). Oma tutkimukseni tuo näin uutta tietoa autenttisten paikannimien funktioista kaunokirjallisuudessa. Uskon rikosromaanien paikannimistön olevan erityisen kiinnostava aineisto, sillä rikoskirjallisuudessa ympäristö ja sen kuvaus toimivat useimmiten tärkeässä roolissa: todentuntuiset tapahtumapaikat tekevät tarinasta vakuuttavamman ja luovat lukijassa jännitystä tai jopa pelkoa (Almgren & Jokitalo 2014: 26). On siis luontevaa olettaa, että paikannimet toimivat tärkeässä roolissa tarinan juonen rakentumisen kannalta.

Tutkielmani luku 1 on johdantoluku. Luvussa 2 käyn läpi tutkimukseni teoreettista taustaa ja keskeisiä käsitteitä. Luvut 3 ja 4 ovat tutkimukseni analyysilukuja. Luvussa

3 tarkastelen, millaisista paikannimistä aineistoni koostuu. Vastaan näin tutkimukseni ensimmäiseen ja toiseen tutkimuskysymykseen. Luvussa 4 taas käsittelen nimien funktiota ja pohdin niiden roolia romaanien tarinankerronnan ja maailman rakentamisen kannalta. Vastaan siis työni tutkimuskysymykseen kolme. Tutkielman viimeisessä luvussa 5 käyn läpi tuloksiani sekä mietin, miten tutkimustani voisi viedä eteenpäin. Työni liitteistä löytyvät lista aineistostani sekä luvussa 3.3 käyttämäni Helsinki-kartat.

1.2 Aineisto

Tutkimukseni aineisto koostuu Mika Waltarin *Komisario Palmu* -poliisitrilogian kahden ensimmäisen osan *Kuka murhasi rouva Skrofin?* (KmrS) ja *Komisario Palmun erehdys* (KPe) paikannimistöstä. Dekkarisarjalla on myös kolmas osa, *Tähdet kertovat, komisario Palmu* (1962), mutta olen päättänyt olla tarkastelematta tätä romaania. Kahden ensimmäisen Palmu-romaanin tapahtumat sijoittuvat 1930-luvulle, ja tutkimuksessani keskityn 1930-luvun Helsinkiin ja sen paikannimiin. *Tähdet kertovat, komisario Palmu* -romaanin tapahtumat sijoittuvat 1960-luvulle, joten kirja on järkevintä rajata pois työstäni.

Olen käynyt romaanit läpi ja kerännyt niistä kaikki paikannimet. Paikannimiksi olen katsonut sellaiset ilmaisut, jotka viittaavat tiettyyn paikkaan. Ne voivat valitsemisani romaaneissa viitata esimerkiksi tiettyyn maahan (*Suomi*), kaupunkiin (*Helsinki*) tai puistoon (*Esplanadi*). Paikannimiin olen katsonut kuuluvan myös artefakteihin viittaavat yksilöivät ilmaisut. Artefakteja voivat olla esimerkiksi erilaiset rakennukset (*Hotelli Helsinki*) tai rakennelmat (*Havis Amanda*). (Paikanlajiluokittelusta ks. Kiviniemi 1990: 44–45.) Olen sisällyttänyt aineistooni myös ilmaukset, jotka joissain konteksteissa voisivat olla appellatiiveja, mutta jotka romaaneissa toimivat yksilöivinä niminä. Esimerkiksi nimi *gehenna* kirjoitetaan kohdeteoksessa pienellä alkukirjaimella, mutta se viittaa esiintymisyhteytensä perusteella tiettyyn paikkaan (ks. tarkemmin luvut 3.1 ja 4.2.1). Toisaalta *Katolisen kirkon* olen katsonut paikannimeksi, sillä se kirjoitetaan kohdeteoksessa isolla alkukirjaimella ja vaikuttaisi näin olevan tarkoitettu erisnimeksi.

Aineistossani on yhteensä 58 eri paikannimeä. Niiden jakautuminen kohdeteosteni välillä käy ilmi seuraavasta taulukosta:

Taulukko 1. Nimien lukumäärä kohdeteoksissa.

	Helsinki-nimet	Muut nimet	Yhteensä
Kuka murhasi rouva Skrofin?	37	13	50
Komisario Palmun erehdys	11	7	18

Kuten taulukosta voi huomata, kohdeteosten nimimäärä poikkeaa huomattavasti. Pohdin nimien lukumäärän eroa luvussa 3.1. Nimistä kymmenen (*Aleksanterinkatu, Amerikka, Helsinki, Hotelli Helsinki, Hotelli Kämp, Kaivopuisto, Kappeli, Ranska, Savoy, Suurtori*) esiintyy molemmissa kohdeteoksissa. Olen laskenut nämä nimet aineistooni vain kerran. Kohdeteosten nimet ovat aineistossani siinä asussa, kuin ne kirjoitetaan romaaneissa. Esimerkiksi Grand Hotel Fenniasta käytetään romaaneissa nimeä *Grand*, joten aineistossani se on myös muodossa *Grand*. Aineistoni kahdesta nimestä (*Hotelli Kämp* ja *Runebergin patsas*) käytetään teoksissa eri variantteja eli rinnakkaismuotoja: Hotelli Kämpistä käytetään myös nimivariantteja *Kämp* ja *Kämpin baari* sekä Runebergin patsaasta varianttia *Runeberg*. En ole katsonut näitä eri nimiksi eli rinnakkaisnimiksi, vaan saman nimen varianteiksi. (Kaupunkinimien varianteista ks. Ainiala 2004: 38.) Vaikka tarkastelenkin työssäni romaanien Helsinki-kuvaa, olen sisällyttänyt aineistooni myös muut kuin Helsingin paikannimet. Mielestäni myös nämä paikannimet ovat oleellinen osa romaaneita, sillä niiden avulla voidaan verrata tai muutoin kytkeä Helsinkiä muihin paikkoihin (ks. analyysiluku 4).

1.3 Mika Waltarin *Komisario Palmu* -romaanit

Komisario Palmu -romaanit ovat Mika Waltarin kirjoittamia salapoliisiromaaneja. Komisario Palmu tuli lukijoille tutuksi vuonna 1939, kun ensimmäinen *Palmu*-teos *Kuka murhasi rouva Skrofin?* julkaistiin. Rikoskirjallisuutta ei vielä 1900-luvun alussa arvostettu kirjallisuuspiireissä, vaan genreä pidettiin kevyenä ja viihteellisenä. Waltarin *Palmu*-romaanit otettiin kuitenkin hyvin vastaan, ja sen koetaankin muokanneen salapoliisiromaanien asemaa Suomessa. Vuotta myöhemmin 1940, julkaistiin seuraava romaani *Komisario Palmun erehdys*, joka jäi kuitenkin sota-ajan takia melko vähälle huomille. Palmu nousi jälleen suosioon 1960-luvulla Matti Kassilan *Komisario Palmun erehdys*

(1960) ja *Kaasua, komisario Palmu!* (1961) -elokuvasovitususten myötä. Elokuvat innostivat Waltaria kirjoittamaan vielä kolmannen *Palmu*-teoksen *Tähdet kertovat, komisario Palmu* (1962), josta Kassila ohjasi elokuvan saman vuoden aikana. (Järvelä & Vallittu 2014: 9–10, 12, 21–22.)

Romaanit kuvaavat helsinkiläisen rikospoliisin, Frans J. Palmun, ja tämän apurin murhatutkimuksia. Palmun apuria, romaanien minäkertojaa, ei Waltarin teoksissa nimetä, mutta Matti Kassilan elokuvissa hän saa nimekseen Toivo Virta. (Järvelä & Vallittu 2014: 9–10.) Koska käsittelen työssäni romaaneja, kutsun jatkossa Palmun apuria kertojaksi tai minäkertojaksi¹. *Palmu* ja kertoja muodostavat klassisen parivaljakkoasetelman: tavalista järkeä edustava apuri ja nerokas sankari.² Palmun ja kertojan kanssa rikoksia ratkoo myös Helsingin rikospoliisin ylietsivä Väinö Kokki (Järvelä & Vallittu 2014: 10; Envall 1994: 148).

Kuka murhasi rouva Skrofin? seuraa komisario Palmun ja minäkertojan ensimmäistä yhteistä murhamysteeriä. Varhain aamulla Helsingin poliisi saa ilmoituksen Ullanlinnassa tapahtuneesta kaasuonnettomuudesta: Varakas leskirouva Alma Skrof on löytynyt asunnostaan tukehtuneena. Poliisi epäilee aluksi rouvan jättäneen nukkumaan mennessään vahingossa kaasuhanan auki, mutta *Palmu* paljastaa pian tapauksen murhaksi. Epäilyksen alaisia riittää, ja lähes kaikilla rouva Skrofin lähimmäisillä tuntuu olevan motiivi murhaan: Rouva Skrofin tytärpuoli Kirsti Skrof ja veljenpoika, tunnettu taitolentäjä Kaarle Lankela, perivät suurimman osan vainajan omaisuudesta. Rouva on myös yrittänyt naittaa nuoret toisilleen heidän vastustuksistaan huolimatta. Lankelan ystävät taiteilija Kurt Kuurna ja tanssijatar Iiri Salmia taas tuntuvat olevan epäilyttävän halukkaita takamaan Lankelalle alibin. Epäilyksen alaisena on myös saarnaaja Per Gamaliel Mustapää, jonka johtamaan Betlehem-seurakuntaan rouva Skrof kuului. Myös rouvan lakiasioita hoitanut ja testamentista huolehtinut tuomari Lanne joutuu epäiltyjen listalle, kun selviää, että myös hän saa osan rouva Skrofin perinnöstä. (Järvelä & Vallittu 2014: 18–19.) Tut-

---

¹ Termillä *minäkertoja* tarkoitetaan, että kerronta kuvataan kertojaminän näkökulmasta ensimmäisessä persoonassa. Tarina siis esitetään kertojan kokemusten, ajatusten ja havaintojen kautta. Kohdeteosteni kertoja on myös *homodiegeettinen* eli tämä on yksi tarinan tapahtumiin osallistuvista henkilöistä. (Herman – Jahn – Ryan 2011.)

² Avustaja ja sankari -asetelman aloitti E.A. Poe. Tunnettuja salapoliisikertomusten parivaljakkoja ovat esimerkiksi C. Auguste Dupin ja nimetön kertoja sekä Arthur Conan Doyle'n Sherlock Holmes ja tohtori Watson. (Envall 1994: 148; Arvas & Ruohonen 2016: 22–23.) Esittelen salapoliisiromaanien konventioita lisää luvussa 2.2.1.

kimusten alussa tuntuu selvältä, kuka murhan takana on: kaikki johtolangat tuntuvat viittaavan Lankelaan. Lopulta murhaajaksi kuitenkin paljastuu taiteilija Kuurna, joka surmasi rouvan saattaakseen Kirstin ja Lankelan yhteen. Kuurna tunnustaa Palmulle murhan, mutta heittäytyy alas kattohuoneistonsa parvekkeelta välttääkseen tuomion.

Komisario Palmun erehdys taas kertoo rikkaan rattopojan Bruno Rygseckin murhan tutkimuksesta. Kuten ensimmäisessä romaanissa, myös tällä kertaa murhaa epäillään aluksi onnettomuudeksi: Brunon uskotaan liukastuneen saippuaan ja kolauttaneen päänsä. Epäilyjä riittää, kun koko Rygseckin suku vaikuttaa kokoontuneen Brunon asuntoon murha-aamuna. Brunon päivittäisen aamukylvyn aikana paikalle ovat saapuneet Brunon täti, neiti Amalia Rygseck ja Brunon asumuserossa elävä vaimo, Alli Rygseck. Heidän lisäksensä paikalla ovat myös Rygseck-suvun omistaman Rykämö-konsernin apulaisjohtaja, insinööri Vaara. Brunon serkut, sisarukset Aimo ja Airi Rykämö, ovat myös halukkaita tapaamaan Brunon. Kaikki paikallaolijat väittävät tulleen keskustelemaan Brunon kanssa edellisen illan juhlien tapahtumista. Tutkiessaan murhapaikkaa komisario Palmu ja tämän apuri löytävät lisäksi talon kellarista vuorineuvos Vanteen tyttären Irma Vanteen keskustelemassa kirjailija K. V. Laihosen kanssa. Molemmat kiistävät tietävänsä mitään murhasta. Neiti Vanne myöntää kuitenkin osallistuneensa Brunon järjestämiin eilisiin juhliin. Epäilyksen alaisena on myös talon hovimestari Veijonen, toiselta nimeltään Batler, jolla on rikollinen menneisyys. (Järvelä & Vallittu 2014: 26–27.) Minäkertoja on varma Batlerin syyllisyydestä, ja hovimestari tuntuukin yrittävän pimittää tietoa etsiviltä. Tutkimuksia hidastaa myös Brunon setä, Rykämö-konsernin johtaja Gunnar Rygseck. Romaanin lopussa käykin ilmi, että johtaja Rygseck on yrittänyt peitellä sisarensa Amalia mielisairautta. Palmulle ja kertojalle selviää, että Bruno oli yrittänyt saada tätinsä hoitolaitokseen ja joutunut samalla sotapolulle tämän kanssa. Brunon myrkytettyä kiusallaan tätinsä kissan menettää Amalia-täti viimein järkensä ja päättää surmata veljenpoikansa.

Waltarin kaksi ensimmäistä Palmu-romaania ovat niin sanottuja klassisia salapoliisiromaaneja, vaikka romaanien sankarina onkin poliisi yksityisetsivän sijaan. Myös poliisi etsivänä on salapoliisikirjallisuuden klassisia asetelmia. Tarinoiden keskiössä on palapeli, ratkaistava arvoitus. Ne ovat lisäksi lajiltaan suljetun huoneen arvoituksia: murha esitetään näennäisesti mahdottomana. (Envall 1994: 149; Järvelä & Vallittu 2014: 21, 27–

28; Symons 1986: 69–70; Arvas & Ruohonen 2016: 46–47.) Esittelen salapoliisiromaanien genreä ja suljetun huoneen arvoitusta lisää luvussa 2.2.1.

2 Paikannimet kirjallisuudessa

Luon tässä luvussa katsauksen tutkimukseni teoreettiseen pohjaan. Avaan käyttämiäni keskeisiä nimistön- ja kirjallisuudentutkimuksen termejä sekä tutkimusmenetelmiä. Esittelen tarkemmin myös rikoskirjallisuuden genreä ja sen termistöä. Tarkastelen lisäksi työni kannalta keskeistä aiempaa tutkimusta.

2.1 Nimistöntutkimus

Seuraavissa alaluvuissa käyn läpi hyödyntämäni nimistöntutkimuksen teoriaa. Esittelen luvussa 2.1.1 paikannimien tutkimusta, niiden luokittelumetodeja paikan lajin ja nimen virallisuuden perusteella. Luvussa 2.1.2 avaan kirjallisuusnimistön tutkimuksen keskeisiä tutkimusmetodeja.

2.1.1 Paikannimien tutkimus

Paikannimet ovat oleellinen osa kieltämme: ne auttavat meitä puhumaan jokapäiväisestä elinympäristöstämme. Paikannimet ovatkin universaaleja eli kaikissa tunnetuissa kielissä on niitä. (Kiviniemi 1990: 44; Ainiala ym. 2008: 86.) *Paikannimellä* tarkoitetaan ilmaisuja, joka viittaa tiettyyn paikkaan. Tieteellisessä yhteydessä paikannimestä voidaan myös käyttää termiä *toponyymi* ja paikannimistöä taas *toponymia*. Paikannimen tärkein tehtävä on identifioida tietty paikka ja erottaa se muista paikoista. (Ainiala ym. 2008: 86.)

Suurin osa paikannimistä on kaksiosaisia *yhdysnimiä*. Tällaiset nimet koostuvat kahdesta nimenosasta: *perusosasta* ja *määriteosasta*. Esimerkiksi kadunnimi *Koulukatu* koostuu osista *koulu* ja *katu*. Perusosa (*katu*) on tyypillisesti appellatiivi, joka ilmaisee paikanlajin. Perusosa ei kuitenkaan riitä yksilöimään paikkaa. Määriteosa (*koulu*) on nimen yksilöivä osa, joka erottaa paikan muista samanlaisista paikoista. (Ainiala ym. 2008: 96–97; Kiviniemi 1990: 65.) En tarkastele autenttisten paikannimien rakennetta, mutta

hyödynnän nimenosajakoa tarkastellessani fiktiivisten nimien muodostamista (ks. luku 3.2.2).

Paikannimet voidaan jakaa kategorioihin sen mukaan, minkä lajiseen paikkaan ne viittaavat. Tyypillisesti paikannimet jaetaan niiden paikan luonteen mukaan kahteen ryhmään. *Luontonimet* ovat luonnonpaikkoihin viittaavia paikannimiä. *Kulttuurinimet* taas viittaavat kulttuuritarkoitteisiin eli paikkoihin, jotka ovat syntyneet ihmisten toimesta. Kulttuurinimet jaetaan usein edelleen *asutus*-, *artefakti*- ja *viljelysnimiin* ja luontonimet taas *maasto*- ja *vesistönimiin*. (Kiviniemi 1990: 45–46; Ainiala ym. 2008: 90.)

Paikannimiä voidaan luokitella myös niiden paikkoja luokittelevien appellatiivien avulla. Kiviniemi (1990: 55–58) on muodostanut luokittelumallin perinnäisille paikannimille niiden *PA-sanojen* avulla. PA-sanalla Kiviniemi viittaa paikannimien paikkaa ilmaisevaan osaan: esimerkiksi nimessä *Valkeajärvi* osa *järvi* ilmaisee paikan luokan. Näiden ilmaisujen avulla Kiviniemi on jakanut paikannimet kahdeksaan eri luokkaan ja niiden alaluokkiin. Mallin luokkia ovat: alue; asutus ja rakennukset; kulkutiet, rakennelmat, tekopaikat; viljelykset, heinämaat, laitumet; pinnanmuodostus; maaperä, kasvillisuus; veden rajautuvat paikat; vedet. (Kiviniemi 1990: 57–58.)

Kiviniemen mallia on sovellettu kaupunkinimistön luokitteluun sopivammaksi Kotimaisten kielten keskuksen (Kotus) Kaupunkinimistö-hankkeessa. Esimerkiksi viljelykset, heinämaat, laitumet -luokan sijaan mallissa ovat puistot ja muut viheralueet. Malliin on myös lisätty kaupunkiympäristölle tyypillisten rakennusten alaluokkia, kuten julkiset rakennukset, liikerakennukset ja teollisuusrakennukset. Riikka Eskelinen (2006) on soveltanut tätä luokittelua pro gradu -tutkielmassaan. Hän on lisännyt omaan luokitteluunsa lisäksi Alueet-luokkaan alaluokat kaupunginosaa pienemmät alueet ja kaupunginosaa laajemmat alueet. Käytän oman aineistoni luokitteluun näitä malleja tarkoituksenmukaisin osin luvussa 3.1 (ks. esimerkiksi taulukko 2).

Kaupunkinimistö voidaan paikanlajin lisäksi jakaa virallisiin ja epävirallisiin nimiin. *Virallisia nimiä* ovat ennen kaikkea *kaavanimet* eli asemakaavoitusta varten suunnitellut paikannimet. Kaavanimiä ovat muun muassa virallisissa kartoissa ja kaavoissa näkyvät katujen, kaupunginosien, torien ja puistojen nimet. Myös yritysten, kuten kauppojen ja ravintoloiden, toiminimet ovat virallista nimistöä. Epävirallisia nimiä taas ovat kaikki kaupunkiympäristön nimet, jotka eivät ole virallisia. Ne ovat kielenkäyttäjien pu-

heessa syntyneitä paikannimiä, jotka eivät ole viranomaisten päättämiä eikä niillä ole virallista statusta. (Ainiala 2005: 12–13; Ainiala ym. 2008: 131.) Tarkastelen aineistoni kaupunkinimien virallisuutta ja epävirallisuutta luvussa 3.2.1.

2.1.2 Kirjallisuusnimistön tutkimus

Kirjallisuusnimistöstä voidaan tarkastella nimien suhdetta reaali maailmaan. Kirjallisuuden nimet voidaan jakaa tämän suhteen perusteella fiktiivisiin ja ei-fiktiivisiin nimiin. *Fiktiivisiä nimiä* ovat ne nimet, jotka viittaavat vain fiktiivisessä maailmassa olemassa oleviin tarkoitteisiin. Näitä tarkoitteita voivat olla esimerkiksi kirjailijan luomat kuvitteelliset henkilöt ja paikat. *Ei-fiktiivisiä* eli autenttisia nimiä taas ovat nimet, jotka viittaavat reaali maailman tarkoitteisiin. On hyvä ottaa huomioon, että nimen tarkoituksen fiktiivisyys ei tarkoita, ettei nimi voi esiintyä reaali maailmassa. Nimi on siis fiktiivinen, mikäli sen nimenkantaja on fiktiivinen. Kirjallisuusnimet voidaan luokitella myös niiden ja reaali maailman ja sen nimistön suhteen perusteella *autenttisiin nimiin, realistisiin mutta epäautenttisiin nimiin, keinotekoisin nimiin ja lainanimiin*. (Ainiala ym. 2008: 333–334.)

Autenttisia nimiä ovat nimet, joilla on reaali maailmassa tarkoite, johon teoksessa viitataan. *Realistisia mutta epäautenttisia* nimiä taas ovat nimet, jotka ovat mahdollisia reaali maailmassa, mutta niiden tarkoite on fiktiivinen. *Keinotekoiset nimet* ovat kirjailijan itsensä luomia nimiä. Ne viittaavat fiktiivisiin tarkoitteisiin eikä niitä esiinny reaali maailmassa. *Lainanimet* on lainattu muusta kirjallisista teoksista ja viittaavat fiktiivisiin tarkoitteisiin. (Ainiala ym. 2008: 334.) Työni aineiston kannalta keskeisiä näistä luokista ovat *autenttiset nimet* ja *keinotekoiset nimet*. Tarkastelen paikannimien suhdetta reaali maailmaan luvussa 3.2.2.

Kirjallisuuden nimistöstä voidaan tutkia myös nimien funktioita. Kaunokirjallisuuden nimet toimivat osana teosta, sen sisältöä ja tarinankerrontaa. Nimien rooli on siis keskeinen teoksen tulkinnan kannalta, ja niillä onkin useita erilaisia funktioita. (Ainiala ym. 2008: 338.)

Ainiala ym. (2008: 339) ovat nimenneet joitain kaunokirjallisuuden nimillä esiintyviä funktioita. Niitä ovat identifioiva, fiktionaalistava, lokalisoiva, sosiaalinen, deskriptiivinen, assosiatiiivinen, affektiivinen, ideologinen, luokitteleva, narratiivinen ja humoristinen funktio. Funktioiden terminologia ei ole kirjallisuusnimistön tutkimuksessa vielä va-

kiintunut, ja niitä on luokiteltu eri lähteissä usein eri tavoin (Ainiala ym. 2008: 338; Uusitalo 2018: 21). Esimerkiksi Aleksander Wilkoń (1970: 83) luettelee yhdeksi funktioista allusiivisen (allusive) funktion, jonka merkitys muistuttaa suuresti assosiatiivista funktiota. Samoin hän esittää ekspressiivisen (expressive) funktion, joka taas vastaa merkitykseltään affektiivista funktiota. (Wilkoń 1970, viitattu lähteessä Gibka 2019: 20).

Oman tutkimukseni kannalta keskeisiä funktioita ovat lokalisoiva, assosiatiivinen, narratiivinen ja fiktionaalistava funktio. *Lokalisoiva eli paikallistava funktio* tarkoittaa, että nimi viittaa johonkin tiettyyn paikkaan tai aikaan. *Assosiatiivinen funktio* liittyy nimeen teoksen ulkopuoliseen paikkaan, henkilöön tai asiaan viittaavia assosiaatioita. *Narratiivinen funktio* tarkoittaa, että nimi toimii oleellisena osana teoksen tarinan kerrontaa. *Fiktionaalistava funktio* taas tarkoittaa, että nimi erottaa nimenkantajan reaali maailmasta ja tekee tarkoitteestaan fiktiivisen. (Ainiala ym. 2008: 339.) Olen valinnut tarkasteltavaksi nämä funktiot, sillä tutkin *Palmu*-teosten Helsinki-kuvaa ja sitä, mikä on paikannimien rooli tämän kuvan rakentamisessa. Paikannimien funktioita ja niiden roolia kohdeteosten maailmanrakentamisessa esittelen tarkemmin luvussa 4.

Koska suurin osa aineistoni nimistä on autenttisia paikannimiä (ks. tarkemmin 3.2), on nimien funktioiden analyysissä hyvä ottaa huomioon niiden assosiaatiot reaali maailmaan. Autenttisiin paikkoihin ja näin ollen myös niiden paikannimiin voi sisältyä maantieteelliseen sijaintiin (geographical location), sosiaaliseen/moraaliseen sijaintiin (social/moral geography), metapoeettisiin yhteyksiin (metapoetical relations) ja intertekstuaalisiin yhteyksiin (intertextual relations) liittyviä assosiaatioita. Nämä assosiaatiot ovat kuitenkin riippuvaisia siitä, onko nimetty paikka lukijalle entuudestaan tuttu: paikannimet voivat laukaista – tai olla laukaisematta – lukijassa tiettyjä mielleyhtymiä. Nimet voivat myös laukaista lukijassa henkilökohtaisia assosiaatioita. (Ameel & Ainiala 2018: 199–202, 207–208.) Kohdeteokseni on kirjoitettu 1930–1940-luvuilla ja romaanien tapahtumat sijoittuvat 1930-luvulle, joten paikannimien funktioita tarkasteltaessa olen ottanut huomioon teosten lukuajankohdan: tarkastelen nimiä nykylukijan näkökulmasta, mutta huomioin myös nimien historiallisen kontekstin (ks. tarkemmin luku 4).

2.2 Kirjallisuudentutkimus

Hyödynnän tutkielmassani myös kirjallisuudentutkimusta, jonka teoriaa käyn läpi seuraavissa alaluvuissa. Luvussa 2.2.1 esittelen rikoskirjallisuuden genreä ja sen lajikonventionia. Keskitän huomioni erityisesti salapoliisikirjallisuuteen, johon kaksi ensimmäistä *Palmu*-romaania kuuluu. Luvussa 2.2.2 taas käyn läpi kotimaisen kirjallisuuden 1920–1930-luvun kaupunkikuvauksia kotimaisessa kirjallisuudessa. Tarkastelen näitä kahta vuosikymmentä, sillä vaikka romaanit on kirjoitettu 1930- ja 1940-lukujen vaihteessa, on kahdessa ensimmäisessä *Palmu*-teoksessa jäljellä 1920-luvun kaupunkikuvauksen suuntauksia (ks. Mäkelä 1994: 102).

2.2.1 Rikoskirjallisuus

Rikoskirjallisuus on kirjallisuuden genre, jossa pääosassa on rikos ja sen ratkaiseminen. Lajiin kuuluvat teokset käsittelevät tyypillisesti murhaa tai muuta rikosta, sen ratkaisemista ja rikollisen tuomista oikeuden eteen. Rikoskirjallisuudesta on usein käytetty myös termiä *dekkari* tai *dekkarikirjallisuus*, joka tulee englanninkielisistä sanoista detective fiction. Dekkarikirjallisuutta pidetään kuitenkin suppeampana terminä, joka viittaa lähinnä salapoliisikertomuksiin. (Arvas & Ruohonen 2016: 9–11.) Päivi Lappalaisen (2002: 126–127) mukaan rikoskirjallisuus on yleiskäsitteenä parempi, sillä sen alle voidaan sijoittaa kaikki kaunokirjallisuus, joka käsittelee rikosta tai sen uhkaa ja pelkoa.

Rikoskirjallisuuden teokset voidaan jakaa eri alalajeihin. Lajin jakautumisesta alalajeihin on esitetty useita tulkintoja. Suomessa rikoskirjallisuuden alalajeja on tarkastellut Heta Pyrhönen, joka on jakanut rikoskirjallisuuden neljään eri perustyyppiin: 1) *klassinen salapoliisiromaani* (the classical detective story), 2) *kovaksikeitetty dekkari* (the hard-boiled detective story), 3) *poliisiromaani* (the police procedural) ja 4) *metafyysinen dekkari* (the metaphysical detective story). *Kovaksi keitetty dekkarit* saavat usein yhteiskunnallisia teemoja: tarinoissa on esillä urbaanin ympäristön heikentynyt moraali ja korruptio. Itse tarina rikoksesta ei ole niin tärkeä, vaan huomio kiinnittyy seikkailuun ja takaa-ajoon. *Poliisiromaanit* ovat tyypillisesti rikosdokumentin kaltaisia kuvauksia poliisitutkinnasta. *Metafyysisessä dekkarissa* eli *antidekkarissa* (antidetective story) mysteeri ja rikos on kätkeyty romaanin kieleen, metatekstiin ja -narratiiviin. Itse teksti on siis teoksen ratkaistava mysteeri. (Pyrhönen 1999: 21–23.)

Kaksi ensimmäistä *Komisario Palmu* -romaanista ovat lajiltaan salapoliisiromaaneja (Arvas & Ruohonen 2016: 46–47). Tästä syystä tarkastelen niitä muita rikoskirjallisuuden alalajeja laajemmin. Viime vuosikymmeninä salapoliisiromaaneja on alettu kutsua myös termillä *arvoitusdekkari*. Termiä pidetään lajille sopivampana, sillä salapoliisiromaanien päähenkilönä ei aina ole salapoliisi, vaan myös poliisi voi toimia kertomuksen etsivänä. (Arvas & Ruohonen 2016: 19.) Käytän jatkossa termiä *rikoskirjallisuus* viitattessani koko rikoskirjallisuuden genreen ja termiä *salapoliisikertomus* puhuessani arvoitusdekkareista.

Länsimaalaisen salapoliisikirjallisuuden juuret johtavat 1800-luvulle: amerikkalaisen kirjailijan Edgar Allan Poen kirjoittama salapoliisikertomus *Morgue kadun kauhu* (*The Murder in the Rue Morgue*) julkaistiin vuonna 1841 yhdysvaltalaisessa aikakauslehdessä Grogan's Magazine. Teosta pidetään ensimmäisenä nykyaikaisena salapoliisikertomuksena. Poe kirjoitti vielä kaksi muuta salapoliisikertomusta *Marie Rogêt'n salaperäinen murha* (*The mystery of Marie Rogêt*, 1842) ja *Varastettu kirje* (*The Purloined Letter*, 1844). Kaikissa kolmessa Poen kertomuksessa seikkailee amatöörietsivä C. Auguste Dupin, joka ratkaisee murhat päättelykykynsä avulla. Toinen tunnettu 1800-luvun salapoliisihahmo on Arthur Conan Doyle'n luoma Sherlock Holmes, joka tunnetaan myös epätavallisen tarkasta havainnointi- ja päättelykyvystään. Ensimmäinen Sherlock Holmes -kertomus *Punaisten kirjainten arvoitus* (*A Study in Scarlet*) julkaistiin vuonna 1887, ja Doyle'n kirjoitti yhteensä 65 Holmes-kertomusta. (Arvas & Ruohonen 2016: 21–22, 24–25.)

Salapoliisikertomusten kulta-aikana (the golden age of detective fiction) pidetään 1920- ja 1930-lukuja. Ennen 1920-luvun puoltaväliä salapoliisiromaanien ei katsottu olevan irrallinen kirjallisuudenlajinsa, mutta vuosikymmenen loppuun mennessä salapoliisikertomuksista oli muodostunut oma, tiettyjen sääntöjen muodostama lajinsa. Kulta-ajan tunnetuimpia rikoskirjailijoita ovat Agatha Christie, Dorothy Sayers, Anthony Berkeley ja S. S. Van Dine. Erityisesti Christie ja hänen esikoisteoksensa *Stylesin tapaus* (*The Mysterious Affair at Styles*, 1920) on vakiinnuttanut salapoliisikirjallisuuden lajin peruspiirteet: Joukko ihmisiä kokoontuu eristyksissä olevaan paikkaan, ja joku paikalla olijoista murhataan. Viranomaiset ovat ymmällään eivätkä löydä syyllistä. Heidän avukseen tarjoutuu yksityinen etsivä, joka saa syyllisen kiinni ilmiömaisilla päättelykyvyillään. (Arvas & Ruohonen 2016: 26–28; Symons 1986: 128, 134.)

Salapoliisikertomuksille tyypillistä on niiden arvoituksellinen juoni. Kertomuksissa on kaksi päällekkäistä tarinaa: rikoksen tarina ja tutkimuksen tarina. Ensimmäinen tarina kuvaa, miten rikos todella tapahtui. Toinen, tutkimuksen tarina taas kertoo, kuinka lukija – joskus myös kertoja – tulee tietoiseksi rikoksen kulusta. Rikoksen tarinaa ei salapoliisiromaaneissa kerrota suoraan, vaan tapahtumat raportoidaan lukijalle tutkimuksen tarinan avulla. Tarina huipentuu rikollisen identiteetin paljastamiseen ja todisteiden esittelyyn. Tyypillistä salapoliisikertomuksille on myös sankarillinen salapoliisi, etsivä. Erityisesti 1920–1930-lukujen tarinoiden etsivät ovat usein naimattomia eivätkä toimi porvarillisessa ammatissa, mutta lajiin kuuluu myös tarinoita, joissa yksityisetsivän sijaan sankarina toimii poliisi. He ovat epätyypillisen tarkkaavaisia, ja heillä on kehittynyt looginen ajattelu, laaja yleistietämys ja vilkas mielikuvitus. Etsivät ovat myös sosiaalisesti hyväksytyjä ja ymmärtävät yhteisön sisäisiä sääntöjä. Salapoliisien nerokkuutta korostaa usein heidän uskollinen kumppaninsa, joka tyypillisesti kuvataan hieman yksinkertaisena, ajan sosiaalisia ja ideologisia normeja henkilöimänä, etsivän apurina. (Arvas & Ruohonen 2016: 25, 31–32, 34–35; Pyrhönen 1999: 21; Symons 1986: 69–70.)

Kaksi ensimmäistä *Palmu*-romania ovat perinteisiä suljetun huoneen arvoituksia, jonka tradition aloitti E. A. Poe kertomuksessaan *Marie Rogét'n salaperäinen murha* (1841). Suljetun huoneen arvoituksissa ruumis löytyy tyypillisesti huoneesta, joka vaikuttaa olevan tiukasti suljettu. Kertomuksen arvoitus on murhatapa, miten uhri murhattiin, tai miten murhaaja pääsi sisään ja/tai ulos huoneesta. (Envall 1994: 148; Symons 1986: 44.)

2.2.2 Kaupunkikuvaus

1920-luvulla kotimaiseen kirjallisuuteen levisi suurkaupungin ja tekniikan palvonta. Näkyvimmin tätä uutta suuntausta kannatti löyhä kirjailija- ja taiteilijaryhmä tulenkantajat, joihin myös Waltari kuului. Ryhmä sai nimensä vuonna 1924 julkaistun, Nuoren Voiman Liiton *Tulenkantajat*-ensialbumin mukaan. Kirjailijajoukon tavoitteena oli viedä suomalaista, takapajuiseksi katsomaansa, kirjallisuutta kohti Euroopan suuntauksia. Vaikka 1920-luvulla lähes 80 prosenttia Suomen väestöstä asui edelleen maalaiskunnissa, tulenkantajat katsoivat, että perinteisen maalaiselämän kuvauksen oli aika väistyä modernin kaupunkitaiteen tieltä. (Palmgren 1989: 9, 76; Sjöblom 2015.)

Tulenkantajien henkeen kuului urbaanin kaupunkilaisuuden ja teollisuuden ihailu. Ryhmä ihanoi erityisesti manner-Euroopan ja Amerikan suurkaupunkeja ja niiden kultuuria. Nämä ihanteet korostuvat myös 1920-luvun kotimaisessa kirjallisuudessa. Tulenkantajien jäsenten julkaiseman kirjallisuuden yhdeksi keskeisistä aiheista nousikin suurkaupunkien, teollisuuden ja nopeiden kulkuvälineiden kuvaus. Tunnetuimpia tulenkantajien kaupunkiylistyksiä ovat muun muassa Olavi Paavolaisen (Laurin) runo *Terässinfonia* (1925) ja Mika Waltarin romaani *Suuri Illusioni* (1928). (Mäkelä 1994: 102–103; Palmgren 1989: 78, 80; Sjöblom 2015.)

1930-luvulle tultaessa tulenkantajien suurkaupungin ja tekniikan palvonta väheni huomattavasti kotimaisessa kirjallisuudessa. Kirjallisuus oli historia-, maaseutu- ja talonpoikaispainotteista. Kaupunkikuvaus taas muuttui monipuolisemmaksi, ja ihannoivien kaupunkikuvausten rinnalle nousi kriittisiä jopa vihamielisiä kuvauksia Helsingistä. Tulenkantajien ryhmä hajosi sisäisten ristiriitojen takia 1930-luvulla. Waltari erosi ryhmästä jo 1920-luvun lopussa mutta jatkoi teoksissaan Helsingin kuvausta. (Palmgren 1989: 110, 130, 137–138; Sjöblom 2015.) Palmgrenin (1989: 134, 138) mukaan Waltari ei 1930-luvun Helsinki-romaaneissaan päässyt eroon pääkaupunkia ihannoivasta asenteestaan, vaan kirjailijan teoksissa oli edelleen havaittavissa samaa 1920-luvun estetisoivaa kaupunkikuvaa. Samaa toteaa Mäkelä (1994: 102), jonka mukaan Palmu-teoksissa on edelleen havaittavissa 1920-luvun lopun tyypillistä tulenkantajien kaupunkien sykkeen, vauhdin ja koneromantiikan ihannointia.

Rikosromaaneissa – kuten muussakin kirjallisuudessa – ympäristöllä ja sen kuvauksella on erityinen merkitys. Miljöö voi toimia teoksen tunnelman luoja ja kuvastaa esimerkiksi pahaenteistä tai idyllistä ilmapiiriä. Realistiselta tuntuva ympäristö taas voi esimerkiksi tehdä tarinasta uskottavan ja näin luoda lukijassa pelontunnetta. (Almgren & Jokitalo 2014: 26–29.) Tyypillinen salapoliisikertomusten miljøö on syrjäinen, eristetty paikka, joka rajaa epäillyt pieneen, paikallaolijoiden ryhmään. Ympäristö on usein kuvattu idylliseksi eli ihanteelliseksi paikaksi, jossa heijastuu sosiaalinen asema (varakkuus). Rikos ja sen tutkimukset paljastavat idyllin usein pinnalliseksi: pinnan alta paljastuu epämiellyttäviä salaisuuksia. Kertomuksissa ei kuitenkaan tyypillisesti keskitytä tarkastelemaan yhteiskunnallisia jännitteitä tai epäkohtia. Kultakauden kertomuksille ominaista on myös kielellinen yhtenäisyys: lajin maailmassa ei tyypillisesti käytetä murteita

tai slangi-ilmaisuja. Salapoliisikertomuksissa on usein suosittu maaseutumiljöötä, mutta romaaneja sijoittuu myös kaupunkiympäristöihin. (Arvas & Ruohonen 2016: 41–42.)

Suomalaisessa rikoskirjallisuudessa Helsinki on keskeinen tapahtumapaikka. Tiettyjä Helsingin paikkoja onkin kuvattu rikosromaneissa niin usein, että niistä on muodostunut jo kliseitä. (Riikonen 1994: 134–135; Almgren & Jokitalo 2014: 84–85.) *Palmu*-romaanien Helsinki-kuvausta on usein vähätelty. Kaupunkikuvan puutteen on katsottu johtuvan salapoliisikirjallisuuden kulta-ajan perinteestä, jossa esimerkiksi seksuaalisuuden ja yhteiskunnallisten ongelmien käsittely olivat tabuja (ks. esimerkiksi Almgren & Jokitalo 2014: 91; Mäkelä 1994: 112). Tarkastelen *Palmu*-romaanien Helsingin kaupunkikuvausta nimistöntutkimuksen näkökulmasta luvussa 4.5.

2.3 Aiempi tutkimus

Kirjallisuusnimistön tutkimuksessa on keskitytty lähinnä tarkastelemaan lähinnä henkilönnimiä (Ainiala ym. 2008: 332–333). Yvonne Bertills (2003) on tehnyt väitöskirjan henkilöhahmojen englanninkielisistä nimistä lastenkirjallisuudessa. Hän tarkastelee hahmojen nimien muodostusta ja niiden funktioita. Tutkimuksessa käy ilmi, että lastenkirjallisuuden nimet ovat usein semanttisesti läpinäkyviä ja niiden avulla kerrotaan jotain olennaista hahmosta. Käsittelen työssäni paikannimiä, mutta Bertillsin tekemiä havaintoja voi soveltaa aineistoni fiktiivisiin nimiin (ks. luku 3.2.2). Tutkielmani aihetta sivuaa myös Tytti Korkiakosken (2010) pro gradu -tutkielma. Korkiakoski tutkii työssään *Asterix*-sarjakuvien henkilönimistön alkuperää ja nimien funktioita. Hän nostaa esille, että kirjallisuuden nimet voivat yhdistää tarkoitteensa reaali maailmaan tai teoksen sisäiseen, fiktiiviseen maailmaan. Korkiakosken mukaan nimet voivat myös yhdistää nimenkantajansa tiettyyn aikakauteen. Samanlaisia piirteitä on havaittavissa myös omassa aineistossani (ks. luvut 4.2.1 ja 4.5.1).

Myös kirjallisuuden paikannimien tutkimuksessa on tarkasteltu pääsääntöisesti fiktiivisiä nimiä. Tutkimuksia, joissa tarkastelunkohteena ovat autenttiset paikannimet, on toistaiseksi melko vähän. (Ameel & Ainiala 2018: 198.) Emilia Uusitalo (2018) on käsitellyt fiktiivisiä paikannimiä ja niiden funktioita pro gradu -tutkielmassaan. Hän jakaa nimien funktiot kolmeen ryhmään: (fantasia)maailmaa rakentaviin, teoksen tulkintaa tukeviin ja teoksen genreen liittyviin funktioihin. Vaikka Uusitalon tarkastelun kohteena

ovat fiktiiviset nimet, voi hänen luokitteluansa soveltaa myös oman aineistoni paikannimien funktioihin. Esittelen nimien funktioiden jakautumista luvussa 4.

Autenttisia paikannimiä kirjallisuudessa on tutkinut Pia Alapeteri (2013) pro gradu -tutkielmassaan. Työssään hän tarkastelee Sirpa Kähkösen *Kuopio*-sarjan nimimaisemaa ja pohtii, miten teoksen nimet luovat autenttista kuvaa 1920–1940-luvun Kuopion seudusta. Tutkielmassa selviää, että suurin osa teosten paikannimistä on autenttisia ja niiden avulla lukija voi helposti paikantaa tarinan tapahtumat. Samanlaisia havaintoja olen tehnyt myös oman aineistoni paikannimistä (ks. luvut 3.2 ja 4.1.1).

Oman tutkielmani kannalta keskeisiä ovat myös rikoskirjallisuuden miljöökuvauksesta tehdyt tutkimukset. Dekkarikirjallisuuden miljöötutkimuksesta on julkaistu Johanna Materon ja H.K. Riikosen toimittama artikkelikokoelma *Murhaava miljöö* (1994). Kokoelmasta erityisesti Matti Mäkelän (1994) artikkeli sivuaa omaa työtäni. Artikkelissaan Mäkelä tarkastelee *Palmu*-teosten Helsinki-kuvaa. Hän vertaa kirjojen ympäristönkuvausta Waltarin muihin teoksiin. Mäkelän mukaan Helsinki jää *Palmu*-romaaneissa taka-alalle, mutta teoksissa on havaittavissa tulenkantajien urbaaninelämän ihannointi.

Dekkarikirjallisuuden miljöötutkimusta sivuavan väitöskirjan on kirjoittanut Salla Laakkonen (2006). Työssään hän tutkii kolmen kotimaisen salapoliisisarjan (*Karma*, *Kanta* ja *Rauta*) henkilöitä, miljöötä ja intuitiota motiivitutkimuksen näkökulmasta³. Laakkonen näkee miljöön riippumattomana romaanien tilannemotiivin kannalta, vaikka jotkin miljöötyypit suosivat tiettyjä tilannemotiiveja. Esimerkiksi salaiset huone-etsinnät tapahtuvat usein hotelli- ja kartanomiljöössä.

Komisario Palmu -romaanit ovat kiinnostaneet myös historian tutkijoita. Tutkielmani kannalta keskeinen teos on Juha Järvelän (2019) *Mika Waltarin Helsinki*, missä hän esittelee Helsinkiä Waltarin näkökulmasta. Kirjassa tutustutaan myös *Palmu*-romaanien paikkoihin ja niiden historiaan. Järvelä on myös kirjoittanut yhdessä Marjo Vallitun (2014) kanssa *Palmu*-elokuvien ja -kirjojen taustoja ja syntyvaiheita tarkastelevan teoksen. He käyvät kirjassa läpi elokuvien kuvauspaikkoja Helsingissä ja vertaavat niiden suhdetta romaanien tapahtumapaikkoihin, sillä kaikkia kirjojen tapahtumapaikkoja ei ole esimerkiksi nimetty *Palmu*-romaaneissa.

---

³ Motiivit ovat kirjallisen teoksen kielellisiä elementtejä, jotka jäsentävät tekstiä ja luovat tekstuaalista yhtenäisyyttä. Motiiveja voivat olla esimerkiksi temaattiset ja rakenteelliset merkitykset, henkilö- ja arkkityypit sekä sitaattit ja viittaukset. (Laakkonen 2006: 9.)

Oleellisia tutkimuksia työni kannalta ovat myös erilaiset Helsingin historiaa käsittelevät teokset. Kolmiosainen Helsingin kaupungin julkaisusarja *Helsingin kadunnimet* (1981–1999) on yksi tutkielmani lähteistä. Myös Heikki Paunosen (2010) *Stadin mestat* on auttanut tutkimaan Helsingin paikallishistoriaa sekä sen epävirallista nimestä.

3 Komisario Palmun Helsinki

Tässä luvussa tarkastelen *Komisario Palmu* -romaanien paikannimistöä. Esittelen luvussa 3.1, millaisiin paikkoihin aineistoni nimet viittaavat. Luvussa 3.2 tarkastelen nimien suhdetta reaali maailmaan: ovatko nimet autenttisia vai fiktiivisiä. Käsittelen autenttisia nimiä ja niiden virallisuutta alaluvussa 3.2.1. Fiktiivisiä nimiä ja niiden muodostustapoja taas käyn läpi luvussa 3.2.2. Tarkastelen myös nimien viittaamien paikkojen maantieteellistä sijaintia luvussa 3.3.

3.1 Paikannimet ja paikan laji

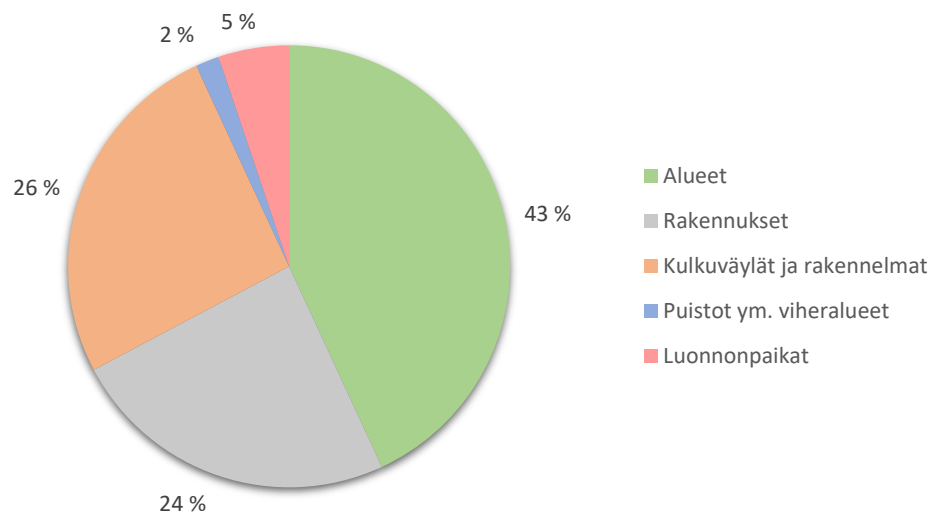
Tarkastelen seuraavaksi aineistoni paikannimien luokittelua niiden viittaamien paikkojen lajin perusteella. Luokitteluni perustuu Kiviniemen (1990: 57–68) muodostamaan luokittelumalliin sekä kaupunkinimistön tutkimuksessa sovellettuihin malleihin (ks. tarkemmin luku 2.1.1). Olen tarkentanut malleja omaan aineistooni sopivammaksi: esimerkiksi kulkuväylät ja rakennelmat -luokkaan olen lisännyt alaluokan satama-altaat.

Aineistoni nimiä oli paikoin haastava luokitella eikä tekemäni jako ole yksiselitteinen. Esimerkiksi nimi *Kaivopuisto* tarkoittaa sekä Helsingin eteläosassa sijaitsevaa puistoa että kaupunginosaa. Olen luokitellut nimet niiden esiintymiskontekstin mukaan: esimerkiksi, kun Komisario Palmu toteaa murhapaikan olevan ”Kaivopuistossa asti”, hän viittaa *Kaivopuisto*-kaupunginosaan. Tätä päätelmää tukee se, että murhattu kuoli omassa asunnossaan eikä puistoalueella sijaitse asuinrakennuksia. Toisaalta Kirsti Skrof kertoo romaanissa kävelleensä murhayönä Kaivopuistossa. Tässä yhteydessä nimen voisi tulkita viittaavan puistoalueeseen kaupunginosan sijaan. Paikannimet voivat siis olla monitulkintaisia niiden käyttöyhteyden mukaan. Olen kuitenkin luokitellut nimet vain yhteen kategoriaan tulosten tilastoimisen helpottamiseksi. Työssäni käsittelen nimeä *Kaivopuisto* kaupunginosaan viittaavana paikannimenä.

Olen jakanut aineistoni paikannimet *alueiden*, *rakennusten*, *kulkuväylien* ja *rakennelmien*, *puistojen* ja *luonnonpaikkojen* nimiin. Aineistoni koostuu yhteensä 58 eri paikannimestä. Kuten aineistoluvussa 1.2 mainitsin, olen sisällyttänyt aineistooni myös kohdeteosten ne paikannimet, jotka eivät sijaitse Helsingissä. *Palmu*-romaanien tapahtumat sijoittuvat Helsinkiin, mutta teoksissa mainitaan myös muita kuin tapahtumapaikkojen paikannimiä (esimerkiksi *Venäjä* ja *Tukholma*). Esittelen nimien viittaamien paikkojen sijaintia tarkemmin luvussa 3.4.

Kohdeteosten nimien lukumäärä poikkeaa toisistaan huomattavasti: ensimmäisessä *Palmu*-romaanissa nimiä on 50 ja toisessa 18 (ks. tarkemmin luku 1.2). Ero johtuu romaanien erilaisesta murha-asetelmasta: rouva Skrofin murhassa *Palmu* ja kertoja kulkevat ympäri Helsinkiä tapaamaan epäiltyä. Bruno Rygseckin murhassa taas epäillyt ovat kaikki kokoontuneet Brunon asunnolle. Romaanissa on siis huomattavasti vähemmän paikasta toiseen siirtymistä ja näin myös vähemmän paikannimiä. Ensimmäisessä *Palmu*-romaanissa myös henkilöiden asuin- tai opiskelutaustaa kuvataan enemmän: Iiri Salmia kertoo asuvansa Tukholmassa, Mustapää on asunut Amerikassa ja Kuurna on opiskellut Jyväskylän lyseossa. Toisessa romaanissa henkilöiden taustaa ei juuri avata.

Paikannimistä 26 viittaa alueisiin, 14 rakennuksiin, 15 kulkuväyliin ja rakennelmiin, yksi puistoihin ja kolme luonnonpaikkoihin. Paikannimien prosentuaalinen jakauma käy ilmi seuraavasta kaaviosta:

Kaavio 1. Paikannimien luokkien prosentuaaliset osuudet.

Palmu-kirjojen nimetyistä paikoista hieman alle puolet (43 prosenttia) on siis alueita. Rakennuksien sekä kulkuväylien ja rakennelmien nimiä on aineistossa molempia noin neljäsosa (24 ja 26 prosenttia). Puistoihin viittaavia nimiä aineistossani on vain kaksi prosenttia ja luonnonpaikkojen nimiä viisi prosenttia.

Olen jakanut nimien paikanlajit myös alaluokkiin. Paikannimien luokat ja niiden alaluokat on lueteltu seuraavassa taulukossa:

Taulukko 2. Paikanlajien alaluokat.

	Kappalemäärä	Prosentti
Alueet		
Maat ja maanosat	7 (7)	12 %
Kaupungit ja kunnat	8 (7)	14 %
Kaupunginosat	3	5 %
Kaupunginosia laajemmat alueet	2 (1)	3 %
Tontit ja tilat	2 (2)	3 %
Torit ja aukiot	3	5 %
Yhteensä	25 (17)	43 %
Rakennukset		
Asuinrakennukset	1	2 %
Julkiset rakennukset	7 (1)	12 %
Liikerakennukset	6	10 %
Yhteensä	14 (1)	24 %
Kulkuväylät ja rakennelmat		
Kadut ja tiet	12	21 %
Patsaat ja muistomerkit	2	3 %
Laiturit ja satama-altaat	1	2 %
Yhteensä	15	26 %
Puistot		
Puistot	1	2 %
Yhteensä	1	2 %
Luonnonpaikat		
Laaksot	1 (1)	2 %
Veden rajaamat alueet	2	3 %
Yhteensä	3 (1)	5 %
Yhteensä	58 (19)	100 %

Ei-Helsinki -paikkojen kappalemäärät on merkitty taulukkoon suluissa. Esittelen seuraavaksi paikannimien viittaamia paikkoja kategorioittain.

Alueet

Kuten oheisesta taulukosta voi huomata, suurin osa aineistoni alueiden nimistä viittaa kaupunkeihin ja kuntiin (8 nimeä; 14 prosenttia) sekä maihin ja maanosiin (7 nimeä; 12 prosenttia). Nämä alueet – Helsinkiä lukuun ottamatta – eivät ole romaaneissa tapahtumapaikkoja, vaan antavat lukijalle lisätietoa muun muassa romaanin hahmoista tai miljööstä. Esimerkiksi minäkertoja vertaa murhatun Bruno Rygseckin kylpyhuonetta Pompeijiin, antiikin Rooman valtakunnan kaupunkiin. Tukholman taas kerrotaan olevan tanssijatar Iiri Salmian asuinpaikka. Esittelen tarkemmin paikannimien tarjoamaa lisätietoa hahmoista ja miljööstä luvussa 4.2.1 ja 4.2.2.

Aineistoni nimistä kolme viittaa kaupunginosiin. Nämä kaikki alueet ovat kohdeteoksien tapahtumapaikkoja: *Punavuori*, *Etu-Töölö* ja *Kaivopuisto*. Betlehem-seurakunta sijaitsee ”Punavuoren tienoilla”, missä Palmu ja kertoja käyvät kuulustelemassa saarnaaja Mustapäätä. Kirjailija Laihonen ja Irma Vanne asuvat Etu-Töölössä. Palmu ja minäkertoja vierailevat Laihosen asunnossa kahvilla ja kuulustelevat samalla neiti Vannetta tämän aiemmista valheista. Kaivopuistossa taas sijaitsee Bruno Rygseckin asunto ja murhapaikka.

Myös aineistoni kaupunginosia laajempaan alueeseen viittaava nimi *Töölö* on romaaneissa tapahtumapaikkana. Epäiltyjen Kaarle Lankelan ja Kurt Kuurnan asunto sijaitsee Töölössä, missä Palmu apureineen vierailee useaan otteeseen. Katson Töölön kaupunginosaa laajemmaksi alueeksi, sillä se on kahden kaupunginosan (Etu-Töölö ja Taka-Töölö) muodostama alue (Vuolle 2016: 39). Nimi *Töölö* tulee Töölön kylästä (*Tölö by*), joka sijaitsi nykyisen kantakaupungin alueella. Varhaisin säilynyt merkintä kylästä on jo 1400-luvulta. Töölön kylä liitettiin osaksi Helsingin kaupunkia vuonna 1643. Vuonna 1906 vahvistetussa asemakaavoituksessa Töölö rajattiin nykyiselle alueelleen. (Tuomi 1988; Kepsu 2005 lainattu teoksessa Vuolle 2016: 21–24; Helsingin kadunnimet 1981: 51.)

Toinen kaupunginosaa laajempi alue, Munkkiniemi sen sijaan vain mainitaan kohdeteoksessa, mutta se on silti tarinan kannalta keskeinen: sivullinen kertoo nähneensä pitkähkön miehen murhapaikalla ja uskoo olevansa tapahtuma-ajasta varma, sillä hänen

seuralaisensa tuli ehtiä Munkkiniemeen menevään raitiovaunuun. Olen katsonut nimen *Munkkiniemi* viittaavan teoksessa kaupunginosaa laajempaan alueeseen, sillä Munkkiniemi liitettiin Helsinkiin suuressa alueliitoksessa vasta vuonna 1946. Tätä ennen se oli yksi Huopalahden maalaiskunnan itsehallinnollisista alueista. (Harvia 1936: 3, 6; Helsingin kaupunki 2018: 60.)

Osa kohdeteosteni tapahtumista sijoittuu myös toreille ja aukioille (kolme nimeä; viisi prosenttia). Suurtorin varrella sijaitsee Helsingin poliisilaitos, missä Palmu ja tämän virkatoverit työskentelevät. Matkatessaan poliisilaitokselle tai sieltä pois päin Palmu ja minäkertoja ohittavat usein Kauppatorin. Erottaja ei ole romaaneissa varsinaisen tapahtumapaikka, mutta Kuurna kertoo Palmulle kävelleensä aukion ohi murhailtana.

Aineistoni alueiden nimistä kaksi viittaa maataloihin. Nimet *Hämeen-Lankela* ja *Kuurnala* ovat fiktiivisten Lankela- ja Kuurna-sukujen omistamien tilojen nimiä (fiktivisistä nimistä ks. tarkemmin luku 3.2.2).

Rakennukset

Aineistossani on yhteensä 14 rakennuksiin viittaavaa nimeä. Näistä puolet (seitsemän nimeä; 12 prosenttia) viittaa julkisiin rakennuksiin. Näistä rakennuksista vain Punaisen Ristin Sairaala (nykyinen Töölön sairaala) on kohdeteoksissa tapahtumapaikkana: ensimmäisessä *Palmu*-romaanissa Kirsti Skrof viedään Punaisen Ristin Sairaalaan tämän yritettyä myrkyttää itsensä. Kirstin toivuttua Palmu, kertoja ja Lankela käyvät vierailulla tämän sairaalahuoneessa. Romaaneissa kertoja kuvaa näkevänsä Katolisen kirkon, Suurkirkon ja Krematorion, mutta tarinan varsinaiset tapahtumat eivät sijoitu näihin paikkoihin. Sen sijaan Eduskuntatalon valokuvan kerrotaan esiintyvän Kuurnan surrealistisessa taideteoksessa ja Kuurnan suvun vaakunan taas Ritarihuoneen seinällä. Kuurna myös kertoo opiskelleensa aikoinaan Jyväskylän lyseossa.

Liikerakennuksiin viittaavia nimiä aineistossani on kuusi. Nämä kaikki rakennukset ovat käyttötarkoitukseltaan hotelleja (Grand, Hotelli Helsinki, Hotelli Kämp) ja ravintoloita (Kaivohuone, Kappeli, Savoy). Hotelli Helsinki ja Hotelli Kämp toimivat keskeisinä tapahtumapaikkoina *Palmu*-romaaneissa: Hotelli Helsingissä Lankela ja Kuurna järjestivät rouva Skrofin murhailtana läksiäisjuhlat ja samalla takasivat itselleen alibin. Palmu pyytää miehiä järjestämään uudet, vastaavat juhlat. Juhlien aikana Palmun apuri, romaanin kertoja, testaa, ehtiikö hotellista murhapaikalle juhluvieraiden huomaamatta.

Hotelli Kämpissä taas Palmu, kertoja ja etsivä Kokki viettävät kostean lounaan yhdessä kirjailija Laihosen ja Irma Vanteen kanssa. Lounaalla seurue yrittää samalla pohtia mahdollista motiivia Bruno Rygseckin murhaan. Myös Savoy on kohdeteoksessa keskeisessä roolissa: minäkertoja vie Kirsti Skrofin Savoy-ravintolaan syömään ja paljastaa tälle samalla poliisin epäilevän Lankelaa rouva Skrofin murhasta. Kertoja myös paljastaa murhan tarkat yksityiskohdat ja johtolangat. Tämän tiedon avulla Kirsti lavastaa itsensä syylliseksi ja pyrkii näin pelastamaan Lankelan.

Aineistossani on yksi osoitenimen ja -numeron yhdistelmä, *Rantakatu 8 A*, jonka luokittelen tässä asuinrakennuksen nimeksi. *Rantakatu 8 A* on asuinrakennuksen katuosoite, joka ilmaisee kadun sekä talonnumeron (ks. esimerkiksi KS s.v. *katuosoite*). Nimi viittaa fiktiiviseen Ullanlinnassa sijaitsevaan asuinrakennukseen (paikannimien fiktiivisyydestä ks. tarkemmin luku 3.2.2). Rantakatu 8 A:ssa sijaitsee murhatun rouva Skrofin asunto ja tämän murhapaikka.

Kulkuväylät ja rakennelmat

Paikannimistä 15 on kulkuväylien ja rakennelmien nimiä (26 prosenttia). Näistä nimistä 12 viittaa katuihin ja teihin. Kohdeteoksissa mainitaan usein katu, jota pitkin Palmu ja minäkertoja kulkevat matkatessaan paikasta toiseen. Esimerkiksi poistuessaan Hotelli Helsingistä kotejaan kohden parivaljakko kulkee pitkin Aleksanterinkatua. Matkatessaan Punaisen Ristin Sairaaltalolta Kuurnan asunnolle Töölöön kulkevat Palmu ja kertoja Meche-
lininkadun kautta. Tarkastaessaan Lankelan alibia minäkertoja myös kertoo yksityiskoh-
taisesti, mitä reittiä hän kulkee rouva Skrofin murhapaikalle: hän livahtaa Hotelli Helsin-
gistä Kluuvikadulle ja matkaa sieltä Korkeavuorenkadun ja Kapteeninkadun kautta Lai-
vamiehenkadulle. Poistuessaan murhapaikalta hän taas kääntyy Laivamiehenkadulta
Rantakadulle ja jatkaa siitä Puistokatua pitkin Hallituskadun kautta takaisin Kluuvika-
dulle. Kadunnimet *Laivamiehenkatu* ja *Rantakatu* viittaavat fiktiivisiin katuihin. Tarkas-
telen niiden fiktiivisyyttä tarkemmin luvussa 3.2.2.

Kulkuväylien ja rakennelmien nimistä kaksi viittaa patsaisiin ja muistomerkkei-
hin (*Runebergin patsas*, *Havis Amanda*) ja yksi satama-altaisiin (*Kolera-allas*). Runeber-
gin patsaan juurella Kuurna ja Lankela varastavat ravintolasta poistuneen herrasmiehen
silkkipytyt ja kiipeävät asettamaan silinterin Runebergin päähän. Kolera-altaaseen minä-
kertoja taas heittää todistusaineiston imitoidessaan murhaajan reittiä.

Puistot

Aineistossani on yksi puiston nimi: *Esplanadi*. Romaanissa Lankela ja Kuurna kertovat kostean illan päätteeksi levähtäneensä Esplanadin puistossa ennen kotiin paluuta.

Luonnonpaikat

Paikannimistä kolme viittaa luonnonpaikkoihin. Näistä kaksi on rantojen (*Kaivopuiston ranta*, *Merisataman ranta*) ja yksi laakson nimi (*gehenna*). Kirsti Skrof kertoo Palmulle kävelleensä murhayönä Kaivopuiston rantaan ja etsineensä paikkaa, mistä heittäytyä mereen. Rouva Skrofin murhapaikka taas sijaitsee Merisataman lähetyvillä, ja minäkertoja toteaa Merisataman rannan olevan hiljainen alue. Kesken kuulustelun komisario Palmu käskee suutuspäissään saarnaaja Mustapäätä ”painumaan gehennaan”. Gehenna on Lähi-idässä sijaitseva pieni laakso. Raamatun Uudessa testamentissa Gehennaa pidetään tuomittujen kuolemanjälkeisenä rangaistuspaikkana (MDB s.v. *Gehenna*). Olen katsonut gehennan paikannimeksi, vaikka se on kohdeteoksessa kirjoitettu pienellä alkukirjaimella. Ilmaisussaan Palmu viittaa selvästi raamatun Gehennaan eli tiettyyn paikkaan (vrt. *painua helvettiin*), jolloin myös teoksen *gehennan* voi katsoa paikannimeksi. Painua *gehennaan* -sanontaa ja sen merkitystä tarkastelen enemmän luvussa 4.2.1.

3.2 Paikannimien suhde reaalimaailmaan

Tarkastelen tässä alaluvussa aineistoni paikannimien suhdetta reaalimaailmaan ja sen nimeämiseen. Käytän analyysissani Ainialan ym. (2008: 334) tekemää luokittelua, jota olen esitellyt luvussa 2.1.1. Aineistoni paikannimet jakautuvat seuraavasti:

Taulukko 3. Nimien suhde reaalimaailmaan.

	Kappalemäärä	Prosentti %
Autenttiset paikannimet	52	90 %
Viralliset paikannimet	44	76 %
Epäviralliset paikannimet	8	14 %
Fiktiiviset paikannimet	6	10 %
Yhteensä	58	100 %

Olen jakanut analyysini kahteen osaan. Luvussa 3.2.1 tarkastelen autenttista paikannimeämistä ja nimien virallisuutta. Keskityn tutkimaan nimien virallisuutta 1930-luvulla; olivatko

paikannimet tällöin virallisessa käytössä. Tässä olen hyödyntänyt muun muassa nimistötoimikunnan laatimaa julkaisusarjaa *Helsingin kadunnimet* (1981–1999). Raja virallisten ja epävirallisten nimien välillä ei ole aina selkeä. Olen katsonut virallisiksi nimiksi nimet, jotka ovat 1930-luvulla tai ennen sitä virallistettu viranomaispäätöksellä. Virallisiksi olen laskenut lisäksi yritysten toiminimet. Pidän myös virallisina paikannimiä, jotka muuten ovat muodoltaan virallisia, mutta niistä puuttuu paikan sijaintia tai lajia täsmentävä osa. Esimerkiksi nimet *Kappeli* (< *Ravintola Kappeli*) ja *Krematorio* (< *Hietaniemen krematorio*) olen katsonut myös virallisiksi.

Luvussa 3.2.2 taas käyn läpi aineistoni fiktiivisiä nimiä sekä niiden muodostustapoja. Minulle entuudestaan tuntemattomien paikannimien autenttisuutta olen arvioinut Helsingin karttapalvelun avulla. Olen myös vertaillut aineistoni paikannimiä Kansalliskirjaston karttakokoelmien digitoituihin 1930-luvun karttoihin (ks. liitteet 2 ja 3). Osaa aineistoni fiktiivisistä Helsingin paikannimistä on myös tarkasteltu Juha Järvelän (2019) Waltarin Helsinkiä käsittelevässä teoksessa.

3.2.1 Autenttinen paikannimistö

Aineistoni nimistä suurin osa on autenttisia paikannimiä (52 nimeä; 90 prosenttia). Monet nimistä ovat edelleen käytössä olevia kaupunkien, maiden ja kaupunginosien nimiä, joiden autenttisuutta ei erikseen tarvitse analysoida. Esimerkiksi nimien *Töölö* ja *Kaivopuisto* voi olettaa olevan kaikille Helsinkiä tunteville tuttuja paikannimiä.

Kaikki romaanien viralliset kadunnimet ovat edelleen käytössä. Näistä suurin osa virallistettiin vuonna 1909, kun maistraatti vahvisti 400 suomenkielisen paikannimen listan. Tätä ennen Helsingin paikannimet olivat olleet pääsääntöisesti ruotsinkielisiä. (ks. Aminoff – Pesonen 1981: 46–49.) *Korkeavuorenkatu*, *Kluuvikatu*, *Merikatu*, *Puistokatu* ja *Vuorikatu* saivat kaikki virallisen nimen aseman vuonna 1909, vaikka olivatkin jo esiintyneet suomenkielisissä kartoissa 1800-luvulla (Helsingin kadunnimet 1981: 111, 121, 128, 148). Myös *Aleksanterinkatu* sai virallisen kadunnimen aseman vuonna 1909. Suomen itsenäistymisen myötä venäläiskaikuisia nimiä hävitettiin Helsingin katukuvasta 1920-luvulla. *Aleksanterinkatu* oli kuitenkin yksi Venäjän vallan aikaisista nimistä, joka sai jäädä. (Aminoff – Pesonen 1981: 55–57; Helsingin kadunnimet 1981: 90.) *Mechelininkatu* mainittiin ensimmäisen kerran Helsingin virallisessa asemakaavassa vuonna

1917 (Aminoff – Pesonen 1981: 51). Kapteeninkadun nimi suomennettiin ruotsinkielisestä nimestä *Kaptensgatan* muotoon *Kapteenikatu* vuonna 1909. Nykyisen kirjoitusasunsa (*Kapteeninkatu*) se sai vuonna 1928. (Helsingin kadunnimet 1981: 107.)

Myös monet hotellit ja ravintolat ovat säilyttäneet 1930-luvun viralliset nimensä. Hotelli Helsinki on toiminut vuoden 1930 elokuusta lähtien Kluuvin kaupunginosassa. Rakennusta on kunnostettu ja tiloja laajennettu useasti vuosien varrella. (Järvelä 2019: 199.) Hotelli on nykyään osa hotelliketjua Sokos Hotels (Original Sokos Hotel Helsinki). Myös Hotelli Kämp toimii edelleen Pohjoisesplanadin varrella. Alkuperäinen hotelli perustettiin vuonna 1887. Hotellitoiminta lakkautettiin 1960-luvulla, kun alkuperäinen rakennus purettiin vuonna 1967 uuden toimistorakennuksen tieltä. Hotellin toiminta käynnistyi uudelleen vuonna 1999. (Augustin & Kolbe 2003: 24, 127–129, 141.) Ravintolat Kappeli, Kaivohuone ja Savoy sijaitsevat edelleen alkuperäisissä rakennuksissaan. Ravintola Kappelin rakennus valmistui alun perin vuonna 1867. Ravintola Savoy avattiin Eteläesplanadille kesäkuussa 1937, ja ravintola on säilyttänyt alkuperäisen Aino ja Alvar Aallon suunnitteleman sisustuksensa. Vuonna 1838 valmistunut Kaivohuone taas on Helsingin vanhimpia ravintoloita. (Järvelä 2019: 123, 128, 163.)

Kaikki 1930-luvun virallisista paikannimistä eivät kuitenkaan ole enää virallisessa käytössä. *Suurkirkko* oli nykyisen Helsingin tuomiokirkon virallinen nimi vuosina 1917–1959 (Norppa 2019: 122; Kervanto Nevanlinna & Kolbe 2012: 67). Punaisen Ristin Sairaala on nykyään nimeltään *Töölön sairaala*. Uusi nimi otettiin käyttöön vuonna 1958. (Ihatsu 2017: 10.)

Aineistossani on myös autenttisia, virallisia paikannimiä, joiden tarkoitteet eivät sijaitse Helsingissä. Suurin osa näistä nimistä on kaupunkien ja maiden nimiä. Esimerkiksi Suomessa sijaitsevia kaupunkeja ovat *Jyväskylä* ja *Turku*. Suomen ulkopuolella sijaitsevien paikkojen nimiä ovat esimerkiksi *Eurooppa*, *Espanja* ja *Pariisi*. Helsingin ulkopuolisiin paikkoihin viittaavista nimistä yksi on kaupunkinimi: *Jyväskylän lyseo*. Lyseo perustettiin vuonna 1858 nimellä *Jyväskylän yläalkeiskoulu*. Nimi *Jyväskylän lyseo* oli käytössä vuosina 1873–1973. (HS 15.12.2013.)

Epävirallisia paikannimiä aineistossani on vain seitsemän; *Etu-Töölö*, *Grand*, *Kaivopuisto*, *Katolinen kirkko*, *Länsiranta*, *Punavuori*, *Suurtori* ja *Töölö*. Helsingin kaupunginosien nimet *Etu-Töölö* ja *Kaivopuisto* sekä kahden kaupunginosan muodostama

alue *Töölö* ovat nykyään virallistettuja nimiä. 1930-luvulla ne olivat kuitenkin vielä epävirallisia paikannimiä: Helsingin kaupunginosat nimettiin 1800-luvulla roomalaisin numeroin, myöhemmin järjestysnumeroin ja ne saivat nykyiset viralliset nimensä vasta vuonna 1959. Tätä ennen näitä nimiä oli kuitenkin käytetty epävirallisesti. (Vartiainen 2016: 5.) Punavuori oli tätä ennen viralliselta nimeltään *Kaupunginosa 5.*, Kaivopuisto *Kaupunginosa 9.* ja Etu-Töölö *Kaupunginosa 13.* (Helsingin kadunnimet 1981: 88, 106, 129.) Nämä nimet eivät oletettavasti olleet käytössä kuin esimerkiksi hallinnollisissa dokumenteissa.

Romaanien kertoja mainitsee Grandin olevan yksi Helsingin tanssipaikoista. Nimi *Grand* on epävirallinen nimi vuonna 1899 perustetulle Hotelli Fennialle (Paunonen 2010: 195). Omistajavaihdon myötä hotelli vaihtoi nimensä *Grand Hotel Fenniaksi* vuonna 1909. Nimenvaihdon lisäksi hotelli pyrki uudistamaan imagoaan: rakennuksen arkkitehtuuria ja sisustusta uusittiin lähes täysin. (Järvenpää & Räihä 2007: 338.) On mahdollista, että hotellista käytettiin kansan keskuudessa nimeä *Grand*, sillä tämä korosti uuden hotellin mahtipontisuutta ja erotti sen vanhasta Hotelli Fenniasta.

Kävellessään Kaivopuistosta keskustaan päin Palmu ja kertoja ohittavat Katolisen kirkon. Ullanlinnan kaupunginosassa, Kaivopuiston laitamilla sijaitsee 1858–1860 rakennettu roomalaiskatolinen Pyhän Henrikin katedraali. 1930-luvulla kirkko oli viralliselta nimeltään *Pyhän Henrikin kirkko*. *Katolisen kirkon* voi olettaa olleen kirkon epävirallinen nimi, sillä se oli tällöin ainut katolilainen kirkko Helsingissä. (Pöykkö 2000: 21, 28.)

Länsiranta on 1930-luvulla *Läntisestä rantakadusta* käytetty epävirallinen nimi. Kadunnimi *Läntinen rantakatu* vahvistettiin viralliseksi vuonna 1909. Vuonna 1928 sen nimi muutettiin nykyiseksi *Etelärannaksi*. (Helsingin kadunnimet 1981: 95.) *Suurtori* taas on nykyisen Senaatintorin entinen nimi. *Senaatintori* vahvistettiin torin viralliseksi nimeksi vuonna 1928 (muodossa *Senatintori* vuonna 1909) eli 1930-luvulla *Suurtori* oli jäänyt torin epäviralliseksi nimeksi. Nimeä kuitenkin käytettiin muun muassa jossain 1930-luvun kartoista, vaikka sitä ei koskaan vahvistettu viralliseksi. (Helsingin kadunnimet 1981: 134–135; Paunonen 2010: 855; ks. liite 2.)

3.2.2 Fiktiivinen paikannimistö

Aineistossani on kuusi fiktiivistä nimeä: *Hämeen-Lankela*, *Kulmakuja*, *Kuurnala*, *Laivamiehenkatu*, *Rantakatu* ja *Rantakatu 8 A*. Tarkastelen tässä alaluvussa näiden nimien muodostustapoja, rakennetta ja suhdetta reaali maailmaan.

Aineistoni kadunnimet *Kulmakuja*, *Laivamiehenkatu* ja *Rantakatu* ovat fiktiivisiä eli viittaavat fiktiivisiin katuihin (ks. tarkemmin luku 4.4.1). *Laivamiehenkatu* ja *Rantakatu* ovat autenttisten kadunnimien, *Laivanvarustajankatu* ja *Merikatu*, naamioimiseen käytettyjä nimiä. (Järvelä 2019: 159.) Kohdeteoksessa mainitaan myös fiktiivinen kadunnimi *Kulmakuja*, jonka kautta romaanissa Laivamiehenkadulta pääsee Rantakadulle. *Kulmakuja* on siis todennäköisesti Laivanvarustajankadun ja Merikadun välissä kulkevan Neitsytpolun naamioimiseen käytetty fiktiivinen nimi. (ks. liite 2 'Neitsytpolku').

Fiktiiviset paikannimet muistuttavat usein rakenteellisesti reaali maailman nimistöstä, ja niiden muodostukseen käytetään usein samankaltaisia nimenmuodostussääntöjä kuin reaali maailman nimistössä (Ainiala ym. 2008: 338). Aineistoni fiktiiviset kadunnimet on muodostettu muistuttamaan konventionaalisia kadunnimiä: ne ovat rakenteeltaan kaksiosaisia *yhdysnimiä* ja niillä on kaksi nimenosaa: *perusosa* ja *määriteosa*. (Ainiala ym. 2008: 96, 132; ks. tarkemmin luku 2.1.1.) Kuten autenttisissa kadunnimissä, nimien perusosa ilmaisee paikanlajin ja paikanluonteen: *katu* on yleisesti kaupunkialueiden liikenneväylistä käytetty nimitys ja *kuja* taas viittaa kapeaan kulkuväylään (KS).

Nimissä *Rantakatu* ja *Laivamiehenkatu* on säilytetty autenttisten kadunnimien (*Merikatu* ja *Laivanvarustajankatu*) perusosat (*katu*). Sen sijaan *Kulmakujan* perusosa poikkeaa *Neitsytpolun* osasta (*polku*). Toisaalta *polku* viittaa kapeaan kulku-uraan, joka on suhteellisen läheinen *kujan* merkityksen (kapea kulkuväylä) kanssa (KS s.v. *polku* ja *kuja*). Näin ollen kaikki fiktiiviset kadunnimet muistuttavat perusosaltaan läheisesti autenttisiä vastikkeitaan.

Vaikka nämä kolme kadunnimeä ovat rakenteeltaan konventionaalisten eli realististen nimien kaltaisia, olen katsonut ne keinotekoisiksi nimiksi. Bertills (2003: 10, 45) katsoo konventionaaliseksi (conventional) nimet, jotka ovat vakiintuneet nimistöön. *Rantakatu* ja *Kulmakuja* ovat melko yleisiä kadunnimiä Suomessa (KP s.v. *Rantakatu* ja *Kulmakuja*). Tämän perusteella ne voisi siis luokitella konventionaaliseksi nimiksi. Toisaalta *Laivamiehenkatu* on huomattavasti harvinaisempi kadunnimi (KP s.v. *Laivamiehenkatu*). Kohdeteosten kontekstissa nimet ovatkin keinotekoisia, keksittyjä nimiä. Bertills (2003:

10, 45) luokittelee *keksityiksi nimiksi* (invented names) nimet, jotka ovat semanttisesti latautuneita, ja jotka on muodostettu tarinan narratiivista kontekstia varten. Semanttinen latautuneisuus tai läpinäkyvyys tarkoittaa, että nimi selvästi kuvailee nimenkantajaansa ja antaa tästä lisäinformaatiota. Fiktiiviset, semanttisesti läpinäkyvät, paikannimet voivat esimerkiksi luonnehtia viittaamaansa paikkaa. (Ainiala ym. 2008: 338; Bertills 2003: 53.)

Kaikki aineistoni fiktiiviset kadunnimet ovat jollain tapaa semanttisesti läpinäkyviä: *Rantakatu* sijaitsee lähellä Ullanlinnan rantaa (ks. liite 2 '*Merikatu*'). Romaanin kertoja myös toteaa saavuttuaan kadulle ”Merisataman rannan” olevan hiljainen. *Rantakatu* siis luonnehtii viittaamaansa paikkaa: katu sijaitsee rannan lähistöllä. Myös *Kulmakujan* voi katsoa olevan semanttisesti latautunut. Yksi *kulma*-sanankäytös on ”kahden kadun yhtymäkohta” (KS s.v. *kulma*). Romaanissa *Kulmakujan* kautta pääsee Laivamiehenkadulta Rantakadulle. Minäkertoja myös kuvaa, kuinka *Kulmakujan* kautta kulkiessa Rantakadulta on lyhyt matka Laivamiehenkadulle. Nimi *Kulmakuja* siis kuvailee, kuinka katu ”yhdistää” romaanin tarinan kannalta keskeisen Laivamiehenkadun ja Rantakadun toisiinsa.

Laivamiehenkatu on myös semanttisesti läpinäkyvä, mutta hieman eri tavalla: katu sijaitsee Ullanlinnan kaupunginosassa (ks. liite 2 '*Laivanvarustajankatu*'). Kaupunkialueiden kadunnimille ovat tyypillisiä ryhmänimet eli aihepiirinit. Ne on siis muodostettu jonkin tietyn aiheen, esimerkiksi luonnon tai ammatin, mukaan, jolloin alueen kadunnimet muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden. (Ainiala ym. 2008: 135.) Ullanlinnan kaupunginosassa on merenkulkuun liittyviä kadunnimiä, esimerkiksi *Kapteeninkatu*, *Laivurinkatu* ja *Kapteeninkuja* (Norppa 2019: 239). *Laivamiehenkatu* on luultavasti muodostettu sopimaan alueensa kadunnimistöön. Nimi myös muistuttaa suuresti autenttista kadunnimeä *Laivanvarustajankatu* ja sisältää myös näin assosiaatiokytköksen reaali maailmassa olemassa olevaan nimeen.

Rantakatu 8 A on romaanissa murhatun rouva Skrofin asuinrakennus. Olen katsonut *Rantakadun* ja *Rantakatu 8 A*:n eri nimiksi. *Rantakatu 8 A* on yhdistelmä, joka sisältää kadunnimen sekä talon osoitenumeron. Nimen voi siis katsoa katuosoitteeksi. Kohdeteoksessa kuvataan, kuinka postineiti Hallamaa astuu ulos *Rantakatu 8 A* -portaasta. Tämä tukee päätelmää, että nimi viittaa rakennukseen. Tyypillisesti katuosoite ilmaisee myös asunnon numeron. (Katuosoitteista ks. esimerkiksi KS s.v. *katuosoite* ja *Kotus*.) *Rantakatu 8 A* -nimeen ei ole liitetty asuntonumeroa, mutta teoksessa mainitaan

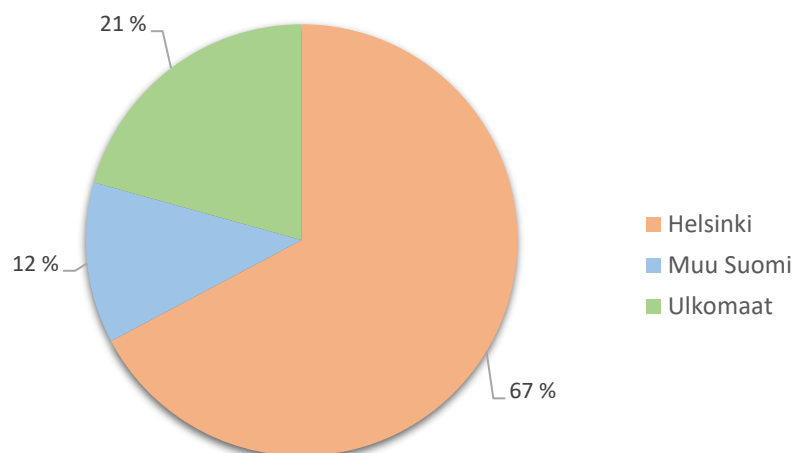

rouva Skrofin asuvan huoneistossa 6. En tarkastele erikseen *Rantakatu 8 A:n* suhdetta reaali maailmaan. Olen tulkinut kadunnimen *Rantakatu* keinotekoiseksi, jolloin myös kadun varrella sijaitseva asuinrakennuksen nimi on keinotekoinen.

Aineistoni nimet *Hämeen-Lankela* ja *Kuurnala* viittaavat fiktiivisiin maataloihin. Hämeen-Lankela on Kaarle Lankelan suvun tila, jonka tämä on saanut perinnöksi. Kuurnala vaikuttaisi nimensä perusteella olevan maatila, jossa Kurt Kuurnan suku työskenteli: Kuurna toteaa romaanissa esi-isänsä olleen ennen aateloitumistaan tavallinen rusthollinrenki Kuurnalasta. Kuten muutkin aineistoni paikannimet, myös *Hämeen-Lankela* ja *Kuurnala* muistuttavat rakenteeltaan autenttisia nimiä. Suomen maatalojen nimet ovat tyypillisesti *la*, *lä* -johtimisia (Kiviniemi 1990: 166–167). Lankelan suvun tilan nimessä on myös määriteosa, *Hämeen*, jonka avulla osoitetaan suvun olevan kotoisin Hämeestä (vrt. esimerkiksi reaali maailmassa samankaltainen sukunimi *Hämeen-Anttila*). Tilannimet, *Hämeen-Lankela* ja *Kuurnala*, ovat keinotekoisia paikannimiä. Kuten muutkin teoksen paikannimet, ne muistuttavat rakenteeltaan reaali maailman paikannimiä.

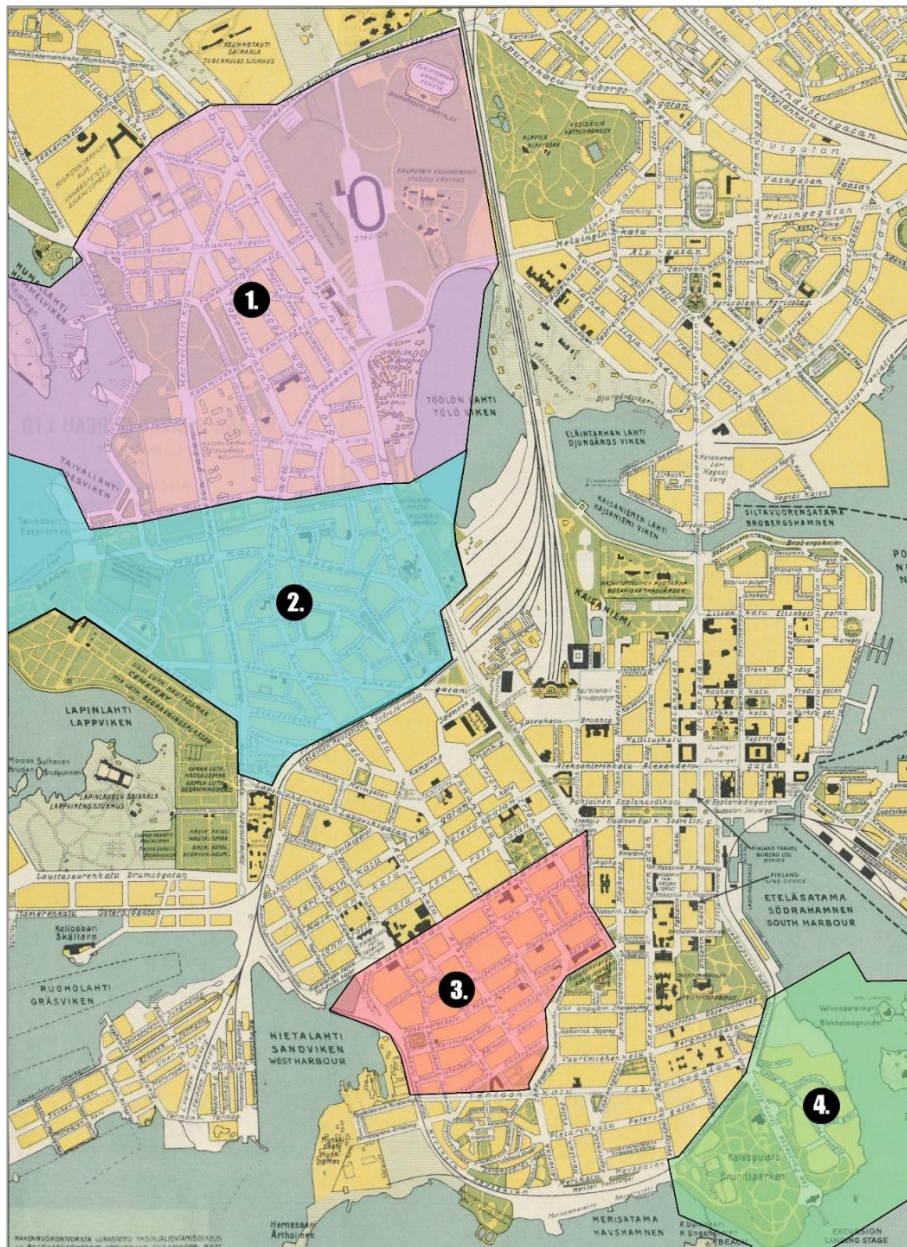
3.3 Kaivopuistosta Etu-Töölöön – Helsinki kartalla

Käsittelen tässä luvussa aineistoni paikannimien viittaamien paikkojen maantieteellistä sijaintia. Olen jakanut nimet luokkiin sen mukaan, sijoittuvatko niiden viittaamat paikat Helsinkiin, muualle Suomeen tai Suomen ulkopuolelle. Jakautuminen käy ilmi seuraavasta kaaviosta:

Kaavio 2. Paikkojen maantieteellinen sijainti.

Kuten yllä olevasta kaaviosta voi huomata, suurin osa aineistoni nimistä (39 nimeä; 67 prosenttia) viittaa Helsingissä sijaitseviin paikkoihin. 12 nimeä on ulkomailla sijaitsevien paikkojen nimiä, ja seitsemän paikannimeä taas viittaa muualla Suomessa sijaitseviin paikkoihin. Tarkastelen seuraavaksi Helsingin paikkojen maantieteellistä sijaintia. Olen sijoittanut paikat Kansalliskirjaston arkistosta löytyvään Suomen Matkatoimiston vuoden 1935 Helsinki-karttaan (ks. liite 2).

Kartta 1. Helsingin alueet.

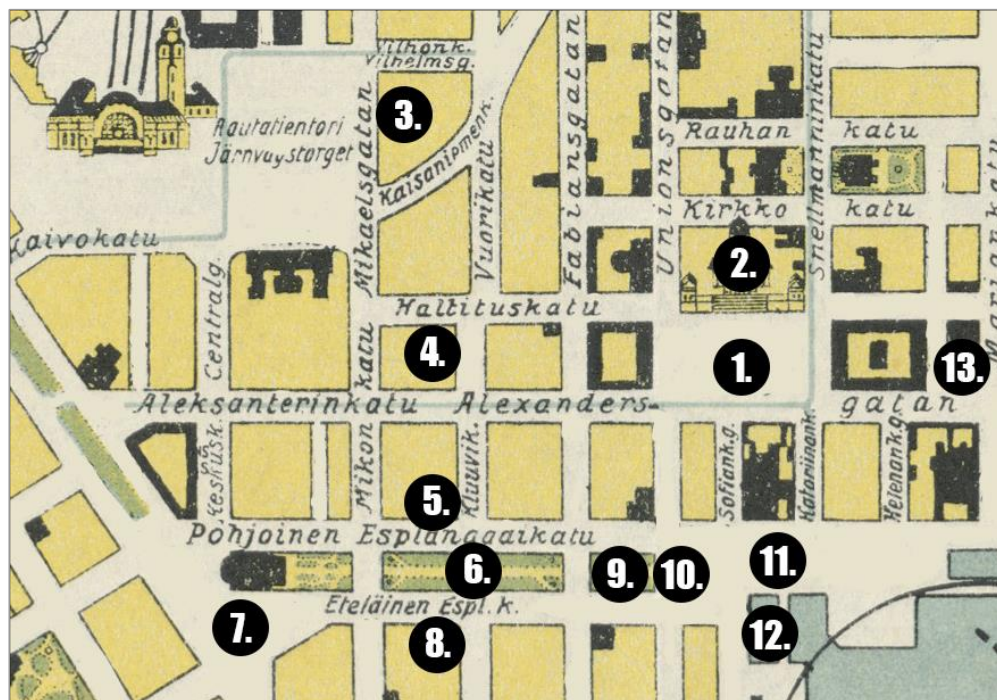
1&2. Töölö

2. Etu-Töölö

3. Punavuori

4. Kaivopuisto

Oheiseen karttaan (kartta 1) olen sijoittanut kohdeteoksissa nimetyt Helsingin kaupunginosat ja kaupunginosia laajemmat alueet. Etu-Töölö (2) sijaitsee 1930-luvun Helsingin (nykyinen Helsingin kantakaupunki) luoteisessa osassa. Se ja Taka-Töölö muodostavat yhdessä asuinkaupunginosan Töölön (1&2). Punavuoren (3) ja Kaivopuiston (4) kaupunginosat taas sijaitsevan Helsingin kantakaupungin eteläisessä osassa. Munkkiniemen kaupunginosaa en ole sisällyttänyt karttaan, sillä se ei 1930-luvulla kuulunut Helsingin kaupunkiin (ks. tarkemmin luku 3.1). Romaaneissa ei ole nimetty muita kaupunginosia, vaikka teosten tapahtumia sijoittuu myös muihin Helsingin osiin.

Kartta 2. Kartta Helsingin keskikaupungin paikoista. Alkuperäistä karttaa on siistitty peittämällä joitain kartassa mainittuja paikkojen nimiä. Tämä on tehty kartan selkeyttämiseksi.

1. Suurtori	2. Suurkirkko	3. Grand
4. Hotelli Helsinki	5. Hotelli Kämp	6. Runebergin patsas
7. Erottaja	8. Savoy	9. Kappeli
10. Havis Amanda	11. Kauppatori	12. Kolera-allas
13. Ritarihuone		

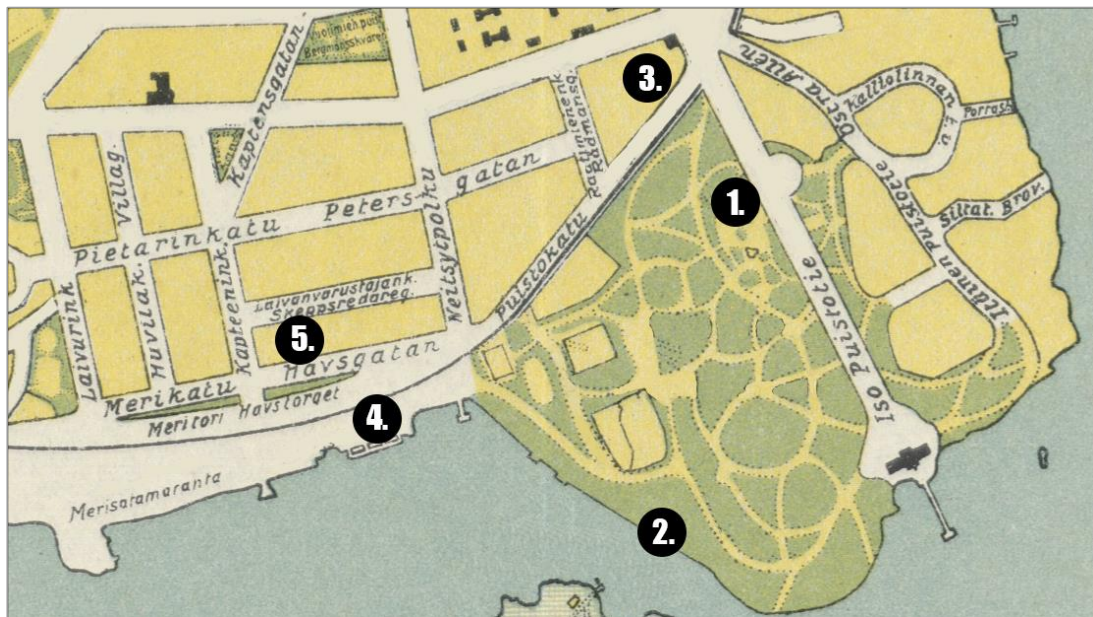
Oheiseen karttaan 2 olen merkinnyt kohdeteoksissa mainitut paikat, jotka sijaitsevat Kluuvin, Kaartinkaupungin ja Kruununhaan alueilla. Kruununhaassa, Unioninkadun varrella sijaitsevat Suurtori (1) ja Suurkirkko (2). Myös Kauppatori (11) ja Ritarihuone (13)

ovat Kruununhaassa. Kauppatorilla sijaitsevat lisäksi Havis Amanda -patsas (10) ja Kolerallanallas (12).

Kohdeteoksissa mainitut hotellit Grand (3), Hotelli Helsinki (4) ja Hotelli Kämp (5) ovat kaikki Kluuvin kaupunginosassa. Grand (Grand Hotel Fennia) sijaitsi osoitteessa Mikonkatu 17. Hotelli Helsinki sijaitsee osoitteessa Kluuvikatu 8 ja Hotelli Kämp taas Pohjoisesplanadi 29. (Augustin & Kolbe 2003: 24; Järvelä 2019: 199; Järvenpää & Räihä 2007: 337.) Kluuvin alueelta löytyvät myös Runebergin patsas (6) ja Kappeli (9). Molemmat sijaitsevat myös kohdeteoksessa mainitulla Esplanadilla; Kappeli osoitteessa Eteläesplanadi 1 (Järvelä 2019: 122–123).

Kaartinkaupungin alueelta löytyvät Erottaja (7) ja Savoy (8). Erottaja-aukio on Esplanadin ja Bulevardin yhtymäkohdassa. Ravintola Savoy taas sijaitsee osoitteessa Eteläesplanadi 14. (Aminoff – Pesonen 1981: 42; Järvelä 2019: 128.)

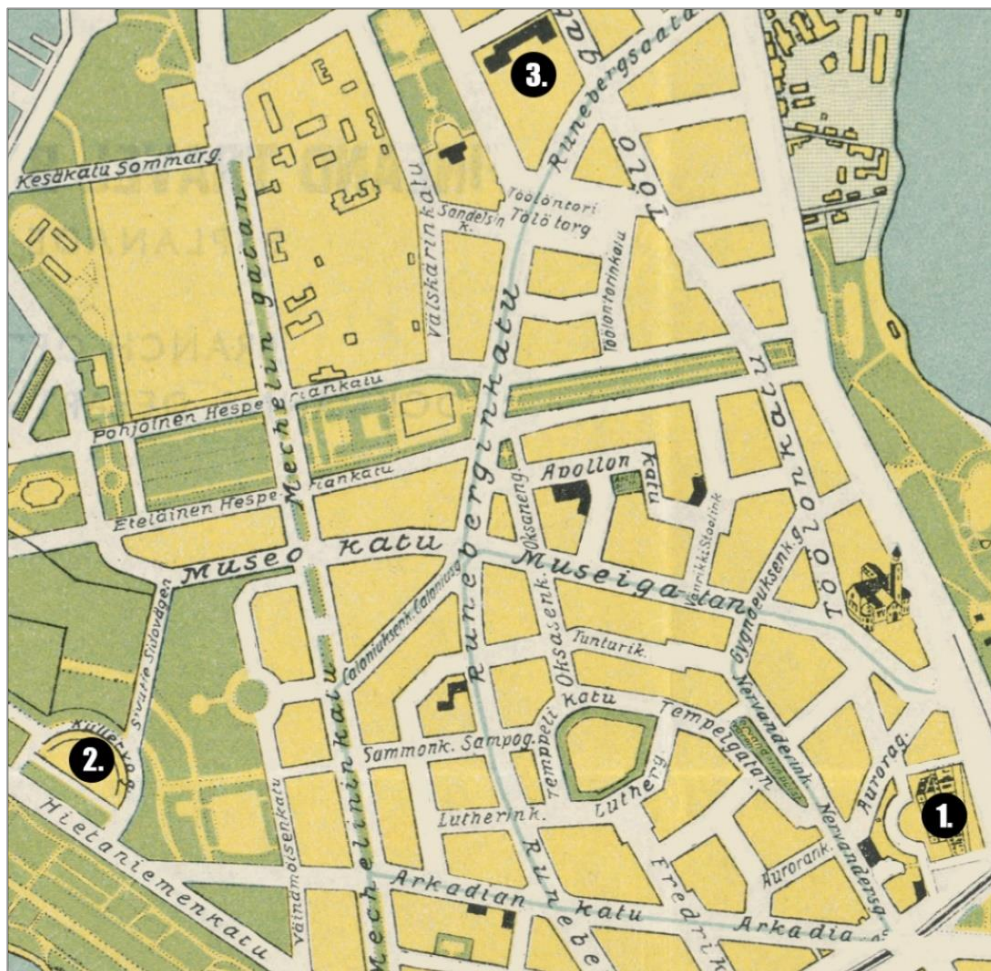
Kartta 3. Kartta Etelä-Helsingin paikoista. Alkuperäistä karttaa on siistitty kartan selkeyttämiseksi.

1. Kaivuhuone	2. Kaivopuiston ranta	3. Katolinen kirkko
4. Merisataman ranta	5. Rantakatu 8 A	

Kartassa 3 ovat näkyvillä kohdeteoksissa mainitut paikat, jotka sijaitsevat Etelä-Helsingissä Ullanlinnan ja Kaivopuiston alueilla. Kaivopuiston kaupunginosassa sijaitsevat Kaivuhuone (1) ja Kaivopuiston ranta (2). Kaivuhuone, yksi Helsingin vanhimmista ravintoloista sijaitsee Ison Puistotien varrella. Kaivopuiston puistoaluetta reunustaa etelässä

ja lännessä ranta-alue, jota kutsutaan Kaivopuiston rannaksi (Brander 1910; Järvelä 2019: 163, 168–169).

Ullanlinnan alueelle sijoittuvat Katolinen kirkko (3), Merisataman ranta (4) ja Rantakatu 8 A (5). Katolinen kirkko (nykyään Pyhän Henrikin katedraali) on rakennettu Tehtaankadun ja Puistokadun kulmaan, Kaivopuiston laitamille. Merisataman ranta taas kulkee pitkin Ullanlinnan eteläistä osaa. (Pöykkö 2000: 12–13; Rista 1970.) *Rantakatu 8 A* on fiktiivinen asuinrakennuksen nimi (ks. tarkemmin luku 4.4.1). Romaaneissa esiintyvän rakennuksen on kuitenkin katsottu viittaavan Ullanlinnassa sijaitsevaan autenttiseen asuinrakennukseen: kohdeteosten minäkertojan kulkema reitti Hotelli Helsingistä murhapaikalle yhdistää rouva Skrofin fiktiivisen asunnon osoitteeseen Merikatu 7. (Järvelä 2019: 159–160.)

Kartta 4. Kartta Töölön paikoista. Alkuperäistä karttaa on siistitty kartan selkeyttämiseksi.

1. Eduskuntatalo

2. Krematorio

3. Punaisen Ristin Sairaala

Oheiseen karttaan 4 olen merkinnyt paikat, jotka sijaitsevat Töölön alueella. Eduskuntatalo (1) sijaitsee Etelä-Töölössä Turuntien (nykyinen Mannerheimintie) varrella (Helsingin kadunnimet 1981: 120; Järvelä 2019: 63). Romaanissa minäkertoja ja Palmu kävelevät Mechelininkadun tienoilla ja näkevät Krematorion katon. Krematoriolla kertoja siis viittaa Hietaniemen krematorioon (2), joka sijaitsee Hietaniemen hautausmaalla (Järvelä 2019: 50). Punaisen Ristin Sairaala (3) taas on Taka-Töölössä Topeliuksenkadun varrella (Ihatsu 2017: 7).

4 Helsinki rikospaikkana – paikannimien funktiot

Käsittelen tässä luvussa paikannimien funktioita kohdeteoksissa. Olen ottanut tarkastelun kohteeksi funktioita, jotka ovat keskeisiä romaanien maailman rakentamisen kannalta. Uusitalo (2018: 20–22) jakaa nimien funktiot kolmeen ryhmään analysoitavan näkökulman perusteella: (fantasia)maailmaa rakentaviin, teoksen tulkintaa tukeviin ja teoksen genreen liittyviin funktioihin. Yksi nimi voi saada useita eri funktioita ja toimia teoksessa useissa rooleissa. Funktiot eivät ole myöskään sidonnaisia vain yhteen kategoriaan: ne voivat siis liittyä samanaikaisesti useampaan näkökulmaan.

Koska tarkastelen romaanin Helsinki-kuvaa, olen valinnut käsiteltäväksi funktiot, joiden olen katsonut liittyvän eniten maailman rakentamiseen: lokalisoiavan, assosioivan, narratiivisen ja fiktionaalistavan funktion. Tämä ei tarkoita, että nimet eivät voisi saada muita funktioita, tai että muut funktiot eivät voisi toimia oleellisena osana maailman rakentamista ja ympäristönkuvausta. Olen kuitenkin rajannut tarkasteltavat funktiot niihin funktioihin, joiden koen olevan keskeisimpiä romaanien Helsinki-kuvan rakentamisessa.

Luvussa 4.1 tarkastelen paikannimien lokalisoivaa funktiota ja sitä, miten kohdeteosten nimet viittaavat tiettyyn aikaan tai paikkaan. Luvussa 4.2 käyn läpi nimien assosioivaa funktiota: miten paikannimet luovat mielikuvaa Helsingin paikoista tai romaanien henkilöistä. Paikannimien narratiivista funktiota esittelen luvussa 4.3. Pohdin, miten paikannimet toimivat dynaamisena osana tarinankerrontaa. Luvussa 4.4 tarkastelen nimien fiktionaalistavaa funktiota ja sitä, miksi muuten autenttisen paikannimistön joukossa on fiktiivisiä nimiä ja nimeämättömiä paikkoja. Käsittelen lisäksi paikannimiä kirjallisuudentutkimuksen näkökulmasta luvussa 4.5. Pohdin, miten paikannimet rakentavat kuvaa 1930-luvun Helsingistä ja millaista Helsinki-kuvaa niillä luodaan.

Kohdeteokset on kirjoitettu 1930–1940-luvuilla ja romaanien tapahtumat sijoittuvat 1930-luvulle. Näin ollen osa paikannimistä ja paikoista voi olla nykylukijalle tuntemattomia. Tarkastelenkin nimien funktioita nykylukijan näkökulmasta, mutta huomioin myös tarkastelussa historiallisen kontekstin: millaisia nimien viittaamat paikat olivat 1930-luvulla.

4.1 Lokalisoiva funktio

Kirjallisuusnimen lokalisoiva funktio tarkoittaa, että nimi viittaa johonkin tiettyyn paikkaan tai ajankohtaan. Nimi siis paikallistaa tarinan tapahtumat. (Ainiala ym. 2008: 339; Wilkón 1970 viitattu teoksessa Gibka 2019: 20.) Rikoskirjallisuudessa on tärkeää, että lukija löytää teoksen ympäristöstä jonkin tunnistettavan tai samaistuttavan kohteen. Hyvänä tapahtumapaikkana pidetään miljöötä, joka on ainakin osalle lukijoista tuttu. Reaalimaailman paikkaan viitattaessa tosin lukijakunta vaatii usein tarkkaa, totuudenmukaista kuvausta. (Almgren & Jokitalo 2014: 34, 37–38.) Autenttiset paikannimet lokalisoivat paikat ja auttavat muodostamaan tätä realistista, tunnistettavaa ympäristöä.

Olen esitellyt paikannimien viittaamien paikkojen sijaintia luvussa 3.3. Käsittelen tässä luvussa sitä, miten paikannimet lokalisoivat romaanien tapahtumia. Pohdin, millä tavoin nimet paikantavat tarinan eri puolille Helsinkiä. Lisäksi tarkastelen, miten nimet viittaavat tiettyyn aikakauteen ja lokalisoivat tarinan juuri 1930-luvun Helsinkiin.

4.1.1 Paikannimi lokalisoi reaalimaailmaan

Autenttiset paikannimet kirjallisuudessa auttavat lukijaa paikantamaan tarinan esimerkiksi tiettyyn autenttiseen alueeseen, seutuun tai kaupunkiin (Ainiala ym. 2008: 338). Palmu-romaaneissa lokaalisoivan funktion saavat ennen kaikkea paikannimet, jotka toimivat teosten tapahtumapaikkoina.

- 1) »H a g e r t!» sanoi Palmu matalasti. »Hagert painukoon minun puolestani hemmetin kuuseen. M e menemme nyt **Kämpiin**, oli virka-aika tai ei. Mieluimmin virka-aika! Toivottavasti hänelle on siitä edes jotakin harmia.» – – Meidät johdattiin hotellissa moitteettoman kohteliaasti arvokkaaseen kabinettiin toisessa kerroksessa ja istutettiin nojatuoleihin tupakkapöydän ympärille tarjoilijain alkaessa kattaa lounaspöytää viereiseen huoneeseen. (KPe, 73.)

Oheisessa katkelmassa kirjailija Laihonen tarjoaa lounaan Palmun seurueelle. Hotelli Kämpin tunteva lukija osaa helposti paikantaa romaanin kohtauksen Pohjoisesplanadilla sijaitsevaan hotelliin.

Romaaneissa paikannimet eivät aina lokalisoi tarkkaan paikkaan. Esimerkiksi saarnaaja Mustapään kertoja toteaa asuvan ”Punavuoren tienoilla”:

- 2) Betlehem-seurakunnan kokoussali ja kanslia sijaitsivat uudenpuoleisessa vuokra-kasarmissa **Punavuoren** tienoilla. Seutu ei ollut kaikkein parasmaineisinta. (KmrS, 104.)

On mielenkiintoista, että kertoja käyttää sanaa *tienoilla* Punavuoren yhteydessä. *Tienoo* tarkoittaa seutua eli paikkaa lähiympäristöineen (KS s.v. *tienoo*). Virke viittaisi siihen, että saarnaaja ei asui Punavuorella, vaan tämän läheisyydessä. Toisaalta kertoja toteaa, ettei seutu ole kaikkein parasmaineisinta. Punavuoren kaupunginosa oli vielä 1930-luvulla melko huonomaineinen alue. Kaupunginosa oli vähävaraisen työläisväestön asuin-alue ja viereisen Katajanokan slummialueen tyhjentämisen myötä – 1800-luvun puolenvälin jälkeen – alueella virtasi myös paljon pikkurikollisia ja muita laitapuolen kulkijoita. Punavuoren läheisillä kaupunginosilla, kuten Eiralla ja Ullanlinnalla, oli huomattavasti parempi maine. Eirassa asui 1920–1930-luvulla huomattava porvaristoenemmistö. Ullanlinna oli taas sosiaalisesti sekoittunut alue, jossa yhteiskunnallinen hierarkia vaihteli kaduittain ja kortteleittain. (Paunonen 2010: 760–761; Uuskallio 2001: 84–85.) Kertojan toteamus alueen maineesta viittaisi kuitenkin siihen, että Mustapään asunto sijaitsee huonomaineisessa Punavuorella, Eiran tai Ullanlinnan sijaan.

Lokalisoivan funktion saavat paikannimet voivat myös kuvastaa henkilöiden liikkeestä ja kertoa, missä päin Helsinkiä henkilöt kulkevat:

- 3) Olimme hajamielisinä ehtineet kävelyssämme **Mechelininkadun** tienoille ja **Krematorion** jylhä katto häämötti näkyviin (KmrS, 176).

Katkelmassa Palmu ja minäkertoja ovat juuri poistuneet Punaisen Ristin sairaalasta ja kävelevät kohti Kuurnan ja Lankelan asuntoa. Paikannimet *Mechelininkatu* ja *Krematorio* kertovat, missä ja mihin suuntaan kaksikko on matkalla. Mechelininkatu ja Hietanien krematorio sijaitsevat Töölön läntisessä osassa. Krematorion katto ”häämöttää näkyviin” kaksikon kulkiessa Mechelininkatua pois päin Punaisen Ristin sairaalasta, joten

Palmu ja kertoja ovat tällöin matkalla kohti Etu-Töölöä. Kohdeteoksista löytyy myös muita tämän kaltaisia, liikettä kuvastavia ilmaisuja. Kertoja esimerkiksi ajaa ”Suurtorin ja Hallituskadun kautta – Kluuvikadun varrelle” ja hän ja Palmu astelevat ”rinnakkain Kauppatorin laitaan”. Autenttiset paikannimet lokalisoivat kuvatun liikkeen tiettyyn paikkaan Helsingissä ja kertovat henkilöiden kulkusuunnan.

4.1.2 Paikannimet ajankuvastajana

Paikannimet voivat myös lokalisoida johonkin tiettyyn aikaan (Ainiala ym. 2008: 339). Useimmat aineistoni paikannimet ovat pysyneet samoina ja viittaavat tarkoitteisiin, jotka ovat edelleen olemassa. Osassa nimissä kuitenkin heijastuu teosten kirjoitusaika sekä tarinan tapahtumien ajanjakso. Nämä nimet myös yhdistävät romaanien tapahtumat samalle vuosikymmenelle.

Erityisesti paikannimet, jotka eivät ole enää käytössä, lokalisoivat romaanin tapahtumat tiettyyn aikaan. Esimerkiksi *Suurkirkko* oli Helsingin tuomiokirkon virallinen nimi vuosina 1917–1959 (Norppa 2019: 122; Kervanto Nevanlinna & Kolbe 2012: 67). Nykyinen Töölön sairaala tunnettiin nimellä *Punaisen Ristin sairaala* vuosina 1932–1958 (Ihatsu 2017: 9–10). Grand (Grand Hotel Fennia) oli Helsingin hienoimpia juhlapaikkoja 1900-luvun alkupuolella. Hotellin toiminta lakkautettiin toisen maailmansodan myötä. (Järvenpää & Räihä 2007: 337–339.) Nämä paikannimet heijastavat tiettyä ajanjaksoa: Helsingin historiaa tunteva lukija osaa luultavasti yhdistää paikannimet 1900-luvun alkupuoliskolle. Osalle nykylukijoista nimet saattavat toki olla tuntemattomia, jolloin nimien lokalisointi jää lukijalta huomaamatta (ks. Ameel & Ainiala 2018).

Paikannimet voivat myös lokalisoida romaanien tapahtumia, vaikka nimet olisivat edelleen käytössä. Esimerkiksi Hotelli Helsinki avasi ovensa elokuussa vuonna 1930 ja Savoy-ravintola taas vuonna 1937. Nimet ovat sidoksissa romaanien tapahtumien aikaan mutta myös kirjoitusajankohtaan: sekä Hotelli Helsinki että Savoy olivat 1930-luvun uusia, moderneja illanviettopaikkoja Helsingissä. (Järvelä 2019: 128, 199–200.) On siis ymmärrettävää, että ne ovat isossa roolissa kohdeteoksessa.

Osa nimistä sisältää myös viittauksia tapahtuma- ja kirjoitusajankohtien yhteiskunnallisiin taustoihin. Oheisessa tekstikatkelmassa kirjailija Laihonon ehdottaa Palmulle ja tämän seurueelle lounasta Hotelli Kämpissä:

- 4) »Ellen olisi vain varaton poliisimies», hän sanoi hienotunteisesti, »niin tänään olisi sellainen päivä, jolloin tekisi mieleni juoda itseni juovuksiin.»

Kokki ja minä katsoimme häneen hämmästyneen kunnioittavasti. Myös Kokki alkoi nyt laskelmoida mielessään kirjailijain ansaitsemismahdollisuuksia.

Laihosen kasvot kirkastuivat, hän teki ylevän eleen kädellään. »Menemme **Kämpiin!**» hän sanoi päättäväisesti. (KPe, 72–73.)

Vuonna 1932 Suomessa säädettiin väkijuomalaki, joka sääteli tarkkaan väkijuomien anniskelua. Väkijuomien vähittäismyynnin yksinoikeus annettiin Oy Alkoholiliike Ab:lle (Alko). Ravintolat saivat kuitenkin hakea anniskelulupaa. Suomen ravintolat jaettiin kolmeen eri tasoon: I-luokan tasokkaat, yläluokan suosimat, hotelliravintolat, II-luokan keskiluokan paikat ja III-luokan työväen kansanravintolat. Ravintolan taso vaikutti sen anniskeluoikeuteen: I-luokan ravintolat ja tärkeänä pidetyt hotellit saivat tarjota aterian yhteydessä asiakkailleen kaikkia väkijuomia.⁴ (Augustin & Kolbe 2003: 102–103; Sillanpää 2002: 64–65.) Laihosen ravintolavalinnalle on siis syynsä: Hotelli Kämp kuului I-luokan hotelliravintoloihin ja sai tästä syystä tarjoilla ruokailijoilleen väkijuomia (Augustin & Kolbe 2003: 102–103). Ilman tätä tietoa saattaa Palmun vihjauksen ja Kokin laskelmoinnin merkitys jäädä lukijalta pimentoon. Nykylukijalle siis ei välttämättä aukea kohtausten motiivi.

Paikannimet voivat siis lokalisoida romaanien tapahtumia sekä kirjoitusajankohtaa. Korkiakoski (2010) on tehnyt pro gradu -tutkielmassaan samankaltaisia havaintoja. Hänen työnsä nimet ovat yhteydessä kahdelle eri aikakaudelle: antiikin aikaan ja 1900-luvun loppupuolelle. Oman aineistoni erona on, että tarinan tapahtumat ja kirjoitusajankohdat sijoittuvat molemmat samalle vuosikymmenelle. Paikannimet siis lokalisoituvat samanaikaisesti sekä kirjoitusajankohtaan että romaanien tapahtumien aikaan.

4.2 Assosiatiivinen funktio

Assosiatiivisella funktiolla tarkoitetaan sitä, että nimeen liitetään teoksen sisältöä tukevia, tarkoituksellisia miellejhtymiä. Autenttiset paikannimet muodostavat assosiaatioita reaailmaailmaan. Niihin voi sisältyä maantieteelliseen sijaintiin, sosiaaliseen/moraaliseen sijaintiin, metapoeettisiin yhteyksiin ja intertekstuaalisiin yhteyksiin liittyviä assosiaatioita.

---

⁴ Laki väkijuomista 9.2.1932: 30§

Nämä mielle yhtymät ovat riippuvaisia lukijasta: assosiaatioihin vaikuttaa se, miten hyvin lukija tuntee paikan. Paikannimet voivat myös laukaista henkilökohtaisia assosiaatioita. (Ainiala ym. 2008: 339; Ameel & Ainiala 2018: 199–202, 207–208.)

Tarkastelen ensin luvussa 4.2.1, millaisia assosiaatioita *Palmu*-romaanien paikannimet herättävät. Luvussa 4.2.2 pohdin, miten paikkojen assosiaatiot kuvailevat romaanien henkilöitä ja luovat henkilökuvaa.

4.2.1 Paikannimien assosiaatiot

Palmu-romaneissa esiintyvät paikannimet ovat pääsääntöisesti autenttisia (nimien suhteesta reaalimaailmaan ks. luku 3.2). Näihin paikannimiin liittyy siis assosiaatioita paikoista, jotka ovat olemassa reaalimaailmassa. Tarkastelen tässä luvussa, millaisia assosiaatioita paikannimiin liittyy.

Salapoliisiromaanien henkilöt kuuluvat tyypillisesti keski- tai yläluokkaan. (Arvas & Ruohonen 2016: 38). Myös *Palmu*-romaanien uhrin, epäillyn ja murhaajat ovat osa ylempää sosiaaliluokkaa. Monet teosten paikannimet vahvistavat tätä kuvaa: esimerkiksi romaneissa esiintyvät kaupunginosat, kuten Etu-Töölö, Ullanlinna ja Kaivopuisto, olivat 1900-luvun alun arvostettuja asuinalueita (Uuskallio 2001: 77–78, 84–85). Myös romaneissa esiintyvät ravintolat kuten Kämp ja Kappeli olivat Helsingin rahaylimystön suosiossa (Riikonen 1994: 138). Näihin paikannimiin sisältyy siis sosiaaliseen sijaintiin liittyviä assosiaatioita. Nimien sosiaaliset assosiaatiot yhdistyvät salapoliisiromaanin genreen eli niillä on myös metapoeettisia assosiaatioita. (Ameel & Ainiala 2018: 199.)

Myös muihin kuin Helsingin paikannimiin voi liittyä assosiaatioita. Kuultuaan Bruno Rygsekin menehtyneen sairaalassa Palmu seurueineen päättää tutkia Brunon murhapaikan, tämän kylpyhuoneen. Astuessaan huoneeseen kertoja kuvaa tilaa seuraavasti:

- 4) Batler kiersi valon palamaan, sysäsi oven auki ja väistyi sivuun sanoen lakoisesti: »Kylpyhuone!» Ensimmäinen mielikuva astuessamme sisään oli **Pompeiji**. Sillä vaatimaton sana kylpyhuone oli tosiaan harhaanjohtava. Paremminkin tämä huone oli ylellinen pienoisuimahalli. (KPe, 22.)

Pompeji (eli Pompeiji) oli yksi Rooman valtakunnan suurimpia kaupunkeja. Se sijaitsi nykyisen Italian länsirannikolla. Vuonna 79 jaa. kaupungin läheinen tulivuori Vesuvius

purkautui ja kaupunki hautautui kivi- ja tuhkakerrokseen alle. Kaupunki löydettiin uudelleen 1700-luvulla ja se on edelleen arkeologisten kaivausten kohde. Pompeji oli kukoistuskaudellaan vauras kauppakaupunki. Varakas, hallitseva luokka rakennutti kaupunkiin ylellisiä huviloita, kylpylöitä ja temppeleitä. (Castrén 1978: 5, 8–9, 16–17, 25.) Nimeen *Pompeiji* siis liittyy mielikuvia loistokkaasta arkkitehtuurista ja ylellisestä elämästä. Romaanin minäkertoja kuvaileekin Brunon kylpyhuoneen olevan muurattu hohtavilla kaa-kelilevyillä ja altaan kooltaan ”kaksi kertaa kolme metriä”. Batler myös paljastaa Brunon pitäneen juhlia kylpyhuoneessa.

Pompeji on tunnettu myös eroottisesta taiteestaan. Kaivauksien myötä on löydetty maalauksia ja veistoksia, jotka ovat luonteeltaan pornografisia. Roomalaiset pitivätkin seksuaalisuutta jumalten lahjana. Arkeologisten kaivausten myötä kaupunkia alettiin pitää pahuuden pesänä ja sen asukkaat julistettiin kieroutuneiksi perversseiksi (Larsen 2020.) Romaanissa käy ilmi, että myös Bruno on eroottisen taiteen ystävä: talon hallia koristaa alaston graniittityttö, miehen asunto on koristeltu alastomia naisia esittävillä teoksilla ja hän harrastaa rakastajattariensa alastonvalokuvaamista. Muut romaanin henkilöt leimaavat Brunon elämäntavat kyseenalaisiksi. Esimerkiksi oheisessa katkelmassa komisario Palmu luonnehtii Brunoa romaanin minäkertojalle:

- 5) »Bruno Rygseck», hän sanoi sanojaan tarkasti punniten, »oli Helsingin sekalaisen rahaylimystön verrattomasti pahin mätämuna. Hänen elämäntapansa olivat kaiken arvostelun alapuolella. Hänet olisi jo aikaa pitänyt sulkea johonkin hoitolaan. Mutta hän omisti osan Rykämön konsernin osakkeista.» (KPe, 9.)

Rooman historiaa tunteva lukijalle nimi *Pompeiji* kuvastaa loistokkaasta, erotiikan sävyttämää kaupunkia. Paikannimeen sisältyy siis sosiaaliseen ja moraaliseen sijaintiin liittyviä assosiaatioita (ks. Ameel & Ainiala 2018: 198–199). Nämä assosiaatiot vahvistavat tulkintaa Brunon asunnosta ja siellä eletystä elämäntyylisestä.

Paikannimien assosiaatiot voivat myös värittää romaanien henkilöiden keskustelua. Palmun kuulustellessa saarnaaja Mustapäätä menettää tämä malttinsa ja käskee tätä painumaan gehennaan:

- 6) »Mutta arvaan, että voitte hyvin kertoa, mitä teitte eilen viime yönä yhdentoista ja yhden välillä?» Mustapää harkitsi sekunnin. »Valvoin ja rukoilin», hän sanoi arvokkaasti. »Oh, painukaa **gehennaan**», ärsytti Palmu, mutta vilkaisi muisti-lehtiöni ja jatkoi tyynemmin: »Tarkoitan, toivottavasti joku oli näkemässä har-taudenharjoituksenne. (KmrS, 103.)

Gehenna on Jerusalemin kaupungin läheisyydessä sijaitseva laakso. Uudessa testamen-tissa nimeä käytetään viitatessa syntisten rangaistuspaikkaan. Testamentin käännöksissä Gehenna on muuttunut helvetiksi, vaikka alun perin Gehenna ja helvetti tarkoittivat raa-matussa eri asioita.⁵ (MDB s.v. *Gehenna* ja *Hell*.) Paikannimeen *gehenna* sisältyy siis intertekstuaalisia assosiaatioita (ks. Ameel & Ainiala 2018: 198–199). Jos Gehennan mer-kitys on lukijalle tuttu, tuo paikannimi ilmaisuun lisää sisältöä: Palmu kehottaa Musta-päätä painumaan helvettiin. Toisaalta, vaikka *gehennan* intertekstuaalinen merkitys ei avautuisi lukijalle, voi sen käyttöyhteydestä päätellä, mitä Palmu lausumallaan ajaa takaa (vrt. esimerkiksi *painua hiiteen*, *painua suolle*).

Myös muihin Palmun ilmaisuihin sisältyy intertekstuaalisia assosiaatioita. Bruno Rygseckin hovimestaria, Batleria, hän kehottaa ”ryömimään Canossaan”. Batler on pi-mittänyt poliisilta tietoa Brunon murhasta, jotta voisi myöhemmin kiristää murhaajalta rahaa. Hovimestari kuitenkin huolestuu omasta turvallisuudestaan, kun johtaja Rygseck vetoaa poliisin johtoon ja tutkimukset joudutaan keskeyttämään:

- 7) »Te tässä jutussa lyhimmän korren veditte, Batler. Te ette siis kiertänyt sähkönap-pulaa! Jos pidätte kiirettä, ehditte ehkä vielä ryömiä Kaano-, Kanos.» »**Canos-saan!**» täydensin vaistomaisesti ja komisario Palmu nyökkäsi vahvistavasti. (KPe, 72.)

Canossa on Italiassa 900–1200-luvuilla sijainnut kunta ja linnakaupunki. Se tunnetaan paikkana, jossa paavi Pyhä Gregorius VII ja keisari Henrik IV kohtasivat. Keisarin ker-rotaan seisonen kolme päivää lumisateessa ennen kuin paavi otti hänet vastaan.⁶ Sanon-nalla *Canossan matka* tarkoitetaan nöyryymistä ylivoimaisen vastustajan edessä. (EB.) Sanonnan tunteva lukija voi siis päätellä Palmun kehottavan Batleria nöyryymään ja pal-jastamaan tietonsa.

---

⁵ Alun perin Gehennalla viitattiin syntisten viimeiseen rangaistuspaikkaan. Helvetillä taas viitattiin yleisesti kuoleman jälkeiseen valtakuntaan. Nykyinen helvettikäsite tuli kristinuskoon huomattavasti myöhemmin. (MDB s.v. *Gehenna* ja *Hell*.)

⁶ Vuonna 1077 Pyhä Gregorius VII julisti Henry IV:n pannaan. Keisarin Canossan matkan tarkoituksena oli saada Gregorius kumoamaan kirkonkirouksensa. (EB.)

4.2.2 Paikannimet luovat henkilökuvaa

Paikannimien assosiaatiokytkökset eivät vain luo mielikuvaa romaanien tapahtumapaikoista ja ympäristöstä. Ne voivat myös luoda mielikuvaa tarinan henkilöistä. Esimerkiksi henkilön asuinalue tai ravintolavalinta voi paljastaa lukijalle paljon oleellista muun muassa tämän luonteesta tai yhteiskuntaluokasta. Olen tarkastellut edellisessä luvussa, millaisia assosiaatioita paikannimiin liittyy. Pohdin seuraavaksi, mitä paikannimien herättämät assosiaatiot kertovat romaanien henkilöistä ja miten ne rakentavat henkilökuvaa.

Romaanissa kuolleen rouva Skrofin veljenpoikaa, Kaarlo Lankelaa, epäillään täinsä murhasta. Lankela asuu taitelijaystävänsä Kurt Kuurnan kanssa Töölössä. Sekä Lankela että Kuurna kuvataan romaanissa arvokkaiden sukujen perijöiksi, jotka viettävät aikaansa juhlien Helsingin nuorten seurapiiriläisten kanssa. Lankela on onnistunut jo tuhlaamaan perintönsä, mutta Kuurna on edelleen huomattavan varakas. Kuurnan varakkuutta korostaa parivaljakon kattuhuoneisto Töölössä. Waltarin romaanissa kaupunginosaa kuvaillaan seuraavasti:

- 5) Samassa auto pysähtyi **Helsingin** uusimpaan osaan **Töölössä**, mitä hienoimman, äskettäin valmistuneen talon eteen. Hiottua graniittia säteilevän porraskäytävän eteen oli parkkeerattuna hieno, sininen Packard-vaunu urheilumallia. Palmu tarkasteli asukasluetteloa ja nimiin kuuluvien soittokellojen nappeja, painaen sitten ylimpänä Lankela-nimen vieressä olevaa nappia pitkään ja tarmokkaasti. (KmrS, 51.)

Paikannimi *Töölo* ei vain kerro, mihin auto on saapunut, vaan se paljastaa myös lukijalle paljon Lankelasta ja Kuurnasta henkilöinä: Etu-Töölön kaupunginosa rakennettiin 1910–1930-luvuilla ja se oli yksi tärkeimmistä ja suurimmista kaupunkirakentamisen alueista. Alue rakennettiin ajankohtana, jolloin Suomessa ihannoitiin suurkaupunkeja ja niiden elämäntyyliä. Kaupunginosa olikin 1930-luvulla aikansa sivistyneistön suosiossa. (Saarikangas 2001: 68–70.) Paikannimestä *Töölo* voi siis päätellä miesten kuuluvan ylempään sosiaaliluokkaan. Kuvaus kaupunginosasta ja parivaljakon hulppeasta asuinrakennuksesta tukee tätä tulkintaa: Talon eteen on parkkeerattu Packard-urheiluauto, porraskäytävä säteilee graniitista ja talon hienouksiin kuuluu ovipuhelin.

Myös saarnaaja Mustapää on yksi rouva Skrofin murhan pääepäillyistä. Toisin kuin Lankela ja Kuurna, Mustapää ei asu Helsingin hienostoalueella. Hänen asuintalonsa sijaitsee Punavuoren kaupunginosassa:

- 6) Betlehem-seurakunnan kokoussali ja kanslia sijaitsivat uudenpuoleisessa vuokra-kasarmissa **Punavuoren** tienoilla. Seutu ei ollut kaikkein parasmaineisinta. Kävi ilmi, että saarnaajalle ja seurakunnan paimenelle oli varattu pieni kaksio kanslian vierestä. (KmrS, 104.)

Minäkertojan saapuessa Mustapään asunnolle Palmun kanssa mainitsee hän heti alueen kyseenalaisen maineen. Punavuori on vanha työläiskaupunginosa, jota pidettiin aina 1960-luvulle asti köyhänä, levottomana ja ränsistyneenä alueena. Alue oli tunnettu lait-tomasta viinan ja huumeiden kaupasta sekä prostituutiosta. (Paunonen 2010: 760–761; ks. Punavuoren kaupunginosasta luku 4.1.1.) Myös kirjallisuudessa 1900-luvun alkupuolella Punavuori kuvattiin usein huonomaineisena työläisalueena (Ameel 2016: 164).

Mustapäää kuvataan kohdeteoksessa kyseenalaisena henkilönä. Tämä on poliisin tiedossa oleva uskonlahkon saarnaaja ja johtohahmo, joka pakeni Amerikkaan jouduttuaan erotetuksi yliopiston teologisesta tiedekunnasta ”hyvin häpeällisestä syystä”. Romaanin muut hahmot pitävät saarnaajaa epämiellyttävänä henkilönä, ja minäkertoja on ajoit-tain varma tämän syyllisyydestä murhaan. Saarnaajan asuinpaikan sijainti romaanissa ko-rostaa tätä henkilökuvaa.

Ravintolavalinnat ja illanviettopaikat voivat myös kertoa romaanin henkilöistä. Lankelan ja Kuurnan sosiaalista asemaa korostaa myös näiden illanvieton paikanvalinta; Hotelli Helsinki. Romaanissa miesten alibiksi osoittautuu hotellissa murhailtana pidetyt yksityisjuhlat:

- 7) Ja päätimme viettää viimeiset läksiäisrymyt», jatkoi Lankela. »Tilasin yksityis-osaston **Hotelli Helsingistä** ja soittelimme yhdessä keilin koolle. Siellä on hauska sivusali, jos tiedätte, jossa voi tanssiakin, ja saimme järjestetyksi vielä yliajan kol-meen asti.» (KmrS, 60.)

Romaanin aikalaislukijalle paikannimi *Hotelli Helsinki* sisälsi tietyn merkityksen: se oli yksi aikansa suosituista yläluokan illanviettopaikoista. Hotelli olikin 1930-luvulla muun muassa näyttelijöiden ja kirjailijoiden suosittu illanviettopaikka. (Järvelä 2019: 199–200.) Jo se, että Kuurna ja Lankela viettävät iltaansa Hotelli Helsingissä kertoo heidän sosiaalisesta asemastaan. Parivaljakko on kuitenkin myös varannut yksityiseen käyttöön hotellin sivusalin ja ”saanut järjestetyksi” juhliinsa yliaikaa. Tämä antaa kuvan miesten – tai lähinnä Kuurnan – varallisuudesta.

Hotelli Helsingin historiasta tietämätön nykylukija ei välttämättä osaa muodostaa yhteyttä hotellin ja juhlijoiden sosiaalisen aseman välillä. Romaanissa hotelli rinnastetaan kuitenkin myös muihin 1930-luvun illanviettopaikkoihin, jotka saattavat olla nykylukijalle tutumpia. Teoksen minäkertoja kuvailee esimerkiksi Lankelan ja Kuurlan juhलaseuraa seuraavasti:

- 8) Muista vieraista ei kannata paljon puhua. Jokainen näkee heidät milloin hyvänsä, jos vaivautuu kahdentoista tienoissa pistäytymään esimerkiksi **Kämpin baariin** tai seurailee illan verran **Kaivohuoneen** tai **Grandin** tanssivia pareja (KmrS 130)

Hotelli Kämpin baari, Kaivohuone ja Grand olivat kaikki 1930-luvulla seurapiirien suosittuja juhlapaikkoja (Järvelä 2019: 163, 229–300; Leino 2012: 252–289). Hotelli Kämp on säilyttänyt maineensa luksushotellina, joten kertojan viittaus hotellin asiakkaisiin avautuu myös Helsinkiä tuntevalle nykylukijalle (Augustin & Kolbe 2003: 143–148). Myös Kaivohuone tunnetaan edelleen suosittuna tanssipaikkana Helsingin Kaivopuistossa (NPG). Nykylukijalle luultavasti tuntemattomampi Grand Hotel Fennia tunnettiin 1900-luvun alkupuolella loistokkaista juhlistaan. Hotellissa järjestettiin aikansa mukaisesti naamiaisia, mannekiiniesityksiä ja tangotunteja. (Järvenpää 2007: 337–338.) Nykyään rakennuksessa toimii Casino Helsinki, joka oli aiemmalta nimeltään *Grand Casino Helsinki* (Korhonen 2015). Vaikka Fennian historia olisi nykylukijalle tuntematon, saat-taa tämä yhdistää nimen *Grand* hotellin entiseen rakennukseen.

Hotelli Kämp esiintyy isommassa roolissa toisessa Palmu-teoksessa: Romaanissa Bruno Rygseckin murhatutkimus keskeytetään, kun tämän setä, Rygseck-konsernin johtaja, vetoaa poliisin johtoon. Murhapaikalla ollut tunnettu kirjailija Laihonen ehdottaa, että tutkimusta jatkettaisiin epävirallisesti. Kirjailija lupaa tarjota Palmun tutkimusryhmälle lounaan Hotelli Kämpin ravintolassa:

- 9) Laihosen kasvot kirkastuivat, hän teki ylevän eleen kädellään. »Menemme **Kämpiin!**» hän sanoi päättäväisesti. (KPe, 72–73.)

Lounaspaikan valitsemisessa keskeiseksi kysymykseksi nousee kirjailija Laihosen varallisuus. Romaanin päähenkilö ja etsivä Kokki pohtivat kirjailijan ansioita. Hotelli Kämp oli 1900-luvun alussa kulttuuriväen kantapaikka. Muun muassa Eino Leinon, Juhani Ahon ja Jean Sibeliuksen tiedetään viihtyneen Kämpissä. (Augustin & Kolbe 2003: 72–

73 78.) Tavatessaan kirjailijan ensi kertaa minäkertoja kysyy Palmulta, eikö tämä tunnista ”K.V. Laihosta, kirjailijaa ja kulttuurikriitikkoa”. Kysymyksen perusteella Laihosen voi päätellä olevan melko tunnettu kulttuurihenkilö romaanien fiktiivisessä maailmassa.

4.3 Narratiivinen funktio

Kaunokirjallisuudessa nimet ovat vuorovaikutuksessa teoksen muiden sisältöä ja tarinaa rakentavien elementtien kanssa, ja ne ovat näin dynaaminen osa tekstiä. Nimillä on siis narratiivinen funktio eli ne toimivat olennaisena osana tarinan kerrontaa. (Ainiala ym. 2008: 338–339.) Rikoskirjallisuudessa ympäristö ja tarina tekevät tiiviisti yhteistyötä: miljöön tehtävänä on muun muassa tukea juonenkulkua ja täydentää tarinan henkilökuvia (Almgren & Jokitalo 2014: 38–39).

Käsittelen tässä luvussa paikannimien narratiivista funktiota ja sitä, miten nimien narratiivisuus luo kuvaa todentuntuista Helsingistä. Luvussa 4.3.1 esittelen minäkertojan kuvaaman ajoreitin, jonka avulla Lankelan ja Kuurnan alibi mitätöidään. Luvussa 4.3.2 tarkastelen, miten paikannimillä voidaan viitata romaanien aiempiin tapahtumiin.

4.3.1 Paikannimet romuttavat epäillyn alibin

Romaanissa *Kuka murhasi rouva Skrofin?* murhapaikan sijainti osoittautuu oleelliseksi tekijäksi epäiltyjen alibin kannalta. Kaarlo Lankela ja Kurt Kuurna väittävät Palmulle viettäneensä murhan aikoihin iltaa Hotelli Helsingissä. Palmu ja tämän avustaja päättävät testata, onko epäiltyjen ollut mahdollista livahtaa huomaamatta murhapaikalle kesken juhlien:

- 10) Tällä välin minä siis livahdin **Kluuvikadulle**. Melkein rappukäytävän vieressä odotti urheilumallinen auto, jonka olin lainannut ja jossa olimme saapuneet. – Ajoin suorinta tietä **Korkeavuorenkadun** ja **Kapteeninkadun** kautta **Laivamiehenkadulle**, niin että saatoin pysäyttää auton menosuunnassa tietyn porttikäytävän eteen. (KmrS, 127.)

Oheisessa tekstikatkelmassa minäkertoja matkustaa Kluuvikadulta Korkeavuorenkadun ja Kapteeninkadun kautta Laivamiehenkadulle. Saavuttuaan Laivamiehenkadulle kertoja

livahtaa sisäpihan kautta rouva Skrofin asuntoon. Tämän jälkeen hän palaa Laivamiehenkadulle ja aloittaa paluumatkansa Hotelli Helsinkiin:

- 11) Palasin nopeasti samaa tietä kuin olin tullutkin ja nousin autoon. Kulmasta käänsin sen alas **Rantakadulle** ja jatkoin **Puistokatua** pitkin kaupunkiin päin. Rauhallisella kohdalla pysäytin sen tuokioksi vaihtaakseni jalkineita. Ennen **Kauppatoria** autoni liukui äkkiä aivan lähelle **Kolera-altaan** reunaa. (KmrS, 127.)

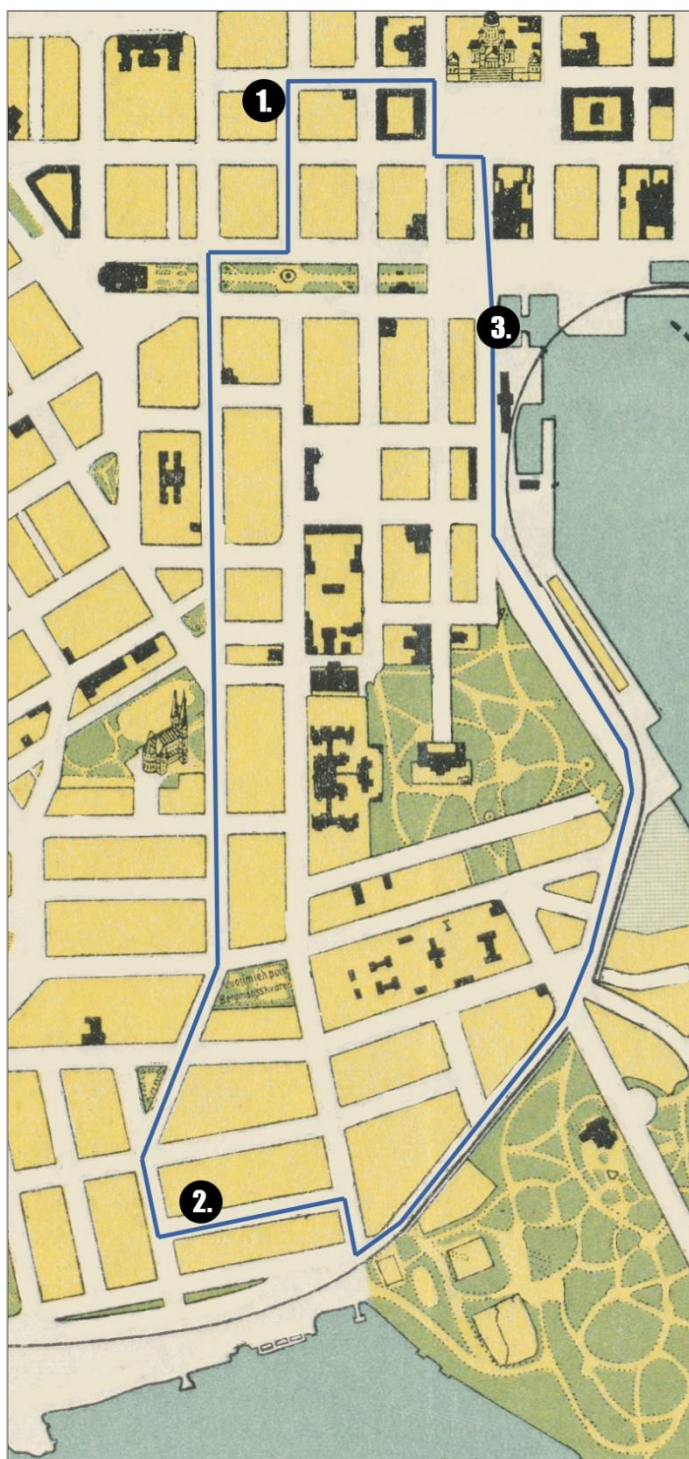
Paluumatkansa kertoja tekee Helsingin läntisen rannan kautta. Hän kääntyy Laivamiehenkadulta Rantakadulle, josta hän jatkaa matkaa Puistokatua pitkin Kauppatorille. Mahdollisen todistusaineiston hän heittää Kauppatorin kulmalla sijaitsevaan Kolera-altaaseen. Tämän jälkeen hän suuntaa takaisin Kluuvikadulle:

- 12) **Suurtorin** ja **Hallituskadun** kautta ajoin auton entiselle paikalleen **Kluuvikadun** varrelle. Huomattakoon, ettei minun ollut tarvinnut edes kertaakaan kääntää autoa tai tehdä muuta huomiota herättävää, lukuun ottamatta liukumista **Kolera-altaan** vierellä. Murhaaja oli sitä paitsi toiminut yöllä ja hän oli yhtä hyvin voinut ajaa esim. **Kaivopuiston** rannan kautta. (KmrS, 129.)

Saavuttuaan takaisin Kluuvikadulle minäkertoja palaa Hotelli Helsingin yksityiskabinettiin muiden juhlijoiden joukkoon. Hän on saanut selville, että matka Hotelli Helsingistä murhapaikalle kestää alle tunnin ja todistaa näin, ettei Lankelan ja Kuurnan alibi ole täydellinen. Kertojan toteuttaman murhaajan mahdollinen kulkureitti on kuvattu hyvin tarkasti. Helsingin kadunnimien käyttäminen reitin kuvailussa auttaa lukijaa muodostamaan tarkan mielikuvan kertojan liikkeistä ja jopa kulkemaan reitin itse.

Oheiseen karttaan 5 olen piirtänyt minäkertojan kulkeman matkan Hotelli Helsingistä (1) Laivamiehenkadulle (2) ja paluureitin Kolera-altaan (3) kautta takaisin hotelliin. Kuten kartasta voi huomata, on reitti pääteltävissä hyvinkin tarkasti kertojan kuvauksen avulla.

Palattuaan hotellille kertoja toteaa, ettei hänen matkaansa ollut kulunut kuin hie-
man yli 20 minuuttia: hän oli poistunut hotellista kuudelta ja palatessaan kello näytti 22
yli kuusi. Kertoja ja Palmu näin todistavat Lankelan ja Kuurnan alibit puutteellisiksi. Pai-
kannimet toimivat oleellisena osana kertojan matkan kuvausta ja alibien testaamista. Nii-
den voi siis katsoa olevan merkittävä osa tarinan kerrontaa.

Kartta 5. Murhaajan reitti Hotelli Helsingistä Laivamiehenkadulle. Alkuperäistä karttaa on siistitty kartan selkeyttämiseksi.

Reitin tarkka kuvaus ja paikannimien käyttö taas luo kuvaa realistisesta kaupungista: lukija voi seurata kertojan jalanjälkiä Helsingissä. Almgrenin ja Jokitalon (2014: 40) mu-

kaan joidenkin rikosromaanien juonen seuraaminen edellyttääkin tapahtumien paikannimistön tuntemusta. Tapahtumapaikkojen tuntemus voi lisätä tekstin ymmärrettävyyttä sekä viihdyttää: paikkojen tunnistaminen saattaa ilahduttaa lukijaa ja lisätä lukunautintoa.

4.3.2 Paikannimet viittaavat aiempaan tapahtumaan

Paikannimet voivat myös viitata aiempiin tapahtumiin. Seuraavassa katkelmassa Palmu on varastanut Irma Vanteen savukekotelon ja antanut romaanin minäkertojalle tehtäväksi otattaa siitä Vanteen sormenjäljet:

- 13) **Suurtorin** varrella Kokki otti sormenjäljet savukekotelon sisäpinnoista ja sen jälkeen olisin tietysti voinut viedä kotelon takaisin neiti Vanteelle, kuten Palmu oli kehottanut. Tunsin houkutustakin siihen, mutta päätin, ettei Palmu enää saisi juoksentaa minua narrinaan. Hän ei tehnyt mitään ilman salaisia tarkoituksia ja minulla oli vielä liiankin hävettävänä muistissani muuan illallinen **Savoysa**, jolloin kuniit silmät saivat minut löpöttelemään liikoja. (KPe, 123.)

Palmu ehdottaa, että kertoja palauttaisi kotelon neiti Vanteelle. Samalla Palmu tekee ivaa kertojasta, joka on selvästi ihastunut Vanteeseen. Tästä syystä minäkertoja päättää olla palauttamatta koteloa ja muistelee samalla ”muuan illallista Savoysa”. Tällä kertoja tarkoittaa hänen ja Kirsti Skrofin illallista ravintola Savoysa, jolloin Kirsti sai kertojan paljastamaan liikaa yksityiskohtia rouva Skrofin murhasta.

Myös Lankelan ja Kuurnan järjestämiin kutsuihin viitataan kohdeteoksessa hotellin nimellä:

- 14) »**Hotelli Helsingissä** on muuan viihtyisä yksityishuone», sanoi Palmu hajamielisesti. »Muistan viettäneeni siellä kerran hauskan illan erästä toista murhaa selvitellessämme. Ellen olisi vain varaton poliisimies, ehdottaisin todella —» (KPe, 184.)

Palmun paljastettua Amalia Rygseckin syylliseksi veljenpoikansa Brunon murhaan kirjailija Laihon ja neiti Vanne kyselevät, palmulta murhan yksityiskohtia. Laihonen ehdottaa, että he jatkaisivat keskustelua ”jossakin hauskemmassa paikassa”. Tällöin Palmu vihjaa, että he voisivat siirtyä Hotelli Helsingin yksityishuoneeseen ja kertoo viettäneensä siellä ”kerran hauskan illan”. Tällä Palmu viittaa illanviettoon Hotelli Helsingissä, jonka Kuurna järjesti Palmun toiveesta.

Paikannimillä *Savoy* ja *Hotelli Helsinki* viitataan romaanissa (KPe) aiemman teoksen (KmrS) tapahtumiin. Nimet siis toimivat osana kerrontaa ja muodostavat yhteyden romaanien tarinoiden välille. Samalla ne luovat kuvaa realistisesta kaupunkiympäristöstä ja sen urbaanista elämästä yhtenäisenä jatkumona.

4.4 Fiktionaalistava funktio

Olen käsitellyt fiktiivistä paikannimistöä ja nimien muodostusta luvussa 3.2.2. Tarkastelen tässä luvussa fiktiivisten nimien fiktionaalistavaa funktiota. Luvussa 4.4.1 esittelen teosten peitenimiä ja pohdin, miksi muuten autenttisessa paikannimistössä esiintyy fiktiivisiä nimiä. Luvussa 4.4.2 käsittelen teosten paikkojen nimeämättömyyttä. Esitän mahdollisia syitä sille, miksi romaaneissa esiintyy sekä peitenimiä että nimeämättömiä paikkoja.

Fiktionaalistava funktio tekee nimen tarkoitteesta fiktiivisen (Ainiala ym. 2008: 339). Bertills (2003: 41) on huomannut kirjallisuuden genren vaikuttavan teoksen nimistön: realistisessa kirjallisuudessa nimet ovat usein reaalimaailman nimistöä ja fantasia-kirjallisuudessa taas käytetään tyypillisesti kuvitteellisia nimiä. Jako ei kuitenkaan ole aina suoraviivainen, ja realistisia sekä fiktiivisiä nimiä voi esiintyä päällekkäin genrestä riippumatta. Myös rikoskirjallisuudessa tyypillisesti sekoittuu autenttinen ja kuvitteellinen ympäristö. Autenttiset, tutut ympäristöt tuovat tarinaan uskottavuutta, ja fiktiiviset maisemat taas erottavat romaanin tapahtumat arjesta sekä antavat kirjailijalle vapautta kuvailla paikkaa haluamallaan tavalla. (Almgren & Jokitalo 2014:34, 39–40.)

4.4.1 Peitenimet

Osan aineistoni fiktiivisistä nimistä voi katsoa olevan niin sanottuja peitenimiä. Peitenimellä eli pseudonyymillä tarkoitetaan nimeä, jota käytetään esimerkiksi henkilöllisyyden tai tarkoituksen salaamiseksi. Esimerkiksi jotkut kirjailijat käyttävät peitenimiä salataksien henkilöllisyytensä. (Ainiala ym. 2008: 173; KS s.v. *peitenimi*.) Olen katsonut peitenimiksi aineistostani *Rantakadun*, *Laivamiehenkadun* ja *Kulmakujan*. Kadunnimet ovat naamioituja nimiä autenttisille kaduille Merikatu, Laivanvarustajankatu ja Neitsytpolku (Järvelä 2019: 159). Nämä fiktiiviset nimet salaavat autenttisen tarkoitteen eli ovat siis peitenimiä.

Kirjallisuusnimistön tutkimuksessa tätä peittävää tehtävää on kutsuttu *naamioivaksi funktioksi* (camouflaging function). Naamioivalla funktiolla pyritään peittämään nimet, joiden tarkoituksella on selkeä yhteys reaalimaailman tarkoituksiin. Näiden nimien tarkoitteet ovatkin useimmiten esimerkiksi kirjailijan lähipiirin henkilöitä. (Siwiec 1993 viitattu teoksessa Gibka 2019: 27.)

Paikannimillä *Rantakatu*, *Laivamiehenkatu* ja *Kulmakuja* on siis fiktionaalistava sekä naamioiva funktio. Järvelän (2019: 159) mukaan nämä nimet on naamioitu ohuesti ja niiden autenttisten tarkoitteiden kuvaus on tarkka. Autenttisten katujen sijainti onkin helposti pääteltävissä teoksen katkelmassa, jossa minäkertoja matkaa Hotelli Helsingistä murhakadulle. Kuvauksessa kertoja kulkee Kapteeninkadun kautta Laivamiehenkadulle. Paluumatkallaan tämä kääntyy Laivamiehenkadulta ”alas” ja jatkaa Rantakadulta Puistokadulle. Kapteeninkatu ja Puistokatu ovat autenttisia Etelä-Helsingissä sijaitsevia katuja (Helsingin kadunnimet 1981: 107, 128; ks. liite 2). Lisäksi kertoja mainitsee murhapaikan (Rantakatu 8 A) sijaitsevan Merisataman rannassa, joka myös sijaitsee eteläisessä Helsingissä (ks. liite 2).

On mielenkiintoista, että kadunnimet on romaanissa naamioitu fiktiivisillä nimillä, vaikka niiden autenttiset tarkoitteet ovat helposti pääteltävissä. Useille romaaneille on toki tyypillistä, että niissä sekoittuvat fiktiivinen ja autenttinen nimistö. Useimmiten romaanin päähenkilö ja tämän lähipiiri ovat fiktiivisiä ja tarinan muu tapahtumaympäristö taas edustaa jotain reaalimaailman ympäristöä. (Ainiala ym. 2008: 334.) Toisaalta *Palmu*-romaanin tapahtumat sijoittuvat pääsääntöisesti reaalimaailman kaltaiseen Helsinkiin. Vain tiettyjen paikannimien naamioiminen vaikuttaa siis tarkoitukselliselta.

Naamioivien nimien tarkoitteet ovat usein jollain tapaa kirjailijalle läheisiä (Gibka 2019: 27). Waltarin lapsuudenkoti sijaitsi osoitteessa Tehtaankatu 7 eli lähetyvillä fiktiivistä murhapaikkaa (Järvelä 2019: 159). On mahdollista, että kadunnimet on naamioitu romaanissa, sillä niiden autenttiset tarkoitteet voisi helposti yhdistää Waltarin lapsuudenkotiin.

On myös mahdollista, että peitenimet liittyvät rikoskirjallisuuden genreen. *Palmu*-romaanit ovat lajiltaan perinteisiä salapoliisiromaaneja eli arvoitusdekkareita, joille on tyypillistä arvoituksellinen juoni. Lukijan on usein mahdollista ratkaista rikosromaanissa annettujen johtolankojen perusteella. (Arvas & Ruohonen 2016: 19, 32, 46–47.) Romaanin peitenimet voivat siis olla osa teoksen arvoitusta ja autenttiset kadunnimet

(esimerkiksi *Kapteeninkatu* ja *Puistokatu*) johtolankoja. Tähän viittaisi ainakin Järvelän (2019: 159) esittämä ohut naamiointi: paikannimet on tarkoituksella naamioitu läpinäkyvästi, jotta lukija pystyy ratkomaan peitenimien arvoituksen johtolankojen avulla.

4.4.2 Nimettömyys

Palmu-romaaneissa on myös tapahtumapaikkoja, joita ei erikseen nimetä. Tällaisia paikkoja ovat esimerkiksi Kuurnan ja Lankelan asunto, Bruno Rygseckin asunto ja Rykämökonsernin toimistorakennus. Pohdin tässä luvussa, miksi tietyt tapahtumapaikat on jätetty romaaneissa nimeämättä ja miten nimeämättömyys luo fiktiivistä kuvaa paikoista.

Matkatessaan ensimmäistä kertaa Lankelan ja Kuurnan asunnolle Palmun ja kertojan auto pysähtyy ”Helsingin uusimpaan osaan Töölössä” eli Etu-Töölöön (ks. luku 5.3). Romaanin loppupuolella talon sijainnista annetaan myös vihje Palmun ja minäkertojan kulkiessa Punaisen Ristin sairaalalta tapaamaan Kuurnaa miehen asunnolle. Palmu ja kertoja kävelevät ”Mechelininkadun tienoille” ja näkevät horisontissa Hietaniemen krematorion katon. Lankelan ja Kuurnan asuntoa on yritetty sijoittaa muun muassa Hesperianpuiston ja Sammonkadun väliselle alueelle (Järvelä 2019: 70).

Saadessaan käskyn tutkia Bruno Rygseckin kuolemaa Palmu toteaa miehen asunnon sijaitsevan Kaivopuistossa. Minäkertoja myös kuvaa, kuinka hän ja Palmu lähtevät kävelemään pitkin ”itäisen Kaivopuiston mutkikasta, muurien reunustamaa kujaa” poistuessaan Brunon asunnolta. Kaksikko kulkee Katolisen kirkon kohdalle, joka sijaitsee Tehtaankadun ja Puistokadun kulmassa, Kaivopuiston laitamilla (Pöykkö 2000: 12–13). Mutkikkaalla kujalla kertoja luultavasti viittaa Itäiseen Puistotiehen (ks. esim. Helsingin kadunnimet 1981: 103). Brunon asunnon voi siis päätellä sijaitsevan Kaivopuiston vanhalla huvila-alueella.

Myös Rykämön konsernin konttorin tarkka sijainti jätetään paljastamatta kohde-teoksessa. Johtaja Rygseck kutsuu Palmun vierailulle konserniin keskustellakseen veljenpoikansa Brunon kuolemasta. Palmun ja kertojan matkaa miehen puheille kuvataan hyvin suppeasti:

- 15) »Emme voi antaa suurten herrojen odottaa!» hän selitti suunnatessamme kulkumme keskikaupungille Rykämön konsernin suurta liikepalatsia kohden. »Johtaja Rygseck on hyvin suuri herra, emme saa suututtaa häntä.» (KPe, 127.)

Liikerakennuksen sijainnista ei paljasteta muuta, kuin että se sijaitsee Helsingin ”keskikaupungissa”. Helsingin keskikaupunki eli keskusta on käsitteenä epämääräinen, ja sen sijainnista on lukuisia eri käsityksiä. Toisinaan koko kantakaupungin katsotaan kuuluvan keskustaan ja toisinaan taas vain ydinkeskustan korttelit. (ks. Paunonen 2010: 128.) Koska ennen vuoden 1946 suurta alueliitosta Helsinkiin kuului vain nykyinen kantakaupunki, voidaan olettaa, että romaanissa keskikaupungilla viitataan Helsingin ydinkeskustaan (alueliitoksesta ks. esim. Vartiainen 2016: 5). Keskikaupungilla kertoja siis luultavasti viittaa Kluuviin sekä Kampin itäisiin osiin.

Myös nimeämättömyyden voi katsoa osaksi naamioivaa funktiota (Siwiec 1998 viitattu teoksessa Gibka 2019: 27). Nimeämättömyys vaikuttaakin tarkoitukselliselta, sillä *Palmu*-romaneissa useimmat paikannimet ovat autenttisia tai peitenimiä. Rikoskirjallisuudessa sekoittuvat usein todellinen ja kuvitteellinen ympäristö. Autenttiset paikat tuovat rikosromaniin uskottavuutta, kun taas fiktiiviset paikat antavat kirjailijalle vapauden kuvata paikka haluamallaan tavalla. Kuvitteellisuus mahdollistaa tarkan miljöökuvailun ilman, että lukija välttämättä yhdistää tapahtumapaikkaa mihinkään autenttiseen ympäristöön. (Almgren & Jokitalo 2014: 35–36, 40.) On mahdollista, että romaanien paikat on jätetty tästä syystä nimeämättä. Peitenimet – ainakin Waltarin käyttämät ohuet peitenimet – ovat yhdistettävissä niiden autenttisiin tarkoitteisiin, mutta nimeämättömyys tekee tästä haastavampaa. Tämä on mahdollistanut esimerkiksi Rykämö-konsernin liikerakennuksen vapaan kuvailun.

4.5 Paikannimet luovat kaupunkikuvaa

Olen aiemmissa luvuissa esitellyt, millaisia funktioita teosten paikannimillä on. Olen osoittanut, että nimet saavat useita eri funktioita, jotka voivat olla myös päällekkäisiä. Paikannimet ja niiden funktiot toimivat dynaamisena osana kaupunkikuvausta ja luovat kuvaa 1930-luvun Helsingistä.

Tarkastelen seuraavaksi romaanien paikannimiä kirjallisuudentutkimuksen näkökulmasta. Luvussa 4.5.1 pohdin, miten nimissä kuvastuu 1920–1930-lukujen kotimaisen kirjallisuuden kaupunkikuvauksen traditio. Lisäksi tarkastelen, miten paikannimet toimivat myös osana salapoliisikirjallisuuden lajikonventiota. Luvussa 4.5.2 käsittelen kohde-teosten kuvaamaa dekadenttia Helsinki-kuvaa. Osoitan, että myös paikannimet kuvastavat mielikuvaa rappioituneesta, urbaanista Helsingistä. Paikannimien lisäksi tarkastelen

molemmissa luvuissa myös romaanien henkilönnimiä ja pohdin sitä, miten ne yhdessä paikannimien kanssa luovat kuvaa romaanien Helsingistä.

4.5.1 Helsinki paikannimissä

Helsingin kaupunkikuvaus muuttui 1930-luvun myötä kotimaisessa kirjallisuudessa. 1920-luvulla kaupunkikuvat olivat vielä olleet urbaania elämää romantisoivia ja kirjallisuudessa ihannoitiin suurkaupunkeja, teollisuutta ja nopeita liikennevälineitä. Helsinkiä romantisoivan kirjallisuuden rinnalle nousi 1930-luvulla realistisia, jopa kriittisiä kuvauksia kaupungista. (Mäkelä 1994: 103; Palmgren 1989: 130–131, 138, 154.)

Mäkelän (1994: 102) mukaan *Palmu*-romaaneissa on kuitenkin vielä havaittavissa 1920-luvun kaupunkia ja urbaania elämäntyyliä ihannoivaa asennetta. Tämä on nähtävissä myös romaanin paikannimissä, joissa korostuu kasvava ja muuttuva Helsingin kaupunki: teoksissa esiintyy vuosikymmenen uusimpia, trendikkäimpiä ravintoloita ja hotelleja, kuten Hotelli Helsinki, Grand ja Savoy (ks. esimerkiksi Järvelä 2019). Etu-Töölön kaupunginosa rakennettiin ajankohtana, jolloin suurkaupunkeja ihannoitiin ja kaupunkirakentaminen kukoisti Suomessa. Kirjallisuudessa Töölo symboloikin ”Uutta Helsinkiä” ja keskiluokan urbaania elämää. (Ameel 2016: 140; Saarikangas 2011: 69). Munkkiniemen arkkitehtuurissa taas korostuu 1930-luvulla ihannoitu funktionalismi (Uuskallio 2001: 86).

Myös suurkaupunkien ja matkustamisen ihannointi näkyy romaanien nimistössä. Irma Vanne kertoo ehdottaneensa Brunon seurueelle, että he leikkisivät ”hurjaa” aarteenetsintäleikkiä, jota on leikitty Amerikan seurapiireissä. Kuurna työstää surrealista maalausta, jolla kertojan mukaan on paljon kannattajia Ranskassa. Tanssijatar Iiri Salmia harmittelee, että ihmiset juoruavat hänen matkustavan Pariisiin uusimman rakastajansa kanssa. Palmu sanoo, että kuvittelee insinööri Vaaran käyneen aikoinaan Englannissa opintomatalla. Paikannimissä kuvastuu tulenkantajien palvoma suurkaupunkien vauhti, matkustaminen ja eksotiikan kaipuu. (ks. esimerkiksi Mäkelä 1994: 102–107).

Paikannimissä heijastuvat myös ajan sosiaaliset ja moraaliset arvot. Kieltolaki oli kumottu vuonna 1932, mutta väkijuomalaki sääteli edelleen suomalaisten alkoholinkäyttöä. Raittiusliike oli erityisesti huolissaan työväestön ja nuorison alkoholinkäytöstä ja siiveellisydestä. Anniskelua ja tanssia rajoitettiin muissa kuin I-luokan ravintoloissa.

(Sillanpää 2002: 64, 67.) Romaaneissa kuvastuu hyvin väkijuomalain ristiriitaisuus ja ironia: varakas yläluokan nuoriso sai juhlia vapaasti I-luokan ravintoloissa, kuten Hotelli Kämpissä, Grandissa ja Hotelli Helsingissä, tai pystyi tilaamaan väkijuomia ulkomailta, kuten Ranskasta⁷. Samalla työväestön ja maaseudun asukkaiden alkoholinkäyttöä valvottiin tiukasti.

Romaanien henkilönnimet ilmentävät myös ajan ilmiöitä. 1900-luvun ensimmäiset vuosikymmenet olivat suuria sukunimien suomalaistamisvuosia. Vuosina 1906–1907 noin 70 000 henkilö suomalaisti sukunimensä. Seuraava nimenmuutosliike oli vuosina 1935–1936, jolloin noin satatuhatta henkilö muutti nimensä. Taustalla oli nationalismin eli kansallisaatteen nousu Suomessa. (Paikkala 2004: 114, 418; Thilman 1968.) Myös *Palmu*-romaneissa mainitaan ajan suosittu ilmiö: Lankelan kerrotaan suomalaistaneen nimensä *Langellista* ylioppilaaksi tultuaan. Bruno Rygseckin isoisän taas kerrotaan alun perin ruotsalaistaneen sukunimensä. Miehen suku taas myöhemmin suomalaisti isoisän perustaman yrityksen nimen Rykämö-konserniksi.

Teosten paikannimissä heijastuu myös salapoliisiromaanien lajikonventio. Tyypillinen salapoliisikertomusten miljöö on suljettu, mutta myös ylellinen, henkilöiden sosiaalista asemaa korostava. Se voi olla esimerkiksi suuri talo tai kartano. Paikka kuvataan usein näennäisen idyllisenä, joka paljastuu valheeksi murhan myötä. Kertomuksissa suositetaan usein maaseutumiljöötä, mutta myös kaupunkimiljöitä esiintyy. Suomen rikoskirjallisuudessa Helsinki onkin keskeinen tapahtumapaikka. (Arvas & Ruohonen 2016: 41–42; Riikonen 1994: 135.)

Vaikka Brunon talo sijaitsee kaupungissa, on se tyypillinen salapoliisikertomuksen miljöö. Asunto sijaitsee Helsingin varakkaimmalla asuinseudulla, Kaivopuistossa. Varakkuutta symbolisoivat muun muassa asunnon alppiaurinkolamppu ja keskuslämmitysannu, jotka olivat 1930-luvun hienouksia. (Riikonen 1994: 138; Uuskallio 2001: 85.) Rouva Skrofin murhapaikka – kerrostaloasunto – ei ehkä pintapuolisesti ole tyypillisin salapoliisiromaneissa esiintyvä miljöö, mutta sillä on kuitenkin joitain idyllisiä piirteitä: Ullanlinna oli 1930-luvulla sosiaalisesti sekoittunut alue, jossa asukkaiden sosiaalinen asema vaihteli kortteleittain ja kaduittain. Merikatu (romaanissa Rantakatu), jossa rouva Skrofin asunto sijaitsee, oli herrasväen suosiossa (Uuskallio 2001: 85). Kertoja myös

---

⁷ Romaanissa *Komisario Palmun erehdys* Bruno Rygseckin kerrotaan tilanneen absinttia Ranskasta. Absintti on väkevä alkoholijuoma. Juoman tärkein ainesosa on koiruoho, jolla on huumaava vaikutus. Absintin valmistus oli kielletty useimmissa Euroopan maissa 1900-luvulla. (Yrttitarha.)

kommentoi kaupunginosan olevan hiljainen, joka vahvistaa kuvaa merenrannan läheisestä idyllistä.

Myös romaanin henkilönnimet tukevat salapoliisiromaanien traditiota. Työväenluokkaa lajin teoksissa edustaa usein varakkaan suvun hovimestari tai muu palvelija, joka on tyypillisesti epäilyttävä pikkurikollinen, mutta ei murhaaja. (Arvas & Ruohonen 2016: 42; Symons 1986: 130.) Tätä lajikonventiota Palmu-romaaneissa edustaa Bruno Rygseckin hovimestari Veijonen, jota kutsutaan Batleriksi:

- 16) » – – Nimeni on Veijonen, mutta herralla on tapana sanoa minua Batleriksi.»
»Miksi niin?» kysyi Palmu epäluuloisesti.
»En tiedä, herra komisario», tunnusti Batler avoimesti.
»Se on englantia», huomautin avuliaasti. »Sana butler merkitsee miespalvelijaa, vaikkapa hovimestaria.» (KPe, 14.)

Veijosen lempinimi *Batler* viittaa miehen ammattiin mutta myös rooliin romaanissa: salapoliisikertomuksissa murha tapahtuu usein palvelijoiden läheisyydessä, mutta palvelijat itse syyllistyvät korkeintaan varkauteen tai kiristysyritykseen (Symons 1986: 130). Minäkertoja on vakuuttunut Batlerin syyllisyydestä, mutta Palmu on eri mieltä. Käykin ilmi, että Batler oli saanut selville Brunon murhaajan ja aikoi kiristää tältä rahaa.

4.5.2 Mielikuvana dekadentti Helsinki

Salapoliisiromaanien henkilöjoukko on tyypillisesti rajattu ja henkilöt kuuluvat usein keski- tai yläluokkaan. He elävät harmonisessa maailmassa, jota tehty rikos uhkaa. Yleensä sekä murhaaja että uhri ovat tätä harmoniaa rikkovia henkilöitä ja tehty murha poistaa nämä molemmat yhteisöön sopimattomat henkilöt. (Arvas & Ruohonen 2016: 38–39.) Myös *Palmu*-romaaneissa on havaittavissa vastaava asetelma. Mäkelän (1994: 105–107, 110–111) mukaan romaanien keskeisenä piirteenä on varakkuuden aiheuttama, urbaani rappioelämä. Teosten uhrin ja murhaajat, kuten Bruno Rygseck ja Kurt Kuurna, ovatkin nuoria, dekadentteja henkilöitä.⁸

---

⁸ Dekadentti tarkoittaa rappeutunutta, turmeltunutta, sairasta. Kirjallisuudessa dekadenssilla viitataan 1800-luvun loppupuolella syntyneeseen ranskalaiseen ajatteluun ja taiteen virtaukseen. Dekadentti tarkoittaa tällöin rappion ja väsymyksen tunteen korostamista sekä ylihienostuneisuutta, keinotekoista ilmaisua. (KS s.v. *dekadentti*; Parente-Čapková 2015: 60.)

Romaaneissa kuvatun modernin, rappioelämän yksi keskeinen piirre on kaupunkielämän tarjoama viihde, alkoholi ja uhkapelit (Mäkelä 1994: 105–106). Teosten tapahtumapaikat korostavat kuvaa henkilöiden runsaasta alkoholinkäytöstä ja juhlinnasta: tapahtumat sijoittuvat hotelleihin ja ravintoloihin, jotka olivat tunnettuja vauhdikkaista juhlistaan. Esimerkiksi Kurt Kuurna kommentoi läksiäisjuhliaan Hotelli Helsingissä seuraavasti:

- 17) »Ja päätimme viettää viimeiset läksiäisrymyt», jatkoi Lankela. »Tilasin yksityisosaston **Hotelli Helsingistä** ja soittelimme yhdessä keilin koolle. Siellä on hauska sivusali, jos tiedätte, jossa voi tanssiaikin, ja saimme järjestetyksi vielä yliajan kolmeen asti.» (KmrS, 60.)

Vuonna 1932 säädetty väkijuomalaki rajoitti tarkkaan väkijuomien anniskelua. Ravintolat saivat hakea anniskelulupaa, johon vaikutti niiden saama luokka (ks. tarkemmin luku 4.1.2). Myös ravintoloiden aukioloa rajoitettiin: vuonna 1934 I-luokan ravintolat määrättiin suljettavaksi kello kahdelta yöllä ja muut ravintolat jo tuntia ennen. (Augustin – Kolbe 2003: 102–103; Sillanpää 2002: 64–65, 245.) Hotelli Helsinki oli 1930-luvulla tasokas hotelliravintola eli virallinen sulkemisaika oli kello kahdelta (Hotelli Helsingistä ks. esimerkiksi luku 4.1.2 ja 4.2.2). Juhlaseurue oli siis vastoin väkijuomalakia saanut pidennettyä juhliensa päättymistä tunnilla. Kuurna myös toteaa, että hotellissa ”voi jopa tanssiaikin”. Vuonna 1935 anniskeluravintoloissa kiellettiin tanssiminen I-luokan ravintoloita lukuun ottamatta (Sillanpää 2002: 67). Kuurnan ja Lankelan ”rappioseurueen” suosimat I-luokan ravintolat, kuten Hotelli Helsinki, Grand ja Kaivuhuone, kuitenkin sallivat tanssimisen.⁹

Paikannimien lisäksi myös muut romaanien nimet luovat mielikuvaa dekadentista nuorisosta. Tästä hyvä esimerkki on Kaarle Lankelan nimi. Sukunimi *Lankela* on johdos verbistä *langeta*, joka tarkoittaa kuvainnollisesti johonkin sortumista tai hairahtamista (KS s.v. *langeta*). Lankelan voi nähdä romaaneissa henkilönä, joka on pohjimmiltaan kunnollinen mutta taipuvainen sortumaan paheisiin. Etunimi *Kaarle* taas on ollut muunneltuneen yleinen eurooppalaisten monarkkien nimi (Paikkala 2011). Kuurna toteaaakin Lankelan olevan hänen kuninkaansa luonteenheikkoudesta huolimatta:

---

⁹ Tanssi kiellettiin vuonna 1935 anniskeluravintoloissa I-luokan ravintoloita lukuun ottamatta. Raittiusmiehet katsoivat tanssin lisäävän prostituutiota ja nuorten alkoholinkäyttöä. Yleinen tanssikielto astui voimaan vuonna 1939, kun Suomi joutui talvisotaan. (Sillanpää 2002: 67, 78–79.)

- 18) » – – Minä annoin hevoseni Lankelalle, jotta hän pääsisi pakoon omaa kevytmielisyytään ja luonteensa heikkoutta. Ehkä siitäkin on seurauksena vain pahaa, mutta – mm – hän oli minun kuninkaani!» (KmrS, 184.)

Rappiota korostaa myös Kuurnan ja Lankelan yöllinen kävely Esplanadin puistossa, jolloin kaksikko kiipesi Runebergin patsaan päälle. Esplanadi on ollut ja on edelleen suosittu kävelypaikka. 1800-luvun lopulla porvaristo otti puiston omakseen ja päivisin se oli suosittu hienoston näyttäytymispaikka. Öisin puisto kuitenkin täyttyi prostituoiduista, jotka etsivät potentiaalisia asiakkaita. (Ameel 2016: 67; Järvenpää & Räihä 2009: 19; Paunonen 2010: 162–163.)

Myös kirjallisuudessa Esplanadi on keskeinen näyttäytymispaikka. Porvaristolle puistossa kävely on rituaalin omainen tapa korostaa omaa asemaa yhteiskunnassa. Esplanadi kuvastaa myös sosiaalisten luokkien eriarvoisuuksia. (Ameel 2016: 62–63, 71–72.) Myös Kuurna ja Lankela – tosin Lankelan tietämättä – menivät Esplanadille näyttäytymään: romaanin loppupuolella käy ilmi, että Kuurna oli järjestänyt tarkoituksella kohtauksen Runebergin patsaalla. Miehen toiveena oli, että hänet ja Lankela pidätettäisiin, jolloin parivaljakko olisi saanut vedenpitävän alibin. Parivaljakon sijaan poliisi kuitenkin pidättää sivullisen ja käskää miehiä menemään kotiin nukkumaan. Kohtauksessa korostuu, kuinka jälleen varakas, dekadentti nuoriso saa juhlia rauhassa, ilman seurauksia.

5 Lopuksi

Olen tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellut *Komisario Palmu* -romaanien paikannimistöä. Työssäni olen hyödyntänyt kirjallisuus- ja paikannimistön tutkimuksen metodeja sekä peilannut tuloksiani kirjallisuudentutkimuksen menetelmin. Tutkielmani perusteella voidaan todeta, että paikannimet toimivat dynaamisena osana teosten kaupunkikuvausta ja ne ovat tärkeä osa fiktiivisen maailman rakentamista. Tässä päätäntöluvussa esittelen työni keskeisiä tuloksia ja pohdin, mitä uusia tutkimusnäkökulmia tutkielmani on avanut. Tutkielmassani olen tarkastellut teosten paikannimiä ja niiden osuutta romaanin Helsinki-kuvan rakentamisessa. Olen myös pohtinut, miten nimet liittyvät salapoliisikertomusten lajikonventioon ja 1920-luvun tulenkantajien kaupunkikuvauksen traditioon.

Tutkielmani paikannimissä ja niiden funktioissa korostuu realistisen kaupunkikuvauksen tavoittelu. Aineistoni paikannimistä suurin osa onkin autenttisia: 58 nimestä 52

(90 %) on autenttisia¹⁰. Nämä nimet auttavat muodostamaan realistista, mahdollisimman todentuntuista Helsinki-kuvausta. Autenttisilla paikannimillä on lokalisoiva funktio: ne paikantavat tarinan tapahtumat esimerkiksi tiettyyn alueeseen tai rakennukseen. Nimet voivat myös paikantaa tapahtumat tiettyyn aikaan. Ne heijastavat myös 1930-luvun kulttuurielämää ja yhteiskunnallisia taustoja. Lokalisoidulla tapahtumilla nimet muodostavat kuvaa realistisesta, tunnistettavasta Helsingin ympäristöstä, johon lukija voi samaistua.

Realistinen ympäristö on myös osa rikoskirjallisuuden lajikonventiota. Aineistoni autenttiset paikannimet ja niiden muodostama realistinen Helsinki-miljöö tuovat romaanien rikostarinaa uskottavuutta. Todentuntuinen ympäristö toimii myös tiiviisti yhteistyössä tarinan juonen kanssa. Autenttiset paikannimet, joilla on narratiivinen funktio, kuljettavat tarinan juonta eteenpäin, ja nimistön tuntemus tuo myös tarinankerrontaan lisäarvoa: nimien tuntemus voi lisätä tekstin ymmärrettävyyttä sekä viihdyttää lukijaa.

Vaikka romaanissa tavoitellaan realismia, sekoittuvat siinä rikoskirjallisuudelle tyypilliseen tapaan todellinen ja kuvitteellinen ympäristö. Aineistossani onkin autenttisten nimien lisäksi 6 (10%) fiktiivisiä paikannimeä. Nämä fiktiiviset nimet muistuttavat rakenteeltaan autenttista paikannimistöä, ja niiden muodostukseen on käytetty samankaltaisia nimenmuodostuskeinoja kuin reaali maailman paikannimissä. Kohdeteoksen kontekstissa aineistoni fiktiiviset paikannimet ovat kuitenkin keksittyjä, keinotekoisia nimiä, jotka ovat semanttisesti läpinäkyviä. Ne siis luonnehtivat viittaamia paikkoja tai luovat kytköksiä nimien autenttisiin vastineihin. Osa fiktiivisistä paikannimistä on peitenimiä, jotka naamioivat autenttisiä paikkoja ja korvaavat ne romaanissa fiktiivisellä tarkoitteella. Nimillä on siis fiktionaalistava ja naamioiva funktio. Teoksissa esiintyvillä nimeämättömillä paikoilla on myös nämä funktiot. Paikkojen nimeämättömyys mahdollistaa tapahtumapaikan tarkan kuvauksen ilman, että lukija välttämättä yhdistää sitä mihinkään reaali maailman paikkaan.

Aineistoni paikannimissä heijastuu myös salapoliisiromaaneille tyypillinen kielellinen yhtenäisyys: autenttisista nimistä 44 (76 %) on virallisia ja epävirallisia 8 (14 %). Paikannimien assosiatiiviset viittaukset taas korostavat salapoliisiromaanien miljöökuvauksen traditiota. Nimien mielikuvilla luodaan esimerkiksi kuvaa idyllisestä, suljetusta ympäristöstä. Paikannimet voivat myös antaa lisätietoa tarinan henkilöistä: asuin- tai il-

---

¹⁰ Prosenttiluvut kuvaavat nimien osuutta koko aineiston paikannimistä (ks. luku 3).

lanviettopaikka voi kuvastaa henkilön luonnetta tai sosiaalista asemaa. Vaikka salapolii- sikertomuksissa ei yleensä käsitellä sosiaalisia ja moraalisia tabuja, voidaan nimien asso- siaatioilla vihjata esimerkiksi henkilöllä olevan paheellisia, seksuaalisia taipumuksia.

Paikannimistössä on myös havaittavissa 1920-luvun tulenkantajien kaupunkiro- mantiikkaa. Aineistoni nimistä yli puolet (67 %) nimistä viittaa Helsingissä sijaitseviin paikkoihin. Näistä nimistä suurin osa on kaupunkiympäristölle tyypillisiä nimiä. Paikan- nimet viittaavat alueisiin (43 %), kulkuväyliin ja rakennelmiin (26 %) sekä rakennuksiin (24 %). Sen sijaan luonnonpaikkojen (5 %) ja puistojen (2 %) nimiä esiintyy huomatta- vasti vähemmän. Näissä Helsinki-nimissä korostuu kaupunkia ja urbaania elämäntyyliä ihannoiva asenne sekä 1930-luvun kasvaja ja muuttuva pääkaupunki

Toisaalta alueiden nimistä valtaosa on kaupunkien ja kuntien (14 %) sekä maiden ja maanosien nimiä (12 %). Nämä nimet viittaavatkin – *Helsinkiä* lukuun ottamatta – joko ulkomailla (21 %) tai muualla Suomessa (12 %) sijaitseviin paikkoihin. Ulkomaan paik- kojen nimissä näkyy suurkaupunkien ja matkustamisen ihannointi sekä eksotiikan kaipuu.

Työni perusteella voidaan siis sanoa, että paikannimet ovat kiinteä osa romaanien fiktiivisen maailman ja Helsinki-kuvan rakentamista. Samalla voidaan pohtia Mäkelän (1994: 112) sekä Almgrenin ja Jokitalon (2014: 91) väitettä *Palmu*-romaanien suppeasta Helsinki-kuvauksesta. On totta, että teokset eivät miljöökuvauksellaan yllä *Suuren Illu- sionin* (1928) tasolle ja salapoliisiromaanien tradition mukaisesti ne eivät ole yhteiskun- nallisesti kantaaottavia teoksia. Romaanien Helsinki-kuva on kuitenkin kaikkea muuta kuin merkityksetön: kaupunkikuvaus ja paikannimet luovat kuvan eheästä miljööstä, joka on oleellinen osa romaanien kokonaisuutta.

Uskonkin työni avaavan uusia kiinnostavia näkökulmia tuleville tutkimuksille. Olen tässä tutkielmassa keskittynyt paikannimiin ja vain sivunnut teosten muuta nimistöä (ks. luku 4.5). Ilmeinen tutkimuskohde olisi siis *Palmu*-romaanien muu nimistö. Kiinnos- tavaa olisi myös tarkastella romaanien paikannimiä suhteessa muuhun rikoskirjallisuuden paikannimistöön. Tarkastelun kohteena voisivat olla esimerkiksi muut 1900-luvun rikos- romaanit tai nykykirjallisuus. Myös paikannimien funktiot tarjoavat uusia tutkimusmah- dollisuuksia. Olen pyrkinyt työssäni tarkastelemaan nimien funktioita mahdollisimman laajasti nykylukijan näkökulmasta ottaen samalla kuitenkin huomioon teosten historialli- sen kontekstin. Erityisesti nimien funktioita voisi kuitenkin tutkia vielä tarkemmin lukijan

näkökulmasta: miten lukijan Helsinki-tietämys vaikuttaa lukukokemukseen ja millaisia assosiaatioita paikannimet herättävät lukijoissa?

Kirjallisuuden nimistö ja erityisesti autenttiset paikannimet ovat vielä melko tutkimaton nimistöntutkimuksen osa-alue. Nimet ovat kuitenkin oleellinen osa fiktiivistä miljöötä ja itse tarinaa. Tutkielmani on osoitus siitä, että aihetta olisi mahdollista tutkia vieläkin laajemmin.

Asiaan ei ole enää paljon lisättävää. – – Se o l i tapaturma. Niin ainakin kirjoitettiin sanomalehdissä ja tyynessä kansassamme on kaikista koettelemuksista huolimatta säilynyt hiljainen usko painettuun sanaan. (KmrS, 186.)

Lähteet

Kohdeteokset

WALTARI, MIKA 1939: *Kuka murhasi rouva Skrofin?* Helsinki: WSOY.

WALTARI, MIKA 1940: *Komisario Palmun erehdys*. Helsinki: WSOY.

Kirjallisuus- ja verkkolähteet

AINIALA, TERHI 2004: Kaupungin paikat ja nimet: Tornion Suensaaren nimistö. – *Virttäjä* 1/2004 s. 34–54.

AINIALA, TERHI 2005: *Kaupungin nimet. kymmenen kirjoitusta kaupunkinimistöstä*. Helsinki: SKS.

AINIALA, TERHI – SAARELMA, MINNA – SJÖBLOM, PAULA 2008: *Nimistöntutkimuksen perusteet*. Tietolipas 221. Helsinki, SKS.

ALAPETERI, PIA 2013: Nimi autenttista ajankuvaa rakentamassa. Sirpa Kähkösen Kuopio-sarjan nimimaisema. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, suomen kieli.

AMEEL, LIEVEN 2016 [2014]: *Helsinki in Early Twentieth-Century Literature. Urban Experiences in Finnish Prose Fiction 1890–1940*. Helsinki: Finnish Literature Society

AMEEL, LIEVEN – AINIALA, TERHI 2018: Typonyms as Prompts for Presencing Place – Making Oneself at Home in Kjell Westö's Helsinki. *Scandinavian Studies*, Volume 90, Number 2, Summer 2018 s. 195–210.

AMINOFF, BERNDT – PESONEN, LEO A. 1981: *Helsingin kadunnimistön synty ja kehitys vuoteen 1946 mennessä*. Teoksessa *Helsingin kadunnimet*. Toinen korjattu painos. Helsingin kaupungin julkaisuja 24. s. 31–64.

ARVAS, PAULA – RUOHONEN, VOITTO 2016: *Alussa oli murha. Johtolankoja rikoskirjallisuuteen*. Helsinki: Gaudeamus.

AUGUSTIN, ANDREAS – KOLBE, LAURA 2003: *Hotel Kämp Helsinki*. Kääntänyt Piia Matikkala. Wien: The most famous hotels in the world.

BERTILLS, YVONNE 2003: *Beyond identification. Proper names in children's literature*. Åbo: Åbo Akademi University Press.

BRANDER, SIGNE 1910: Kaivuhuone. Valokuva. Helsingin kaupunginmuseo. 28.4.2020.

CASTÉN, PAAVO 1978: *Pompeji*. Helsinki: Gaudeamus.

EB = Encyclopedia Britannica. Canossa. <https://www.britannica.com/topic/Canossa/>. 28.4.2020

ENVALL, MARKKU 1994: *Suuri Illusionisti. Mika Waltarin romaanit*. Porvoo: WSOY.

ESKELINEN, RIIKKA 2006: Helsingin Kallion asukkaiden nimimaisemia. Pro gradu - tutkielma. Helsingin yliopisto, suomen kieli.

GIBKA, MARTYNA 2019: *Literary Onomastics: a Theory*. Łódź: ArchaeGraph.

HARVIA, YRJÖ 1936: *Helsingin esikaupunkiliitos erikoisselvitys. Mietintö n:o 2. Huopalahti*. Helsinki: Työväen kirjapaino.

Helsingin kadunnimet. 1981. Toinen korjattu painos. Helsingin kaupungin julkaisuja 24.

Helsinki alueittain 2017. 2018. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

HERMAN, DAVID – JAHN, MANFRED – RYAN, MARIE-LAURE 2011: First-Person Narration. Teoksessa Herman, David; Jahn, Manfred, Ryan, Marie-Laure (toim.) *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory*. Cambridge: ProQuest LLC. 2011.

HERMAN, DAVID – JAHN, MANFRED – RYAN, MARIE-LAURE 2011: Homodiegetic Narration. Teoksessa Herman, David; Jahn, Manfred, Ryan, Marie-Laure (toim.) *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory*. Cambridge: ProQuest LLC. 2011.

HS = Helsingin sanomat. Maan vanhin suomenkielinen oppikoulu. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002696362.html/>. 28.4.2020.

IHATSU, SANNA 2017: Töölön sairaalan rakennushistoriaselvitys. <https://www.hus.fi/hus-tietoa/rakennushankkeet/Sivut/Rakennushistoriaselvitykset.aspx/>. 28.2.2020.

JÄRVELÄ, JUHA 2019: *Mika Waltarin Helsinki*. Helsinki: Minerva.

JÄRVELÄ, JUHA – VALLITTU, MARJO 2014: *Komisario Palmun jäljillä*. Helsinki: Avain.

JÄRVENPÄÄ, EEVA – RÄIHÄ, SIRPA 2007: *Vanhinta Helsinkiä. Kertomuksia Klauvin ja Kruununhaan kortteleista*. Helsinki: Helsingin sanomat.

JÄRVENPÄÄ, EEVA – RÄIHÄ, SIRPA 2009: *Ensimmäisiä esikaupunkeja. Kertomuksia Kaartinkaupungin ja Kampin kortteleista*. Helsinki: Helsingin sanomat.

- Kaupunkinimistö. Kotimaisten kielten keskus. Tutkimushankkeita paikannimistä. https://www.kotus.fi/kielitieto/nimisto/paikannimet/tutkimushankkeita_paikannimista/kaupunkinimisto/. 27.4.2020.
- KIVINIEMI, EERO 1990: *Perustietoa paikannimistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KERVANTO NEVANLINNA, ANJA – KOLBE, LAURA 2012: *Senaatintori – Suomen sydämessä. Esseitä*. Helsinki: Siltala.
- KORHONEN, JOUNI 2015: Grand Casino Helsinki arvostelu. Kasinopeliopas. <http://www.kasinopeliopas.com/2015/04/grand-casino-helsinki-arvostelu/>. 28.4.2020.
- KORKIAKOSKI, TYTTI 2010: Astronomixista Marcus Normaliukseen. Asterix-sarjakuven henkilönnimistö. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos, suomen kieli.
- KP = Karttapaikka. Maanmittauslaitos. <https://asiointi.maanmittauslaitos.fi/karttapaikka/>. 5.5.2020.
- KS = *Kielitoimiston sanakirja*. Verkkoversio. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>. Helsinki: Kotus. 27.4.2020.
- LAACKONEN, SALLA 2006: *Amatöörit tutkimusten hämärillä poluilla. Henkilöt, miljö ja intuitio 1940-luvun suomenkielisissä salapoliisiromaanisarjoissa*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Laki väkijuomista (45/1932). Suomen asetuskokoelma. 1932 N:o 45.
- LAPPALAINEN, PÄIVI 2002: Kun dekkareista tuli hovikelpoisia. Teoksessa Markku Soikkeli (toim.). *Kurittomat kuvitelmat. Johdatus 1990-luvun kotimaiseen kirjallisuuteen* s. 124–150. Turku: Turun yliopisto.
- LARSEN, MIKKEL 2020: Roomassa seksiorgiat kuuluivat arkeen. – Historia. <https://historianet.fi/sivilisaatiot/rooman-valtakunta/roomassa-seksiorgiat-kuuluivat-arkeen>. 16.4.2020.
- LEINO, EINO 2012: *Kirjailijoiden Helsinki*. Juva: Gummerus.
- MDB = *Mercer Dictionary of the Bible*. 1990. Watson, E. Mills (ed.) Macon, Georgia: Mercer University Press.
- MÄKELÄ, MATTI 1994: Mätämunia ja suurrealisteja. Kaupunkiromantiikka ja urbaani dekadenssi Mika Waltarin Palmu-teoksissa. Teoksessa Riikonen, H.K. ja Matero, Johanna (toim.) *Tutkielmia dekkarikirjallisuuden ympäristökuvauksista* s. 101–118. Turku: Turun yliopisto.

- NORPPA, MIIKKA 2019: *Helsingin kantakaupungin kehittyminen 1550–2018 – historialliset kaupunkiroolit, kaupunkisuunnittelu ja arkkitehtuuri*. Helsingin yliopisto.
- NPG = Night People Group. Kaivuhuone. Verkkosivu. <https://npg.fi/ravintolat/kaivuhuone/>. 28.4.2020.
- PAIKKALA, SIRKKA 2004: *Se tavallinen Virtanen. Suomalaisen sukunimikäytännön modernisoituminen 1850-luvulta vuoteen 1921*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 959. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PAIKKALA, SIRKKA 2011: Miksi nimiä suomennetaan? Kuukauden kielijuttu. Kotimaisten kielten keskus. https://www.kotus.fi/nyt/kolumnit_artikkelit_ja_esitelmät/kuukauden_kielijuttu_%282003_2011%29/miksi_nimia_suomennetaan/. 5.5.2020.
- PALMGREN, RAOUL 1989: *Kaupunki ja tekniikka Suomen kirjallisuudessa. Kuvauslinjoja ennen ja jälkeen tulenkantajien*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PARENTE-ČAPKOVÁ, VIOLA 2015: L.Onvervan dekadentti uusi nainen. – *Sukupuolentutkimus – Genusforskning* 28 (2015):1. s. 60–63.
- PAUNONEN, HEIKKI 2010: *Stadin mestat. Ikkunoita Helsingin ja sen asukkaiden historiaan ja nykyisyyteen*. Helsinki: Edico.
- PYRHÖNEN, HETA 1999: *Mayhem and murder. Narrative and moral problems in the detective story*. Toronto: University of Toronto Press.
- PÖYKKÖ, KALEVI 2000: *Pyhän Henrikin Katedraali*. Saarijärvi: Gummerus.
- RIIKONEN H.K. 1994: Rikospaikkana Helsinki. Pääkaupungin kuvia suomalaisessa rikosromaanissa. Teoksessa Riikonen, H.K. ja Matero, Johanna (toim.) *Tutkielmia dekkarikirjallisuuden ympäristökuvauksista* s. 131–152. Turku: Turun yliopisto.
- RISTA, SIMO 1970: *Merisatamanranta*. Valokuva. Helsingin kaupunginmuseo. 28.4.2020
- SAARIKANGAS, KIRSI 2010: Töölö. Uuden keskiluokan ja itsensä elättävien naisten kaupunginosa. Teoksessa Biström, Anna; Paqvalén, Rita; Rask, Hedvig (toim.) *Naisten Helsinki. Kulttuurihistoriallinen opas*. Helsinki: Schildts. s. 68–72.
- SILLANPÄÄ, MERJA 2002: *Säännöstelty huvi. Suomalainen ravintola 1900-luvulla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SJÖBLOM, TOMAS 2015: Waltari ja tulenkantajat. 375 humanistia. Helsingin yliopiston humanistinen tiedekunta. <https://375humanistia.helsinki.fi/mika-waltari/waltari-ja-tulenkantajat/>. 30.4.2020.

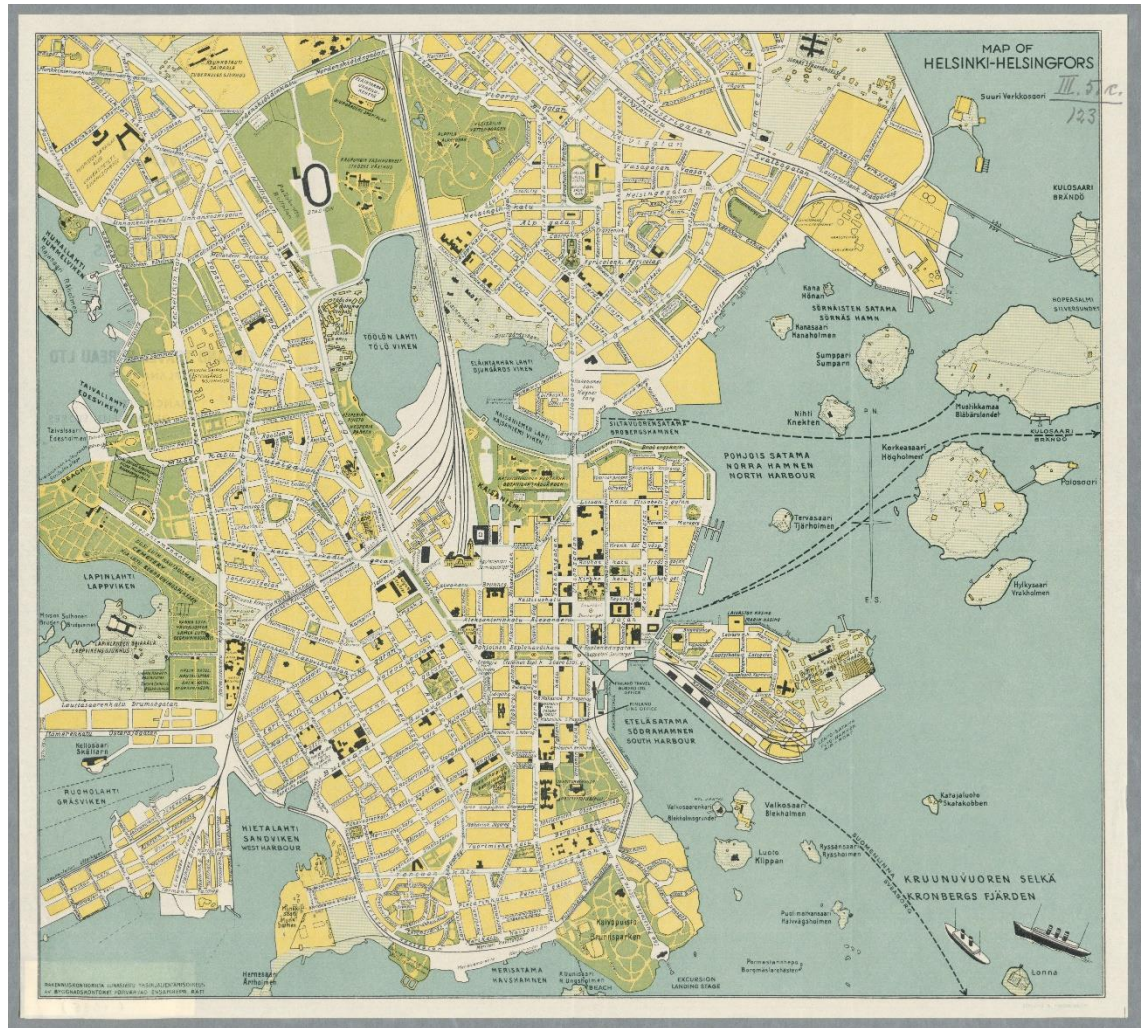
- SYMONS, JULIAN 1986 [1985]: *Murha! Murha! Salapoliisikertomuksesta rikosromaaniiin.* [Bloody murder.] Suomentanut Leena Tamminen. Porvoo: WSOY.
- THILMAN, BÖRJE 1968: Suvuista ja sukunimistä. Teoksessa Thilman, Börje (toim.) *Suomalaisia sukuja ja sukunimiä. Joka perheen sukunimi- ja sukututkimusopas.* Kauniainen: Taidevakka. s. 7–39
- UUSITALO, EMILIA 2018: Nimi rakentaa maailmoja. Nimien funktiot fantasiamaailman rakentamisessa kotimaisessa fantasiakirjallisuudessa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, suomen kieli.
- UUSKALLIO, IRMA 2001: *Arvostetut asuinsijat. Asuinalueiden arvostuksen sosiokulttuurinen analyysi 1900-luvun Helsingissä ja Tehtaankadulta etelään.* Helsinki: Helsingin yliopisto.
- VARTIAINEN, MARJUKKA 2016: *Helsingin historiaa numeroina kolmelta vuosisadalta. Opas Helsingin seudun aluesarjat -tilastotietokannan pitkien aikasarjojen käyttöön.* Työpapereita 2016. Helsinki: Helsingin kaupunki tietokeskus.
- VUOLLE, MARJUT 2016: ”Et etutöölöläisenä se Taka-Töölöokin oli vähä ku ulkomaille menis”. Töölön paikannimet 1970-, 1990- ja 2010-luvuilla. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, suomen kieli.

Liitteet

Liite 1. Komisario Palmu -romaanien paikannimet

Aleksanterinkatu	Korkeavuorenkatu
Amerikka	Krematorio
Betlehem	Kulmakuja
Canossa	Kuurnala
Eduskuntatalo	Laivamiehenkatu
Englanti	Länsiranta
Erottaja	Mechelininkatu
Espanja	Merikatu
Esplanadi	Merisataman ranta
Etu-Töölö	Munkkiniemi
Eurooppa	Pariisi
gehenna	Pompeiji
Grand	Puistokatu
Havis Amanda	Punaisen Ristin Sairaala
Helsinki	Punavuori
Hotelli Helsinki	Ranska
Hotelli Kämp	Rantakatu
Hämeen-Lankela	Rantakatu 8 A
Jyväskylä	Ritarihuone
Jyväskylän lyseo	Runebergin patsas
Kaivohuone	Savoy
Kaivopuisto	Suomi
Kaivopuiston ranta	Suurkirkko
Kappeli	Suurtori
Kapteeninkatu	Tukholma
Katolinen kirkko	Turku
Kauppatori	Töölö
Kluuvikatu	Venäjä
Kolera-allas	Vuorikatu

Liite 2. Helsingin kartta 1935

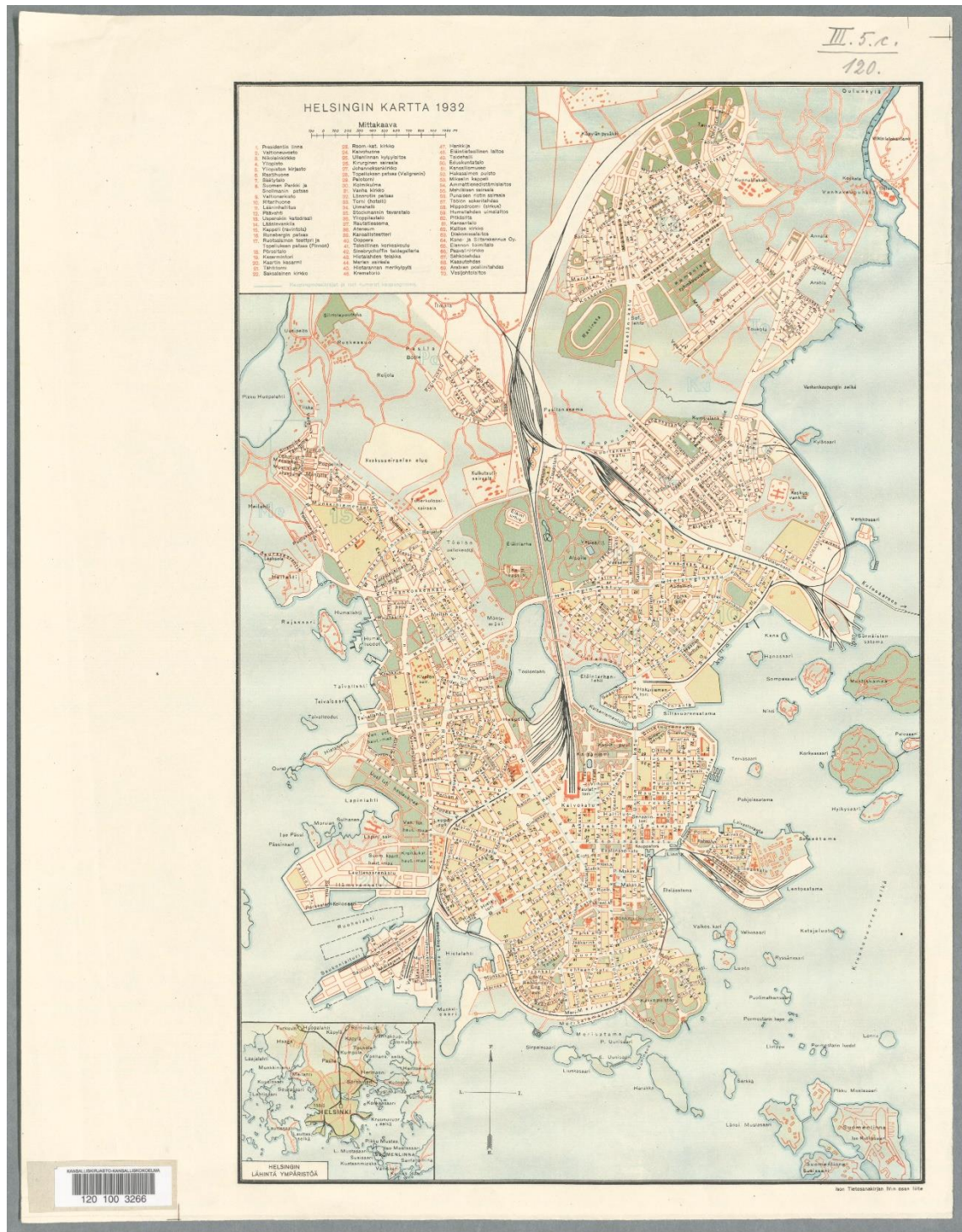

Kansalliskirjaston karttakokoelma: Map of Helsinki – Helsingfors. Finland Travel Bureau Ltd Esplanade 19, Branch Office Stockmanns Department Stores.

Saatavilla osoitteessa: <https://www.doria.fi/handle/10024/91964/>. 29.4.2020.

Liite 3. Helsingin kartta 1932

Kansalliskirjaston karttakokoelma: Helsingin kartta 1932 ; Helsinki ympäristöineen. Ison tietosanakirjan IV:n osan liite.

Saatavilla osoitteessa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201308194379/>. 29.4.2020.